

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXIV)

Het weeshuis der Hervormden (1)

Het Weeshuis der Hervormden, zoals het pand Noordvliet 19 officieel nog altijd heet, is gebouwd in 1871; in dat jaar brandde namelijk het oorspronkelijke weeshuis, gebouwd in 1675, af. De wederopbouw werd snel ter hand genomen, op 11 juli 1871 werd de eerste steen gelegd voor het nieuwe gebouw, dat op 6 juni 1872 kon worden ingewijd. Daar horen we in de loop van dit verhaal nog wel iets meer over. Ik noemde daar het jaar 1675 als jaar van de ingebruikneming van het weeshuis. Maar als u zou denken, dat er vóórdien van kerkelijke zijde niets gedaan werd op het gebied van de wezenzorg, dan is die indruk toch verkeerd. We laten de bemoeiingen van de burgerlijke overheid, die, om maar een grote lijn te trekken, via het College van de Heilige Geest Armmeesters, de zorg had voor de niet kerkelijke armen en wezen, maar even buiten beschouwing. Die H. G. Armmeesters zou je kunnen vergelijken met het Burgerlijk Armbestuur van vóór de oorlog. In 1661 werd er een scheiding gemaakt; toen kwamen de Weesarmmeesters in functie, die zich speciaal met de wezen bezig hielden, terwijl van kerkelijke zijde de Diaconie het aangewezen orgaan was voor de behartiging van de belangen van de wezen van kerkelijke origine. Toch liep het allemaal een beetje door elkaar heen en je leest herhaaldelijk van gezamenlijke akties of, en dat kwam nogal eens voor, van onderlinge ruzies en kibbelpartijen als een van de kolleges van mening was, dat aan hun al of niet vermeende rechten getornd werd.

Maar hoe liep dat nu met de wezen? Met de armlastige volwassenen ging het allemaal wel. Die konden, als ze dachten benadeeld te worden, zelf hun mond wel open doen, maar de wezen waren maar al te dikwijls overgeleverd aan de willekeur van de kolleges die voor hen moesten zorgen of aan de goedwillendheid van familieleden. En Maassluis was een vissersplaats en in storm verging er nogal eens een buis of een hoeker, zodat er altijd wel een behoorlijk aantal wezen was. En die moesten toch ergens worden ondergebracht. In 1669 waren er honderd wezen in Maassluis. Om de wezen onderdak en levensonderhoud te verschaffen, werd het systeem van uitbesteding toegepast. Dat ging zo. Er waren altijd wel gezinnen, die zo'n wees wilden opnemen, maar dan natuurlijk tegen betaling. En zo werd dan, als het nodig was, de 'inschrijving' geopend. Uit een van de jaarrekeningen kunnen we precies opmaken, wat er aan de gezinnen, die een wees opnamen, betaald werd. Hier komt dat lijstje; het is allemaal per week. Het is de rekening van 1669, waaruit we de gegevens halen. Voor een kind van anderhalf jaar moest f 2,- worden betaald, voor een van 2 jaar f 1,35, van 3 jaar f 0,50, van 12 jaar f 0,70, van 13 jaar voor een meisje f 0,55 en voor een jongen f 0,50. Uiteraard kregen de 'minst-eisenden' de kinderen toegewezen en we kunnen er van op aan, dat de 'verzorging' wel navenant zal geweest zijn, maar ja, het was de enige manier om de kinderen onderdak te brengen. Toch kostte dat alles de weesarmmeesters en de diaconie handen vol geld en er was allang gezocht naar een mogelijkheid, om die kosten te drukken. En de enige mogelijkheid op dat gebied was dan natuurlijk de stichting van een weeshuis. De koppen van de kolleges, die zich met deze zaken bezighielden, werden bij elkaar gestoken en men was het erover eens, dat dit toch wel de enige redelijke oplossing was. De gedachte aan een weeshuis had in het verleden bij sommige mensen al postgevat en er waren bij de weesarmmeesters voor dit doel al een paar giften van resp. f 300,- en f 500,- ontvangen en dat was natuurlijk leuk, maar geen basis om een weeshuis te gaan bouwen. Wat dan? Gedachtig aan de verhalen, die men uit andere plaatsen wel eens gehoord had, kwam men tot het besluit, een landelijke loterij op touw te zetten, waaruit het stichtingskapitaal voor het weeshuis kon worden geput. Hier is het misschien de juiste plaats om een nogal wijd verbreid misverstand uit de wereld te helpen. Men hoort namelijk nogal eens de bewering, dat het kapitaal voor de bouw van het weeshuis door Govert van Wijn geschonken zou

zijn. En dat is nu beslist niet waar. Het stichtingskapitaal voor het weeshuis is bijeengebracht door de loterij, waarover ik u dan volgende week wat naders hoop te vertellen.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV) - HET WEESHUIS DER HERVORMDEN

(2). Ja, het was nog al een ingewikkelde boel, de armen- en wezenverzorging in de 17e eeuw. In principe was het zo, dat de diakonie zorgde voor de kerkelijke armlastigen en wezen en de burgerlijke overheid voor de niet kerkelijke armen en wezen. Toch blijkt telkens, dat de scheidslijnen niet zo nauwkeurig getrokken werden, telkens komen er gevallen voor van gezamenlijke 'bedeling', waarbij dikwijls ook de kas van het Visscherij College bijsprong. Het orgaan van de burgerlijke gemeente, dat de zorg had voor de armen en de wezen, was het College van de Heilige Geest armen, vanaf 1661 het 'College van de weesarmeester' genaamd. Met de financiën was het omstreeks het midden van de 17e eeuw maar zeer slecht gesteld. Een economisch zorgvolle tijd – ik behoef dan alleen maar het jaar 1672 te noemen – zorgde ervoor dat de bodems van de respektievelijke schatkisten zichtbaar begonnen te worden. En toch moest er raad geschapt worden. Ik vertelde de vorige keer reeds dat in 1669 de colleges, die de gelden voor ondersteuning op tafel moesten brengen, de koppen bij elkaar staken en tot de konklusie kwamen, dat plaatselijke akties, hoe goed bedoeld ook, toch slechts een beperkte oplossing konden bieden. Men had zo zijn voelhorens eens uitgestoken en was te weten gekomen, dat bijvoorbeeld in 's Gravenhage en Terschelling men met dezelfde moeilijkheden gezeten had en de wezen dreigden ook daar het kind van de rekening te worden. Om althans in die nood te voorzien, had men in Den Haag en op Terschelling een op wat grotere schaal uitgeschreven loterij georganiseerd en de uitkomsten daarvan waren bevredigend. En zo kwamen de verantwoordelijke colleges in Maassluis tot het besluit ook hier een op grote, landelijke schaal opgezette loterij uit te schrijven om op deze wijze een kapitaal bijeen te brengen, voldoende voor de stichting van een weeshuis. Overeengkomen werd, dat de toen – het was 1669 – zitting hebben de weesarmeesters, namelijk Jan Aldersze Couwenhove, Willem Jacobsz. van der Vaart, Adriaan Schoonhoven en Goris Jansz. van 't Opstal zich met de uitvoering van het genomen besluit zouden belasten en het eerste wat hen te doen stond was het richten van een request aan de Staten van Holland en Westfriesland om een loterij in de vorm die men zich gedacht had, te mogen houden. Uit het antwoord van de Staten van Holland van 6 juni van dat jaar, voor accoord getekend door Johan de Witt, bleek dat de hoge overheid tegen het houden van een loterij geen bezwaar had. Voor het krijgen van een goed inzicht in de allermiserabelste financiële toestand in Maassluis kunnen we terecht in het antwoord van de Staten van 6 juni 1669; het stuk is te lang en te breedvoerig om het hier in zijn geheel over te nemen, maar een paar passages eruit zijn wel voldoende: 'toestemming voor een loterij te verlenen tot redres van de vervallen middelen van de arme en miserabele wezen', 'de sware oordeelen dewelcke God Almachtigh onlangs heeft believe te oeffenen over ons lieve Vaderlant, sendende aan de ene zijde een ruineuze oorlog, en aan de andere sijde een verderfelijke pestilentie', 'soo hadde die geesselen van Godes toornroede so smertelijke striemen neergelaeten', 'dat in plaets van dertigh à veertich weesen, die de supplianten voor desen plachten te onderhouden, door de pestilentie derselver getal geklommen was tot hondert', 'dat der supplianten capital, dat voor desen ontrent dertighduysent guldens placht te wesen, gedeclineert was tot sevenduysent guldens, dat daarenboven de laatste rekening van 1668 noch tekort gecomen was over de drieduysent guldens', 'in corte tijdt soude nootsaecken de ellendige en ouderloose weesen te abandonneren en als bedelaers te laten lopen', en zo ging het dan nog wel even door. Maar het slot van de lange brief was dan toch dat de gevraagde toestemming voor het houden van de loterij werd gegeven: 'voor het oprichten en bouwen van een bequaam Huys of woonplaetze tot onderhout van de arme weesen'. Maar toen het zo ver was, begon het eigenlijke werk pas, want aan het organiseren van die loterij zaten nog een massa – ook thans nog voor ons zeer interessante bijzonderheden vast. Daarover de volgende week.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXIV)

Het weeshuis der hervormden (3). Een gunstige beslissing op het request van de in 1669 in functie zijnde Weesarmeesters Jan Aldersze Couwenhove, Willem Jacobsz. van der Vaart, Adriaen Schoonhoven en Goris Jansz. van 't Opstal, gegeven door de Staten van Holland en Westvriesland, en daarmee kregen de genoemde heren de toestemming tot het organiseren van een loterij, uit de opbrengst waarvan een weeshuis zou kunnen worden gesticht. Nou, nodig was zo'n tehuis wel, want in 1669 waren er niet minder dan honderd wezen, die verzorgd moesten worden. Als er niet wat gebeurde, liepen deze de kans 'als bedelaers' rond te moeten lopen. Je zou daar uit op kunnen maken, dat het met 'uitbesteding', waarvan ik u al vertelde, ook niet zo gunstig gesteld was. Er waren blijkbaar niet zoveel gezinnen, waar men bereid was een of meer wezen in de kost te nemen en onderdak te geven. Daar moesten de weesarmeesters natuurlijk wel voor betalen en er zullen best gezinnen geweest zijn, waar het niet louter om menslievendheid ging, maar waar men er toch wel wat aan wilde verdienen. Maar de omstandigheden waren er niet naar; de kas van de weesarmeesters, van de burgerlijke overheid en van de diakonie werden als maar leger en het betalen van de uitbestedingsgelden gaf blijkbaar nogal eens moeilijkheden. Maar nu kwam er op 6 juni 1669, dankzij de gunstige beslissing van de Staten van Holland om een loterij te mogen houden, wel wat licht in de duisternis.

Dankzij de uitvoerige beschrijving van de heer N. M. Keukenmeester, regent van het Weeshuis van 1888 tot 1899 en na hem de heer S. Blom, regent van 1933 tot 1958, weten we precies hoe het met die loterij toging. De weesarmeesters zullen zich elders eerst eens op de hoogte gesteld hebben van de gang van zaken. Ze hadden daarbij een paar voorbeelden, want kort tevoren waren er in Den Haag en op Terschelling loterijen gehouden voor soortgelijke doeleinden. En zo kwam in Maassluis het volgende loterijplan tot stand: er werden uitgegeven 150.000 loten à 6 stuivers per lot, met dien verstande, dat er op elke zeven loten slechts zes betaald behoeften te worden. Korting bij grotere afname, zouden we kunnen zeggen. De koper van het grootste aantal loten kreeg, als het een partikulier was, een premie van 66 gulden en als het een instelling of corporatie was, was

de premie 100 gulden. De weesarmeesters maakten propaganda in het gehele land; ze lieten een advertentie plaatsen in de Oprechte Haerlemse Courant - hét blad in die dagen - en ze stelden in de verschillende grotere plaatsen agenten of collecteurs aan, uiteraard nadat ze eerst van de plaatselijke autoriteiten daar toestemming hadden gekregen voor het aanplakken der loterijbiljetten. En de prijzen? Nou, die waren er wel op berekend, de mensen er toe te bewegen, een gokje te wagen. En dan waren dit de prijzen: 1e prijs: f 1.200,- plus een gouden keten ter waarde van f 800,-; 2e prijs f 1.100,- plus een zilveren lampetschotel met kan ter waarde van f 400,-; 3e prijs f 800,- plus twee zilveren broodmanden; 4e prijs f 300,- plus een paar zilveren kandelaars; 5e prijs f 150,- plus een spiegel. Die broodmanden, kandelaars en spiegels kostten samen f 604,40; verder bestonden de prijzen uit 524 zilveren lepels bij hele of halve dozijnen of paren, zilveren oliekannen, gouden ringen, zilveren ijsbekers, proefschalen, borden, schotels, gouden horloges, alles tesamen aangekocht voor f 8.560,- en 18 stuivers. Alles bij elkaar genomen verschilt de organisatie van de loterij nu niet zo bar veel van de tegenwoordige situatie. Korting bij aankoop van grotere hoeveelheden loten is niets nieuws, evenals het inzenden van antwoord op een prijsvraag onder een bepaald motto, want dat gebeurde in 1670 ook al, zoals we straks zullen zien.

Toch liep de loterij niet in alle opzichten mee. Men had gerekend zo ongeveer anderhalf jaar nodig te hebben om alle loten aan de man te brengen en had met het oog daarop de trekkingsdatum vastgesteld op 1 juli 1671. Maar dat lukte niet, blijkens een advertentie in de 'Oprechte Haarlemsche' van 4 juli 1671: ... 'doen te weten, dat de inlegtijd is verlengd van 1 tot 21 Juli 1671, en dewijl daer noch weijnich is ingeleyt en de prijzen groot sijn' wordt er nog eens aandrang uitgeoefend om toch loten te kopen en 'Christelijke mildadigheijt te betoonen aen dese onse ouderloose weesen', en tevens wordt dan nog medegedeeld, dat op 21 juli de kollekteurs de ontvangenden zouden komen ophalen. Toch liep het allemaal wat tegen en zou het nog een paar jaar duren, voordat de trekking kon plaatsvinden. Daarover de volgende week.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXIV)

Het Weeshuis der Hervormden (4). De verwachting, dat in de loop van het jaar 1670 alle 150000 loten wel verkocht zouden zijn, bleek al spoedig ijdel te zijn. Het jaar 1670 bracht nog geen uitkomst. Toen werd de trekingsdatum vastgesteld op 1 juli 1671, en zelfs dat lukte niet, wat aanleiding gaf aan de Weesarmmeesters een dringend beroep te doen 'op de Christelijcke mildadicheijt jegens dese onse ouderloose weesen' om toch loten te kopen, en op 21 juli 1671 zouden dan de 'collecteurs' op stap gaan om bij de plaatselijke agenten door het hele land de opbrengst van de verkochte loten in ontvangst te komen nemen. Maar het was nu eenmaal zo omstreeks 1670/1671 een allerberoerdste tijd in economisch opzicht, en dat werd in 1672 nog erger. Maar in 1672 hoopte men toch, zij het met nog wat kleine vertragingen, de zaak rond te krijgen, en verschenen er in de Opregte Haerlemse Courant de volgende advertenties: 'De Gecommitteerde van de Loterye tot Maessluys maecken mits desen bekend, dat also de laetste tijd van in te leggen is gestelt tot den eersten April 1672, de Collecteurs tegen de voorsz. tijdt met haer ingeschreven Penningen gelieven gereet te zijn, also de Gecommitteerden tegens den 1sten April voorsz. gereetschap maecken, om deselve te gaen invorderen.'

Tweede advertentie: 'Op Dinghsdagh den 31 Mey 1672 zijn de prijzen van de Loterije tot Maessluys ten toon gestelt, welke 6 weecken van yder konnen gesien werden, en dan sal 't trekken aanvangen'. En de derde advertentie, van half juli, maar dan pas in juli 1674, en dat was dan de laatste herinnering: 'Men notificceert nochmaels, dat de Prijzen van de Lotery tot Maessluys alsnu ten toon staande, de leste gelden dese maent sullen moeten ingeleyt werden, alsoo den tijdt daarmede sal expireren, en werden alle collecteurs gewaerschouwt, dat haer tegens de komste van de Gecommitteerde willen vaerdigh houden'.

Juli 1674, maar even te voren hadden we het over mei 1672. Klopt dat dan wel? Ja, het klopt inderdaad, en de oorzaak van de vertraging lag in de hopeloze situatie, waarin ons land in 1672 verkeerde; redeloos, radeloos, reddeloos, zo werd de situatie gekenschetst. Wie had er toen nog interesse in een loterij ten bate van een te bouwen weeshuis? Dus nieuw uitstel, en het duurde tot 1674 voordat alle loten verkocht waren. De plannen ten opzichte van 1672 waren in duigen gevallen, en men durfde de prijzen, die in mei 1672 te kijk hadden staan, niet eens in Maassluis te houden. Veiligheidshalve werden ze op 10 november 1672 in het stadhuis in Delft in bewaring gegeven 'omdat de weesvaders in die dangereuse tijden dezelve niet gaerne tot Maessluys als sijnde een open plaatse souden laten berusten'. Hoe lang de prijzen van de loterij in het stadhuis in Delft gastvrijheid hebben genoten is niet bekend. Wel is bekend, dat eindelijk, in oktober 1674, dus vijf jaar nadat de toestemming voor de loterij was gegeven en drie jaar, nadat men met de verkoop van de loten was begonnen, de trekking plaats had. De in Delft gedeponeerde prijzen werden weer naar Maassluis gehaald. Er waren in de Schans, dat zal dus wel in de buurt van de kerk geweest zijn, kramen opgezet, en daar werden de prijzen getoond. Ze zullen natuurlijk 's nachts wel veilig opgeborgen zijn geweest, maar daarover is nergens iets te lezen. Uit het 'Grootboek van de loterij', worden overigens toch wel heel wat bijzonderheden met betrekking tot de loterij medegedeeld. Er blijkt bijvoorbeeld uit, dat al dat reizen en trekken door heel het land om loten aan de man te brengen, f 2466,- heeft gekost. De boekhouder van de Weesarmmeesters, L. van der Hout en de toenmalige schout Abraham van Lis hadden zich blijkbaar voor de hele affaire nogal wat moeite gegeven, en ze kregen een beloning van resp. f 70,- en f 120,-, en een van de andere weesarmmeesters, Jan Alderse Kouwenhoven, ging strijken met een premie van f 86,- omdat hij 2097 loten had gekocht, waarbij niet na te gaan is, of hij die allemaal voor zichzelf, of ook nog voor anderen had gekocht. En dan horen we volgende week de eindopbrengst, die moest dienen voor de oprichting van een tehuis voor de 'arme, ouderloose weesen van Maassluis'.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

Het Weeshuis der Hervormden (5). Vooraf even een opmerking, ter verduidelijking: verschillende lezers merken misschien op, dat deze serie artikelen zich aandient onder de titel 'Uit de Kerkhistorie van Maassluis', maar dat in de vier voorafgaande verhalen over het Weeshuis, de Kerk eigenlijk helemaal niet in het geding komt, en dat de loterij, waar we het nu over hebben volledig buiten de kerk om gaat. En u hebt nog gelijk

ook; want de officiële band met de Hervormde Kerk dateert pas uit de vorige eeuw. Maar stel u gerust, want die situatie wordt u t.z.t. nog uit de doeken gedaan. Voorlopig laten we het Weeshuis dus maar zijn eigen leven leiden.

We vatten nu het verhaal over de loterij weer op. En ja hoor, in oktober 1674 was het dan eindelijk zo ver, dat de trekking kon plaatsvinden. Maar wat dáár allemaal aan voorafgegaan was. Wat al gereis en heen en weer trekken van de collecteurs. Eerst liep het eigenlijk helemaal niet, maar na al het uitstel waren in de eerste helft van 1674 de Weesarmeesters toch wel tevreden. Vooral in Amsterdam werden er ontzettend veel loten verkocht, namelijk 44703, dat is bijna een derde deel van het totale aantal. Of dat de lotenverkopers er daar zo achterheen gezeten hebben, of dat er zoveel goklustigen waren – de hoge prijzen waren toch wel aantrekkelijk – dat weten we allemaal niet, een feit is dat op de lijst van plaatsen, waar loten werden verkocht, Amsterdam veren veruit op de allerhoogste plaats stond. De heer Keukenmeester, wiens naam als regent ik u al noemde, maakte de opmerking, dat het register van de Amsterdamse lotenkopers – waarin alle namen compleet met de huisadressen nauwkeurig werden genoteerd, bijna als een adresboek van Amsterdam uit 1670/1674 dienst zou kunnen doen. Nog, ter illustratie van het verschil in de lotenverkoop, een paar plaatsen met het aantal van de daar verkochte loten: Rotterdam 5385 stuks, in Enkhui-zen daarentegen 5616; in Den Haag 5989, en in Hoorn kon men het niet verder brengen dan 1431. Ja, dat was een heel werk, die afwikkeling van de loterij, ook al omdat, volgens de gewoonte van die dagen, vele kopers van loten een briefje inleverden met een spreuk, een motto, of zoals men toen zei een 'advys', en al die 'advysen' zijn opgenomen in het 'Grootboek der Loterij', dat zo ongeveer duizend bladzijden telt, en dat, uiteraard zeer zorgvuldig in het archief van het Weeshuis wordt bewaard.

Voor de aardigheid hierbij enkele van de vele motto's of 'advysen':

'Ick wacht geen lod als mijn God.'

* * *

*'Dit sal voor weese, weese;
'Ick wens het weesen het aller weese
'Wil der weese vader weese.'*

* * *

*'Ons aller wensch aen U Maassluys
'Is vollen Seegen aan Haringbuis
'En voort gelt voor 't arme weeshuys
'Tot troost in al haer druck en kruys.'*

* * *

Maar er waren er ook, die zich met wat wereldser dingen bezig hielden: een zekere Gerrit Kievit uit Den Haag bekeek het maar van de zakelijke kant:

*'Was het hoogste lod een rijke meyt
'Ick hadt al myn gelt ingelyet.'*

Maar ook het vrouwelijke geslacht deed een duit in het zakje:

*'Ware 't vrijers, de prijzen,
'Ick sou meer bewijsen,
'Dat mijn hupsche maeght
'Een prijs behaeght.'*

En dit zei Aeltje Heyndricx Coninighx, uit Enkhui-zen.
*'Waer het hoogste lot een outman
'Ick waegh der niet een stuiver an
'En een vrijer naar mijn sin
'Ick ly der wel een daalder in.'*

Volgende week nog een paar rijmpjes, en de netto opbrengst van de loterij.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

Het Weeshuis der Hervormden (6). Zoals de vorige week in uitzicht gesteld, volgen nu eerst nog een paar rijmpjes of 'advijzen' die door de kopers van de loten werden ingezonden, en dan gaan we eens kijken, wat nu eigenlijk de hele loterij heeft opgebracht. Een meneer uit Delft, Isbrandt van der Elst rymde:

*'Der arme weesen van Maassluys
Verlangen naar een eygen Huys*

*Daar sij gevoet, geleert, gesticht.
Een yder is een goede plicht.'*

Jonge mensen deden ook mee aan de loterij, met nobele bedoelingen overigens:

'Hier coom ick slavensoontje

Ick heb een schelling creegen van mijn mootje

Ick hoop soo veel te bejaagen

Dat ick myn vader uyt Turkije sal dragen.'

Het schip, waar de vader van deze jongeman op voer, zal waarschijnlijk door Turkse zeerovers gekaapt zijn, en hij zal in Turkije gevangen gehouden zijn. Ze konden dan tegen betaling van een losgeld vrijgekocht worden, en als dat 'slavensoontje' nu maar op zijn lot, waarvoor hij een 'schelling' gekregen had van zijn 'mootje' (-meutje of wel tante) een flinke prijs won, dan kon hij daarmee zijn vader vrijkopen. Helaas, hij 'viel' niet in de grote prijzen.

Een andere jongen had blijkbaar een spaarzame aard:

'Piet Jansze Boer

Een vis wyff is my moer

Hij is noch jongh van jaare

Krijcht hy wat, hij sal 't bewaaren.'

Hij zou een goede klant voor de Spaarbank geworden zijn.

Nog een gevangenis-geval:

'Hier kom ick slooff

*Mijn man is eerst van Engelse en nu van de Turken
gerooff*

Soo dat het kantoor is leegh en de beurs pladt

Ick hadde gaarne uit de looterij wadt.'

Iemand, die niet veel waarde hechtte aan een mooie haartooi, rymde:

'Ick heb verkocht mijn haar

'k Heb het in de looterij geleyt, dat 's waar

Jefferen Dammes van der Burgh

Ick draagh niet veel surgh.'

Nou, veel 'surgh' (-zorg) voor haar mooie haar had ze inderdaad niet. Iemand, die blijkbaar het beste met de wezen voor had, dichtte:

'Men sach in lange te Sluys geen beter werk aanrichten

Als 't loten trecken om een weesehuys te stichten.'

En hiermede sluiten we dan de bloemlezing uit de zeer vele goede wensen en opmerkingen, die de kopers van loten ten beste gaven.

En nu wilt u dan eigenlijk wel eens horen, wat die loterij, na de veelvuldige vertragingen, en velerlei bemoeienissen daar omheen, reizen door praktisch het hele land en allerlei administratieve beslommeringen, eigenlijk heeft opgebracht, en of het gestelde doel, namelijk de bouw van een weeshuis bereikt werd. Welnu, de trekking van de loterij begon op 2 augustus 1674, en op 17 september, dus anderhalve maand later, was de zaak klaar. Wel te begrijpen, dat het een hele tijd duurde, want bij het trekken van elk lot werd het daarbij behorende rijmpje voorgelezen. De prijzen werden weer in de Schans, in daarvoor opgezette kramen tentoongesteld, en in die laatste dagen vóór de trekking schijnen er nog heel wat loten verkocht te zijn. Het zou aardig geweest zijn, als het 'slavensoontje' een flinke prijs had uitgetrokken, om daarmee zijn vader te kunnen vrijkopen, maar dat gebeurde helaas niet. Een zekere heer P. Bolten uit Amsterdam, had de eerste prijs, namelijk 1200 gulden in geld en een gouden ketting, en een Maassluizer, Corsz. Maeslant, kreeg de tweede prijs, en dat was 1100 gulden in geld en een zilveren lampetkan. Na aftrek van alle kosten - waarover volgende week nog wat nader - bleek de opbrengst te zijn 27.100 gulden. Dat zat zó in elkaar: opbrengst van de loten f 37.945,-; aan giften ontvangen f 7850,-, samen f 45795,-, daar ging af aan prijzen f 8560,-, aan reis- en verblijfkosten van de lotenverkopers f 2466,-, en de rest van het verschil aan allerlei kleinere of grotere kosten, waaronder 11 vaten kroonbier, geleverd door de Delftse brouwer Van Ruijven. Dat was zeker om de kelen te smeren van de mensen die al die rijmpjes moesten voorlezen. Dus, het kapitaal was er, en men ging bouwen. Daarover volgende week.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV).

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN. (7).

Nou, het was dan eindelijk zo ver, dat de loterij tot een goed einde was gebracht. Er was anders wel een hele tijd mee gemoeid geweest: in 1669 begonnen met het request aan de Staten van Holland, en dan eindelijk, vijf jaar later, in 1674 de trekking, van 2 Augustus tot 17 September. Zo lang de trekking duurde, werden de prijzen tentoongesteld, en omdat er nogal kostbare zaken bij waren, moest er natuurlijk permanente bewaking zijn. Dat kostte ook weer geld; voor ons begrip niet zoveel, maar naar de maatstaf van 1674 toch nog altijd méegegenomen. Voor het 'bewaecken van de kraemen, daer de prijzen in sijn gestelt geweest' waren er vier wakers aangesteld; ze ontvingen als vergoeding 35 cent per dag; als ze in de 'nachtploeg' zaten, was dat meer, want dan ontvingen ze f 2,50 per week, dus zoveel scheelde het nu ook weer niet of dat je overdag of 's nachts dienst deed. Vier wakers waren er ruim 13 weken in touw, dus een klein rekensommetje leert, dat dat bewaken toch nog zo'n 260 gulden heeft gekost. En dan hadden ze natuurlijk gratis bier, maar van de gekochte 11 vaten zullen ze wel samen hebben moeten doen met de mensen, die bij het trekken van de prijzen de motto's of 'advysen' moesten voorlezen.

Het netto resultaat van de loterij heb ik u vorige week al medegedeeld: er bleef schoon ruim 27000 gulden over, en daar kon je in die tijd wel heel wat mee doen. Een aardige vergelijking: voor de bouw van de Grote Kerk waren drie begrotingen gemaakt: een van f 50.000,—, een van f 60.000,— en een van f 70.000,—. Als je daar naar kijkt, is f 27.000,— voor een weeshuis toch een heel behoorlijk bedrag.

Al gauw na de verkregen toestemming voor het houden van de loterij waren de Weesarmeesters, die de zaak organiseerden, reeds begonnen met voorbereidende werkzaamheden. Zo hadden ze in 1670 de tuin achter het huis van Frans Cornelis Denik aan de Lange Boonestraat aangekocht voor 600 gulden. Met de vrij ruime armslag, die ze hadden door de gunstige opbrengst van de loterij gingen ze over tot de aankoop van het Dorpshuis aan de Noordvliet, dat stond op de plek waar nu het Weeshuis kwam, met daarachter gelegen tuin, van Wijve Rocus van Pommeren, de weduwe van Willem Adriaensz. Breur, en die tuin liep door tot de Lange Boonestraat, zodat er een prachtig bouwterrein beschikbaar was. Dat oude dorpshuis aan de Noordvliet wilde het dorpsbestuur wel kwijt, want de plannen voor de bouw van een nieuw dorpshuis (het tegenwoordige oude raadhuis op de Hoogstraat) lagen klaar. Met de aankoop van het huis met de grote tuin daarachter was een bedrag van 9120 gulden gemoeid, waarbij nog de kosten van overdracht kwamen. Voor het maken van bestek en tekeningen voor het nieuw te bouwen weeshuis werd 50 gulden betaald, het metselwerk werd aangenomen door L. Bubbeson, een voorzaat van de latere dichteres Rijkje, en wel voor f 2.— per 1000 werk, en in totaal waren er 288.200 stenen te verwerken. Het werk werd niet aanbesteed, maar door de weesarmeesters — of wel de weesvaders, zoals ze later genoemd werden — uitgevoerd in eigen beheer. Zodoende weten we ook uit de rekeningen wat er voor de verschillende onderdelen werd betaald: voor materialen en arbeidsloon ongeveer 7000 gulden, huisraad 313 gulden, dekens 626 gulden en bedden 703 gulden.

Alles verliep nogal vlot. Eind 1675, om precies te zijn op 23 november, stond het gebouw er kant en klaar om aan de wens van een van de verkopers van de loten, namelijk 'De arme weesen van Maessluys verlangen naer een eygen huys' te voldoen, want op genoemde datum werden er twee en vijftig wezen, waarvan 30 'knechtjes' (jongens) en 22 'vrijsters' (meisjes) in het tehuis opgenomen. Dat zeggen we allemaal zo gemakkelijk, maar er was natuurlijk wel het een en ander aan voorafgegaan. Want de hele zaak loterij en al wat daarbij hoorde, was nu wel geregeld door de weesarmeesters, maar die voelden er niet zoveel voor, om zich maar op eigen houtje te promoveren tot bestuurders van het weeshuis, en daarmee, uiteraard, ook de verantwoordelijkheid voor de gang van zaken op zich te nemen. Alle dingen moesten wel 'met orde' geschieden, vonden ze en hoe dat dan allemaal geregeld werd, worrdt het verhaal van de volgende week.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXIV)

Het Weeshuis der Hervormden (8)

Ja, de armenzorg zat in de 17e eeuw nogal ingewikkeld in elkaar. De diakonie had haar taak ten opzichte van de 'kerkelijke' armen; de Heilige Geest Armmeesters, die in 1661 Weesarmmeesters gingen heten, zorgden behalve voor de wezen ook voor de niet-'kerkelijke' armen, maar aanrakingspunten waren er toch regelmatig en het verband met de kerk was niet helemaal zoek, getuige

bijvoorbeeld het feit, dat de weesarmmeesters in 1653 een eigen bank in de Grote Kerk mochten laten maken. Contacten waren er ook tussen Schout en Schepenen, het burgerlijk bestuur dus, en het College van de Visserij, en zo gebeurde het wel, dat er aan een bepaald 'steungeval' vier instanties medewerkten. Toen de weesarmmeesters hun activiteiten om tot de stichting van een weeshuis te komen, in 1669 begonnen, was dat eenvoudig een uitbreiding van hun gewone werkzaamheden, maar toen het gebouw er in 1675 uiteindelijk stond, en bestuurd moest worden, vonden ze dat anderen maar moesten worden belast met de zorg voor de niet-'kerkelijke' armen; zij hadden het druk genoeg met de weeshuisaanlegingen. En zo gebeurde het, dat Schout en Schepenen de vijf weesarmmeesters Jan Aldersze Couwenhove, Willem Jacobsz. van der Vaart, Adriaan Schoonhoven, Goris Jansz. van 't Opstal en Lambrecht van der Hout, benoemden als eerste Regenten – buitenvaders werden ze ook wel genoemd – en deze vijf heren, het eerste weeshuisbestuur dus, werden zoals dat vroeger heel gebruikelijk was, afgebeeld op een schilderij, dat helaas bij de brand in het oude weeshuis in april 1871 zodanig werd beschadigd, dat restauratie vrijwel onmogelijk was. Op de beschadigde restanten waren gelukkig de gezichten nog goed herkenbaar. De maassluisse kunstschilder C. W. Smith heeft toen aan de hand van de beschadigde restanten een nieuw schilderij vervaardigd, dat in het pand Noordvliet 19 nog altijd aanwezig is. Of het een waar kunststuk is, zullen we in het midden laten. Maassluis mag blij zijn, dat deze – copie zullen we het maar noemen – bestaat, al is het dan geen regentenstuk van Rembrandt. Maar tegenwoordig kun je nergens meer zeker van zijn, zelfs niet van schilderijen van Rembrandt, als je de laatste weken die grote koppen in de krant ziet. Laten wij het dan maar houden bij het schilderij van Smith, waarvan we tenminste zeker weten, dat hij het zelf gemaakt heeft. Trouwens, we mogen blij zijn, dat er in Maassluis zoveel stukken van Smith aanwezig zijn, en dat hij zich zeer verdienstelijk heeft gemaakt door het schilderen en vastleggen van vele nu al niet meer bestaande situaties in Maassluis.

Maar nu zijn we wel wat aan het afdwalen. Op het schilderij van de eerste 'buitenvaders' of 'regenten' zoals ze de eerste jaren van het bestaan van het weeshuis nogal eens door elkaar genoemd worden, staat ook in de linkerbenedenhoek afgebeeld het 'Grootboek van de Loterij', waaraan we zoveel bijzonderheden, die u de laatste weken voorgeschoteld hebt gekregen, te danken hebben. Als de drukker van de Zondagsbode het voor elkaar heeft weten te krijgen, vindt u bij dit artikel een reproductie van het schilderij waarover we het hierboven hebben gehad. Nou, en zo is het Weeshuis der Hervormden dan in 1675 gestart, met een bezetting van 52 wezen. Die moesten natuurlijk verzorgd worden, en als echtpaar, dat bij dit alles de leiding moest geven, werd door het College van Regenten benoemd de heer Nicolaas Everaars en zijn vrouw Margrietje Heyndrien Berlicum op een salaris van zegge en schrijve tweehonderd gulden per jaar. Ze werden aangesteld als 'binnenvader en -moeder', in tegenstelling tot de regenten, die, zoals ik u al vertelde, ook wel 'buiten'-vaders werden genoemd. Maar de heer en mevrouw Everaars-Berlicum konden natuurlijk niet overal tegelijk zijn, en zo werd Leentje Joris aangesteld als 'zaalmoeder' op een salaris van 95 gulden per jaar, en voor kleermaker viel het oog op Frans Jorisz. Turnhout, en die verdiende daarmee 50 gulden per jaar. Eerlijkheidshalve moet ik er natuurlijk wel bij zeggen, dat al die genoemde functionarissen vrije kost en inwoning hadden. Tot 'gestichts-arts' werd benoemd dokter Jacob van Driel voor 30 gulden per jaar plus 6 gulden per ziektegeval, en als chirurgijn trad op Cornelis Wagemans, die een salaris had van 36 gulden per jaar. Keuring van sollicitanten was toen ook al gebruikelijk; de dokter ontving extra '5 ducatonen' voor 'visitatio' van de binnenvader en -moeder. Volgende week verder met de lotgevallen van het weeshuis in de eerste jaren van zijn bestaan.

Het eerste College van Regenten van het Weeshuis: v.l.n.r.: Jan Aldersze Couwenhoven, Willem Jacobsz. van der Vaart, Adriaan Schoonhoven, Coris Jansz. van 't Opstal, Lambrecht van der Hout.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV) HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (9)

De vorige week beëindigden we ons verhaal met een opsomming van de functionarissen, die in dienst waren bij het kersverse weeshuis, aangesteld door dat achtbare college, waarvan u de portretten gezien hebt in de Zondagsbode. Ik vertelde u al, dat het bestuur van het weeshuis in de aanvang bestond uit het college van weesarmmeesters, als zodanig benoemd door Schout en Schepenen, en aan wie de zorg voor de niet-kerkelijke armen was opgedragen. Die vormden dus het eerste weeshuisbestuur. Logisch was dat wel, want zij hadden de hele loterij georganiseerd, en uit het batig saldo het weeshuis ge-

bouwd. Maar dat bracht tevens wel met zich mee, dat ze mét dat weeshuis een flinke hoeveelheid extra-werk op hun schouders hadden gekregen. Schout en Schepenen begrepen dat; ze ont-hieven de vijf van hun taak als weesarmmeesters, en benoemden hen als eerste Regenten-bestuurders van het weeshuis, en benoemden vijf anderen als weesarmmeesters. Het zal je ook maar overkomen, zoals dat op 23 november 1675 het geval was, dat je de verantwoordelijkheid kreeg voor het wel en wee van ruim vijftig wezen en voor het beheer van het pas gebouwde weeshuis. De naam 'weesarmmeesters' bleef nog wel bestaan hoewel de wezenzorg niet meer tot hun domein behoorde, en hun eigenlijke taak bestond uit de verzorging van de niet-kerkelijke armen, te vergelijken min of meer met ons vroegere Burgerlijk Armbestuur. Maar het 'Wees' had er bij hun benaming eigenlijk wel af gekund. Behalve de personen, die ik de vorige week noemde als in functie zijnde bij het Weeshuis, was er ook nog de apotheker Marya de Vrij; blijkens de notulen van 2 januari 1677 werd in de vergadering van die datum behandeld het verzoek van genoemde dame om in haar dienst te worden 'gecontinueerd als apotheker, als voor dezen, 't welk haar bij de Regenten is toegestaan', ze was dus als zodanig reeds werkzaam. De heren hadden het de eerste jaren blijkbaar te druk, om zich met administratieve dingen bezig te houden. Toch moesten er op een gegeven ogenblik wel statuten en reglementen worden ontworpen, maar dat was voor dat nieuwe bestuur wel een heel ding. En wat deden ze? Onze voorouders waren in dit opzicht voorzichtige mensen; ze staken graag hun licht op bij mensen, die beter op de hoogte waren. Ze dachten aan de plaats De Rijp in Noord-Holland. Ook een vissersplaats, net als Maassluis, met een gevaarlijk beroep, met veel wezen in het daar bestaande weeshuis. In juni 1677 gaan twee regenten er heen 'om de regeeringe van de Weeshuizen te onderstaan'. Het was een reisje, dat voor die tijd niet goedkoop was: het kostte f 30,55. Maar het was geen weggegooid geld, want ze werden heel wat wijzer. Na terugkomst ging men direct aan het werk, een 'keur' of reglement werd ontworpen, waarmee Schout en Schepenen zich konden verenigen, en al een paar maanden later, op 25 oktober 1677 kon deze 'keur' toegezonden worden aan de Ambachtsheer van Maassluis, Adriaan van Wassenaar, Heer van Sterrenberg. Deze had ook geen problemen, maar toen was men er nog niet, want uiteindelijk moest de keur nog goedgekeurd worden door de Staten van Holland en Westvriesland, en dat gebeurde op 29 juli 1679.

* * *

In die keur werden allerlei dingen uit en te na geregeld. Typisch is, dat, terwijl het Weeshuis in 1675 in gebruik is genomen, en de Regenten naar aangenomen mag worden, regelmatig vergaderden, men pas op 2 januari 1677 begonnen is met het maken van notulen, en dan waren ze nog zeer sober gesteld. Dikwijls is alleen vermeld, dat er vergadering gehouden is, en of er boeten geïncasseerd zijn wegens te laat op de vergadering komen (die werden b.v. in de 18e eeuw meestal gehouden zaterdagmiddag om vijf uur). Sommige leden lieten wel eens helemaal verstek gaan, en dat kostte ze dan 6 stuivers. De belangrijke papieren werden bewaard in kasten met twee verschillende sloten, en twee regenten hadden beide één van de sleutels. Als zo'n sleutelbewaarder zijn sleutel vergeten was, kostte hem dat drie stuivers. En zo waren er nog talrijke andere bepalingen. Met een aantal interessante dingen daaruit, en er zijn er bij, waarvan wij nu zouden zeggen: hoe bestaat het, gaan we volgende week met het verhaal verder.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (10)

Het is te begrijpen, dat men bij een zo uitgebreide leefgemeenschap van zo zeg maar omstreeks een zestig wezen met de 'staf' bestaande uit de binnenvader en -moeder de 'zaal'-moeder en verdere functionarissen, het niet konden stellen buiten duidelijke vastgestelde voorschriften om een geregelde gang van zaken in het weeshuis te verzekeren. En aangezien je nu eenmaal moeilijk bepalingen kan maken voor gevallen die zich misschien wel eens zouden kunnen voordoen kom je in de notulen herhaaldelijk uitspraak en beslissingen tegen als er weer eens iets was misgegaan of als bleek, dat bestaande bepalingen noodzakelijk moesten veranderd of aangevuld worden. Een kleine bloemlezing uit de veelheid van situaties, die zich konden voordoen, mag hier een plaatsje vinden.

* * *

Op 31 december 1734 overleed de 'buitenvader' of wel regent Harmanus Soeteman, die deze functie een paar jaar bekleed had. Zijn weduwe vond het gepast, als de wezen zijn begrafenis zouden bijwonen, en richtte daartoe een verzoek aan de overige regenten, en die hadden geen bezwaar aan dat verzoek te voldoen, en zodoende 'de kinderen', die in het Weeshuys werden onderhouden, de laatste eer tot bestelling van het lijk (lijk) ter aarde te laten bijwonen'. De weduwe Soeteman wilde bovendien de kinderen, over wie haar man 'buitenvader' was geweest ten afscheid laten tracteren, en zij 'verzocht, dat Regenten op haar geliefden te nemen de besorginge van een middag- en avontmaaltijd voor alle, die tot dit Huys behoorden op sodanigen dag en met sulcke spijs en drank als Regenten met haare vrouwe sullen in redelickheit oordelen te behooren. Welck door de Regenten is aangenoomen, voor welcke oncoste door te boven verhaalde weduwe Soeteman aan Regenten is doen ter hand stelle een zomme van vijfenveertig gulden. Is geresolveert en vastgesteld op aanstaande Woensdag de kinderen het middag ende avontmaal te laatten genieten'. Mooi gebaar van deze regentsweduwe, dat overigens ook wel navolging vond, want nadien werd het gewoonte, dat bij de begrafenis van een regent of regentes de wezen mee de laatste eer hielpen bewijzen en elke wees kreeg dan bij zo'n gelegenheid gewoonlijk een 'bakerschelling' tot een 'vereering', althans als er geen tractatie werd gegeven zoals Moeder Soeteman deed. Want dan kregen ze die schelling (ongeveer dertig cent) natuurlijk niet. Dankzij de uitvoerige notulering ter gelegenheid van het sterfgeval van Vader Soeteman - en uitvoerig notuleren blijkt toch altijd weer zijn nut te hebben - weten we zelfs de samenstelling van de lijkstoet: De binnenvader was belast met het samenstellen van de stoet, de wezen liepen vóór de lijkst, voorop de oudste weesjongen, daarachter twee aan twee de andere weesjongens en weesmeisjes in hun gewone kleding, alleen hadden de meisjes rouwhoeden op en droegen ze zwarte rouwkettinkjes om de hals. Achter de wezen liep de Binnenvader, omhangen met de gebruikelijke begrafenis mantel. Achter de lijkst, die werd gedragen, volgden de familieleden, vrienden en bekenden. De 'bidder' of wel begrafenisbedienaar liep helemaal voorop en opende dus de stoet. Bij de terugkeer van de begraafplaats werd dezelfde volgorde in acht genomen. De enig bekende keer, dat deze ceremoniën ook in acht werden genomen bij een niet-regent, was bij het overlijden van Govert van Wijn op 21 januari 1738. Hij was nooit regent geweest, doch droeg de wezen een bijzonder warm hart toe. Hoe dat allemaal zat, horen we later nog. Hij wilde niet, dat zijn sterfdag als een treurdag zou worden beschouwd, maar maakte er reeds tijdens zijn leven een dag van gepaste vrolijkheid van. In zijn testament had hij namelijk bepaald, dat bij zijn begrafenis alle weeskinderen 'in dit huys sijnde hem de laatste eer souden aandoen van zijn lijkstatie te vergezellen, alsmede dat elk jaar die dag (21 januari) met vrolijkheit soude doorbrenghen, en ten koste zijns boedels werden getracteerd'. En weer dankzij een nauwkeurig beschrijvende notulist uit 1758 weten we precies, waaruit die tractatie bestond, namelijk: 's morgens ieder kind een stuivers witbrood met boter, 's middags warm gebraden vlees en 's avonds zoetemelksrijstebrij met suiker en kaneel erover. Een bijzonder smakelijke afwisseling van het gebruikelijke menu, zoals we later nog zullen zien. Tot volgende week.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

Het Weeshuis der Hervormden (11). We zullen zo te hooi en te grás een aantal wetenswaardigheden putten uit de notulen van de regenten-vergaderingen van de afgelopen eeuwen. Het wordt dus een paar keer geen aangeschakeld verhaal van bepaalde gebeurtenissen, maar meer wat momentopnamen uit het dagelijkse reilen en zeilen in het weeshuis. En iets wat dagelijks terugkeerde, was het vaststellen van wat er gegeten en gedronken zou worden. Met de zorg hiervoor waren belast de z.g. 'Buitenmoeders-Regentessen', dus de echtgenoten van de 'Buitenvaders-Regenten', en die maakten uit, 'wat de pot zou schaften'. Een compleet eet-rooster voor de hele week staat nauwkeurig aangetekend in de notulen van de vergadering van 6 september 1714, en dat zag er als volgt uit:

Zondag: vlees of spek met peen; 's avond havergort met tapmelk.

Maandag: harde grutten met vet en stroop; 's avonds boekweitgort met karnemelk.

Dinsdag: Kool, peen of knollen naar 't jaargetijde, 's avonds flens.

Woensdag: Grauwe erwten; 's avonds boekweitebrij.

Donderdag: Witte bonen; 's avonds als maandagavond.

Vrijdag: Gestampte peen of koeken, om de week; 's avonds als zondag.

Zaterdag: Groene of witte erwten; 's avonds flens.

Het menu was niet zo sterk afwisselend, zoals u ziet, en er zullen best eens klachten gekomen zijn; iedere maag is nu eenmaal anders. Twintig jaar later werd er wat verandering aangebracht in het menu, zoals we dat boven vermeldden. De verandering bestond hierin, dat er in het vervolg op zondag steeds vlees werd voorgeschreven, en dat dus op zondag het spek van het rooster verdween, maar werd toegevoegd aan een paar door de weekse dagen, en bij wijze van afwisseling werd er eenmaal in de week zoute vis gegeten. Als die te duur was, werd het stokvis. U hebt in het bovenstaande menu de aardappelen gemist: dat klopt, want met het gebruik daarvan werd pas in 1780 een begin gemaakt. U miste ook het ontbijt; nu, dat zag er als volgt uit: het brood werd in het weeshuis zelf gebakken en bestond uit bruinbrood (krop), of als de tarwe te duur was, uit roggebrood. Leveranciers namen er blijkbaar ook wel eens loopje mee. In 1789 waren er klachten over de kwaliteit van het brood; de leverancier werd op het matje geroepen en moest erkennen, dat de kwaliteit van de rogge niet al te best was geweest, maar hij zou zorgen, dat er in het vervolg geen klachten meer kwamen. Die roggebrood-periode duurde van 1808 tot 1819, en dat was niet alleen voor de wezen, een maar ook voor de Binnenvader en -moeder en de overige personeelsleden. Nu lijkt me jarenlang roggebrood eten niet zo leuk, en alle magen kunnen daar nu eenmaal niet tegen. Maar dat hoefde ook niet, want voor zieken en zwakken werd altijd een uitzondering gemaakt; die kregen tarwebrood. In 1819 waren de tarwe- en roggeprijzen zo ongeveer

gelijk en dat was voor de Regenten aanleiding om van rogge- maar weer op tarwebrood over te stappen. In de notulen is vermeld, dat er toen gelijktijdig een nieuw etensrooster werd vastgesteld, doch jammer genoeg vergat de secretaris deze keer te vermelden hoe het nieuwe weekrooster er uit zag.

We kunnen ons levendig indenken, dat het personeel in de tijd van roggebrood eten wel eens gemopperd zal hebben, met voorop de Binnenvader en -moeder, maar de Regenten hielden het lijntje strak, en waren het uitzonderingen, als aan het personeel een afwijkend menu werd verstrekt.

Af en toe kunnen we uit te notulen opmaken, dat de Binnenvader en -moeder hun best deden eens wat extra's voor de kinderen te krijgen. Van 1796 tot 1820 waren in functie Izaak van Bodegom en Krijntje van den Akker. In 1802 probeerde Van Bodegom wat variatie te brengen in het toch telkens weer eendere weekmenu. Met de kermis kregen de wezen meestal wel wat extra's, en vader van Bodegom probeerde dat ook nu maar weer: 'Vader Van Bodegom verzoekt voor de kinderen of zij volgens gewoonte in de aanstaande kermisweek eens versch rundervleesch moogen eten, en ook eens "arebeien"'. 'Accoord zeiden Regenten, maar die 'arebeien' dan wel als ze het goedkoopste zijn!

Wat de dranken betreft: tot in de 19e eeuw hoofdzakelijk bier, maar bij de boterham was ook koffie, en weer later ontbrak de theepot niet.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (12)

Een paar weken geleden spraken we erover, dat hoewel het weeshuis in 1675 werd gebouwd, de officiële toestemming van de overheid pas in 1679 verleend werd. Eigenlijk heeft dus het weeshuis ongeveer vier jaar gedraaid, zonder dat er een reglement aanwezig was. Maar in 1679 kwam dat dan toch. De 'keur' van de Staten van Holland, tegenwoordig zouden we zeggen de statuten regelde een heleboel zaken voor wat betreft bijvoorbeeld de opname van wezen in het weeshuis, de aanstelling van het personeel, de interne gang van zaken in het weeshuis, de verhouding tot de diaconie – over ondersteuningskwesties was nogal eens wat geharrewar –, de kleding van de wezen, hun 'uitzet', als ze de leeftijd hadden bereikt, dat ze het weeshuis gingen verlaten, kortom, voor alle omstandigheden die zich zouden kunnen voordoen, waren voorzieningen getroffen. Maar je kunt nu eenmaal niet alles 'voorzien', zodat de 'statuten', zoals we ze dan maar zullen noemen, geregeld moesten worden aangevuld of gewijzigd, waarvoor dan natuurlijk weer toestemming van de hoge overheid moest worden aangevraagd.

Met de diaconie lag men nogal eens overhoop. In bepaalde gevallen meenden de buitenvaders ofwel regenten, dat ze mochten rekenen op steun van de diaconie. De relatie weeshuis/diaconie was nu niet zo prettig dikwijls; dat was eigenlijk al begonnen met het opzetten van de loterij; de diakenen vonden het niet prettig, dat ze daar helemaal buiten gehouden waren. Een ander punt van wrijving was, dat nog voordat de 'keur' van de overheid van kracht was geworden, de weesarmeesters – dus de later buitenvaders of regenten – besloten hadden, dat ouderlingen en diakenen niet voor een benoeming tot weeshuisregent in aanmerking kwamen. Allémaal punten van wrijving, terwijl er toch juist zoveel raakpunten waren, bijvoorbeeld als het ging over de verdeling van de nalatenschappen van overleden ouders, waarvan de kinderen in het weeshuis werden opgenomen. Samenwerking is best, zo ongeveer proefde je de sfeer, als iedereen maar baas op eigen terrein blijft. Nog zo'n punt: de weesarmeesters hadden – en hielden na oprichting van het weeshuis – de toestemming van de plaatselijke overheid voor het houden van een maandelijkse collecte langs de huizen van de ingezetenen van Maassluis. Dat was ook een doorn in het oog van de diakenen, die vonden, dat zij toch ook wel op een deel van de opbrengst in de collectebussen aanspraak konden maken. De regenten hielden zich strikt aan de bepalingen van de 'keur'. Artikel 1 daarvan bepaalde, dat overleden ouders vier jaar in Maassluis gewoond moesten hebben, om hun kinderen in aanmerking te laten komen voor opname in het weeshuis; dit gold dan weer niet voor in Maassluis geboren kinderen. Artikel 2 luidde 'dat de naaste vrienden van de kinderen gehouden zullen zijn derzelve namen en ouderdom aan de Re-

genten over te leveren, eer de laatst overledene van de ouders is begraven', met andere woorden: geen opname van de wezen in het weeshuis, als niet de aanvraag daartoe bij de regenten was ingediend voor de begrafenis van de laatst overleden ouder. Dat gaf in 1753 moeilijkheden met de twee kinderen van Dominicus Jaarsma, onze eerste organist. Zijn vrouw was al gestorven, en hij overleed op 19 augustus 1753. Zijn kinderen waren dus wezen en, zouden wij zeggen, kwamen in aanmerking voor opname in het weeshuis. De bepaling, dat de ouders vier jaar in Maassluis gewoond moesten hebben was ook geen probleem; Jaarsma was immers als sinds 1732 organist in de Grote Kerk. Maar o wee, de voogden van de uiteraard minderjarige jonge Jaarsma's maakten een fout. Ze deden pas na de begrafenis, nl. op 22 september de aanvraag voor de opname van de kinderen in het weeshuis. Dat druiste in tegen de regels, en de regenten zeiden: nee, dat gaat niet. En ze stonden sterk ook, de regenten, want tijdens de begrafenis, wel op de valreep dus, hadden de regenten de familie en de voogden er nog op gewezen, dat die aanvraag om opname toch onmiddellijk moest gebeuren. Maar de voogden wachtten nog ruim een maand, en dat was te gek. De familie en de voogden vonden, dat hier toch wel een uitzondering gemaakt mocht worden, en brachten de zaak voor het gerecht; dat drong aan op clementie, en de regenten gaven uiteindelijk toe en namen de kinderen op, maar de voogden kregen van het gerecht een flinke uitbrander en 'bij beslissing werd den voogden gelast excuus te vragen voor hun misslagen', en dat deden ze zeer ootmoedig, aldus de notulen. Overigens bleven de kinderen Jaarsma maar kort in het weeshuis; toen ontfermde de familie zich over hen en namen hen in huis.

**UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ
(XXIV)
Het weeshuis der hervormden (13)**

De opvoeding in het Weehuis was er op gericht de verzorging in een normaal gezin te vervangen. Dat is gemakkelijk gezegd, maar als we ons realiseren, dat er dikwijls zo'n zeventig à tachtig wezen 'op te voeden waren', dan is het wel duidelijk, dat alles een beetje in het groot moest gebeuren, voeding, kleding, onderwijs en wat al niet meer, en het is daarnaast begrijpelijk, dat de zaken wat strenger aangepakt moesten worden, dan over het algemeen in normale gezinnen gebeurt. En dan was er daarnaast nog het grote leeftijdsverschil van de leden van het grote gezin. Er waren gevallen van opname in het weeshuis op zeer jeugdige leeftijd, maar het kon ook op latere leeftijden gebeuren. In 1714 stelden de regenten vast, dat de maximumleeftijd van opname voor meisjes op 18 jaar, en voor jongens op 20 jaar. Als ze op die leeftijden opgenomen werden, zat het er bepaald niet in, dat ze lang in het Weeshuis bleven, want in de 'Keur' was bepaald, dat de meisjes op 20 jarige leeftijd moesten vertrekken, en de jongens als ze 22 waren. In 1811 deed zich een uitzonderingstoestand voor: de kas was leeg, en daarom moesten kinderen, die toen boven de 16 waren, elders ondergebracht worden. Het waren er 26, namelijk 15 jongens en elf meisjes. De leeftijd, waarop de jongens normaal het huis verlieten, werd in 1828 door de regenten bepaald op 20 jaar, dus net als voor de meisjes, maar er was wel een 'ontsnappings-clausule': de jongens mochten eventueel tot 22 blijven, als ze zich tenminste goed gedroegen, en verantwoording deden van hun verdiensten. Halve wezen, dus kinderen waarvan of de vader of de moeder was overleden, kwamen niet in aanmerking voor opname in het Weeshuis. Daar moest de familie maar voor zorgen of de diaconie. Een apart geval vormden de onechte kinderen. Dat waren geen wezen; zeiden de regenten, en daar moest eventueel de familie maar voor zorgen of de diaconie; voor het gemak stelden ze die onechte kinderen maar gelijk met halfwezen. Conflicten met de diaconie, over wat elks taak was, kwamen vaak voor. De Franse tijd ging aan het Weeshuis niet voorbij; in 1811 moesten tien jongens van boven de veertien jaar opgegeven worden ter keuring voor pupillen van de Keizerlijke Garde van Napoleon. Vijf werden er uitgekozen, de anderen mochten weer naar huis. De straffen, die de kinderen opgelegd kregen als ze zich misdragen hadden, waren niet mals. Ze varieerden van lopen met het blok aan een been (dan werd aan een van de benen een paal of balk gebonden van de lies tot de voet, zodat de knie niet bewogen kon worden), of opsluiting in het 'gat', dat waren cellen op de zolder, waar wel lucht kon binnenkomen, maar waar het aardedonker was, en die straf liep van enkele dagen tot een paar weken; het menu was dan water en brood. Ja, zo ging dat vroeger, en men vond dat heel gewoon. Ook

werd de straf toegepast van inhouding van het zakgeld. Het waren wel heel strenge straffen, maar ze hadden het er dan ook naar gemaakt, vonden de Binnenvader en de Regenten. Bij het lezen van de uitgedeelde straffen krijg je de indruk, dat de overtreding en strafmaat nu niet altijd aan elkaar aangepast waren. De notulen noemen verschillende voorbeelden. In april 1807 was Abraham Winter, 16 jaar, die gestraft was met het blok aan het been ontsnapt. Hij had een beugeltje van het blok doorgevild, en had de kuiten genomen. In een advertentie in de Rotterdamsche Courant werd hij aangemaand, terug te komen;

'Also Abraham Winter, oud ruim 16 jaren, hedenmorgen vroeg zich heeft geapsenteert uyt het Weeshuys te Maassluis, schoon door begane ongeregeltheeden door Regenten met 't blok aan 't been was geset en op een suptile wijs zig er van weten te ontdoen en nu voortvluchtig is, zoo wert gemelde jongen door Regenten aangemaand, om binne de tijdt van veerthien dagen weder te komen off bij manquement van dien als geen kind tot het Weeshuys behoorende zal worden aangemerkt'.

'Maassluis 20 april 1809'. (getekend) Jan van Arkel, President van het Weeshuys.

Wat er van Brammetje geworden is, weten we niet, hij kwam in ieder geval niet terug. De delicten waren verlerlei; volgende week nog enkele.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXIV)

Het weeshuis der hervormden (14). Wat Bram, met wiens vlucht we de vorige week eindigden uitgehaald had, weten we niet, maar het moet wel iets geweest zijn – althans in de ogen van de toenmalige machthebbers – dat de straf van 'blok aan het been' rechtvaardigde. Jammer dat we het niet weten, want dan zouden we misschien enig inzicht kunnen krijgen in de verhouding 'misdaad' en straf. De notulen vermelden echter ook een aantal gevallen, waarbij de aard van de overtreding wel wordt vermeld, mét de daarop gevolgde straf. Het waren allemaal incidentele stoutigheden, en om u een idee te geven, wat er alzo misdään werd laten we enkele gevallen de revue passeren.

* * *

In december 1770 waren vier weesjongens 's nachts stil uitgegaan; twee erkenden schuld, en zeiden dat de andere twee niet schuldig waren. De eerste twee werden opgesloten in het koude, donkere gat, en werden voorts gestraft met water en brood. Hun bereidheid, de anderen vrij te pleiten, verdween toen snel, en ze vonden het beter toch maar de waarheid te zeggen, temeer omdat hen in dat geval strafvermindering in uitzicht werd gesteld. Nu bleek, dat de twee anderen ook hadden meegedaan, gingen die in het 'hok', en de eerste twee kregen inderdaad een strafvermindering: ze mochten het hok uit, maar kregen wel het blok aan het been. Het is maar wat je als verlichting van straf beschouwt.

* * *

De meisjes werden als regel dienstbode, voor de jongens werden allerlei baantjes gezocht; de meesten gingen naar zee. Ernstig misdroeg zich in 1823 een invalide-verpleegde van 28 jaar; hij was als brievenbesteller in dienst bij de postmeester De Heer. Dat was in de tijd, dat er nog geen postzegels bestonden, die kwamen pas in 1851. De portokosten moesten toen contant betaald worden, maar de besteller nam dat niet zo nauw. Niet alleen dat hij de mensen teveel port liet betalen, maar hij droeg ook een gedeelte van de geïncasseerde portokosten niet af. En aan het verduisterde geld had hij nog niet genoeg, want hij maakte nog schulden bovendien, en gaf ook nog aanleiding tot verdere klachten. Gevolg: driedubbele straf, namelijk blok aan het been, opsluiting in het hok, en water en brood. Na zijn straf vroeg hij een paar dagen verlof, om naar familie in Schiedam te gaan, doch hij ging naar Rotterdam, logeerde in een herberg en verkocht gestolen goederen. Wat hij nog meer gedaan had, weten we niet, maar het moet wel erg geweest zijn, want in de notulen staat: 'de voornaamste slechtigheid wordt hier verzwegen'. Als brievenbesteller werd hij opgevolgd door een andere invalide-verpleegde, Dirk Batenburg, die ook al eens de schoolmeester tot hulp was geweest.

* * *

Het is te begrijpen, dat er bij zo'n grote gemeenschap van jongens en meisjes wel eens iets fout liep. In september 1744 hadden een weesjongen en een weesmeisje 'onordelijke dingen' gepleegd. Leuke manier van zeggen had die toenmalige secretaris wel. Ze werden op staande voet uit het huis gezet 'met last om malkander zo spoedig mogelijk te trouwen'.

* * *

De regelmaat was soms zoek, ook de verhouding tussen de straffen voor jongens en meisjes. Op 6 februari 1769 hadden twee jongens en twee meisjes 'zich met elkaar zeer familiaar gemaakt'; de jongens kregen 'vijf dagen te water en te brood' en werden in het gat gesloten, de meisjes werden alleen (!) met het blok gestraft.

* * *

Opsluiting in het donkere gat werd voor meisjes pas toegepast, als ze het erg bont gemaakt hadden. Dat was b.v. het geval bij een zekere Trijntje, die in 1752 de Binnenvader en Binnenmoeder beschuldigde spek en vlees te stelen en buiten het huis te brengen. Voor de regenten geroepen zeide zij, het eigenlijk nooit gezien te hebben, 'de duivel had haar ingestoken'. Ze nam het niet zo nauw met de waarheid; andere meisjes verklaarden juist door Trijntje opgestoken te zijn vlees en spek te

stelen. Dat was dus wel heel wat anders. Straf: veertien dagen het gat in.
Tot de volgende week. En dan ook wat anders dan alleen maar 'stoutigheden'.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

Het weeshuis der Hervormden (15). Uit diverse archiefstukken blijkt, dat in het algemeen de zorg voor de gezondheid toch wel redelijke belangstelling had. Vóór de stichting van het Weeshuis hadden de weesarmeesters (de voorgangers dus van de latere Regenten van het Weeshuis) al een chirurgijn als armendokter in dienst; in 1636 was zijn salaris 'voor het bezoeken van zieken onder de armen' f 50,-. Bij de stichting van het Weeshuis was er een 'ziekentrouster' in dienst. Hij gaf de zieken waar dat nodig was, geestelijke bijstand. Veel werk had hij blijkbaar niet, want zijn salaris was maar f 15,-. Bij de ingebruikneming van het Weeshuis in 1675 moest de zaak opnieuw geregeld worden; voor de genees- en heelkundige dienst werd aangesteld dokter Jacob van Driel, salaris f 30,- plus een vergoeding van f 6,- per behandeling. We moeten aannemen, dat dat een 'officiële' dokter was. Voor de gewone akkevietjes op geneeskundig terrein was er namelijk ook nog een chirurgijn in dienst, Cornelis Wagemans, op een salaris van f 36,- per jaar. Die chirurgijnen waren mensen met een mindere opleiding, die zich meer richtten op de dagelijkse kwaaltjes, zoals behandeling van zweren, kleine verwondingen, het zetten van bloedzuigers, aderlatingen enz.

De weesarmeesters hadden een apotheker in dienst, Marya de Vrij, die werd in het nieuwe weeshuis in haar dienst 'gecontinueerd'. Genees- en heelkundige hulp was er in voldoende mate aanwezig in Maassluis, in 1724 waren er 2 dokters, in 1737 3, daarnaast waren er ook nog drie chirurgijnen in functie. In 1747 was er een vacature. Sollicitanten voor de 'weeshuispraktijk' werden opgeroepen. Er kwamen er vier, en daaronder was ook een vrouwelijke chirurgijn, namelijk de weduwe Ary van Rijn, ook chirurgijn. Ze was blijkbaar bij haar man in de leer geweest, en ze was toegelaten om als zodanig op te treden. Dat moest, want anders had ze niet kunnen functioneren. De Regenten gaven echter de voorkeur aan een mannelijke heelmester. De voorschriften voor het uitoefenen van het chirurgijnsberoep waren vrij streng: Hij moest de baljuw van Delfland of diens plaatsvervanger van elk geval van ernstige of dodelijke verwondingen kennis geven, per brief, desnoods per expresse koerier; lichte verwondingen moesten binnen 24 uur worden gemeld. Het afzetten van ledematen (zonder verdoving, want zover was men nog niet, brrr!) was verboden zonder toestemming van de Delftse baljuw of diens plaatsvervanger, en die mocht dan weer pas toestemming geven na overleg met de officiële stadschirurgijn van Delft, en eventueel bij ernstige gevallen ook advies inwinnen van een van de Delftse dokters. Er waren dus wel heel wat waarborgen tegen een onoordeelkundige behandeling. Alles wat ik hiervoor opnoemde, waren algemene bepalingen; ze golden dus ook voor gevallen die zich in het Weeshuis voordeden. Van het vinden van een lijk moest aan de Baljuw van Delfland kennis worden gegeven. Pas nadat deze het 'geschouwd' had, mocht tot begraven worden overgegaan. In 1738 werd het Weeshuis ongewild in zo'n geval betrokken. Er was namelijk binnengebracht 'het cadaver van den drenkeling Her Koning'. Hij was, zoals de

notulen zeggen, verdrongen tussen Maasland en de Kluyswoning. Waarom Maassluis, althans het Weeshuis, in deze zaak werd betrokken, is niet duidelijk geworden. Misschien was het een weeshuisbewoner, maar verdere bijzonderheden vermeldt de historie niet. De weeshuisdokter was verplicht maandelijks verslag uit te brengen aan de Regenten over de gezondheidstoestand van de wezen en het inwonende personeel. Veel nieuws staat er niet in die rapporten. Meestal is het: 'de dokters rapporteren dat het met de gezondheid der kinderen onder Gods zegen wel is'.

In 1803 heersten de kinderpokken in Maassluis. Niet alle wezen waren daartegen ingeënt, dat gebeurde alsnog. Kinderen beneden de twaalf jaar werden zonder meer ingeënt, de kinderen boven de twaalf jaar kregen wat wij zouden noemen inspraak. Hen werd vooraf gevraagd, of zij 'bekommering tegen het inenten hadden'. Van bezwaren bleek niets, dus de zaak ging door. Nog even een klein verschil met de Gemeente; die zocht een lokaal voor de inenting, en dacht aan een zaal in het Weeshuis, maar het ging niet door. 'Spijt ons,' zeiden de Regenten, 'daar is geen ruimte voor beschikbaar.'

UIT DE KERKHISTORIE VAN MASSLUIS (XXIV)

Het weeshuis der Hervormden (16). Bij het lezen van de oude notulen valt het telkens op, dat de 'gezondheidszorg' toch altijd een belangrijke plaats heeft ingenomen bij degenen, die voor de goede gang van zaken in het Weeshuis de verantwoording droegen. We moeten daarbij natuurlijk de stand van de wetenschap in de voorbije eeuwen in ogenschouw nemen; ziektegevallen van toen zouden waarschijnlijk nu op een heel andere wijze zijn behandeld. Maar de zorg voor de gezondheid van de wezen was er, en in gevallen waarin de 'huisdokter' of de 'huischirurgiein' het geval te ernstig vonden, werden andere medici in consult geroepen, wat natuurlijk weer verdere kosten met zich bracht, maar daar werd nooit een punt van gemaakt. De 'huischirurgiein' had een vast salaris: vijftig gulden per jaar en daarvoor moest hij de patiënten de 'ordinaire' behandeling geven, inclusief de levering van zalven, pleisters en verbandmiddelen. Voor de wat wij een meer 'specialistische' behandeling zouden noemen, als bijvoorbeeld de levering van breukbanden en andere instrumenten, het 'steensnijden', het trepaneren (lichten van de schedel), het afzetten van armen, benen, borsten en andere operaties, werd afzonderlijk betaald. Een geval van 'steensnijden' komen we tegen in 1761. Er waren nogal veel gevallen van galsteen, en men schreef dat toe aan het eten van het vele gezouten voedsel op zee. De 'steen-

snijder', mr. Schouten uit Rotterdam, werd in 1761 geraadpleegd over de kwaal van een 20-jarige jongen, Matijs van den Bos, en mr. Schouten bevond inderdaad de patiënt 'met de steen bezet te zijn'. Het moest een operatie worden. Erg veel haast was er blijkbaar niet bij, want na het consult in februari werd het nog oktober voordat de operatie plaats vond en het moet wel een hele knaap geweest zijn, die steen, want hij woog maar even '7,5 ons'. Maar het liep allemaal goed af, want blijkens de aantekening in de notulen was de operatie 'gelukkig en voorspoedig geëffectueerd'. Dus Matijs was zijn steen kwijt, en de 'steensnijder' kreeg zijn honorarium ten bedrage van f 63,-.

De in vaste dienst zijnde geneesheren hadden naast hun salaris recht op een zitplaats in de z.g. 'regentenbank'. Dat is de bank rechts van het orgel. Op de luifel van die bank staan de twee oude scheepsmodellen, hoeker en buis. In een vorig verhaal heb ik u al eens iets verteld over die bank. Het is namelijk zo, dat de wezen hun vaste zitplaatsen hadden in de westelijke kruisarm, dus waar nu de toegang tot het orgel is. Ook toen het orgel er nog niet was. Na de ingebruikneming van het orgel zijn toen ook nieuwe weesbanken gemaakt, en op oude foto's is nog te zien, dat die zich bevonden halverwege tussen de kerkvloer en de orgelgalerij. De regenten van het Weeshuis vonden het blijkbaar wel gewenst, dat ze ook tijdens de kerkdiensten hun pupillen in het oog konden houden, vandaar de 'regentenbank' naast het orgel. Ja, al die speciale banken, zoals de regeringsbank, de visserijbank, de regentenbank, de bank voor 'afgaande' - aftredende - ouderlingen en diakenen, waren eigenlijk een soort 'ereplaatsen', en degenen, die die plaatsen mochten bezitten, beschouwden het ook zo. Een onderscheiding dus, die in de Franse tijd van vrijheid, gelijkheid en broederschap, toen we allemaal 'burgers' waren en gelijke rechten hadden, evenwel verdween. Maar in 1779 was het nog zo, en dat wordt op een aardige manier geïllustreerd door het volgende verhaal, bij gelegenheid van een vriendelijke bijeenkomst in november 1779 met de zoon van dr. Kooij, die de vaste geneesheer was van het Weeshuis. De gezondheidstoestand van vader dr. Kooij liet nogal te wensen over, en daarom hadden de regenten contact gezocht met diens zoon, die ook dr. was, en hem met veel omhaal de weeshuispraktijk aangeboden, op het oude tractement van f 30,- 's jaars. Nou, Kooij junior had er wel oren naar, maar zoals uit het volgende blijkt, was Kooij senior er nog buiten gehouden. Junior verklaarde namelijk na ontvangst van het aanbod: 'daartoe inmediaat te inclineren (lees: er wel zin in te hebben), als Regenten hem met gemelde post geliefde te begunstigen, verder daarbij voegende (en dan komt het) dat hij voor zijn rekening nam, zijn vader te disponeren tot vrijwillige afstand, waarop Regenten hem gefeliciteerd hebben met toewen dezelve post getrouwelijk te mogen waarnemen, waarvoor denzelfde zeer vriendelijk bedankte'. Maar dan schiet Kooij jr. nog iets in de gedachte: 'zich nader erinnerende versogt nog om de zitplaats in de Regentenbank voor zijn vader te mogen behouden en bij desselfs overlijden hem insgelijks met deselve te begunstigen, welk verzoek hem door Regenten is geaccordeert'. Zo waren alle partijen tevreden: dr. Kooij senior dat hij na het neerleggen van zijn functie als weeshuisdokter zijn 'zetel der ere' in de Regentenbank mocht behouden, en dr. Kooij jr. was wel zo vriendelijk die eer aan zijn vader te laten zolang deze leefde; hij was immers al bij voorbaat zeker van die zitplaats als zijn vader kwam te overlijden. Tot volgende week.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (17)

Met wat voor situaties de Regenten in het Weeshuis op gezondheidsgebied al te maken kregen! We zullen zo hier en daar uit de notulen wat speciale gevallen plukken, en dan gaan we daarna over op een ander terrein van het weeshuisbestuur, namelijk de zorg voor het onderwijs, en dat gaf ook nog al eens wat problemen. Maar hoe kon het ook anders bij een zo grote huishouding van in doorsnee zestig of zeventig leden van dat grote huisgezin, en dan nog in leeftijd variërend van heel jong tot zo om en nabij de twintig jaar.

* * *

Maar dan eerst een paar dingen op 'gezondheids-terrein'. Dan kijken we niet naar de chronologi-

sche volgorde, maar pikken er zo hier en daar maar wat gevallen uit: in 1740 werd een weesjongen, wiens knie gekneld was, an de Geestbrug bij Rijswijk, door de 'leedezetter-heelmeester' thuis in behandeling genomen met goed gevolg en weinig kosten want het slachtoffer was twee weken bij de dokter thuis behandeld, en voor twee weken kostgeld en salaris van de dokter behoefde maar f 22,- betaald te worden. Die dokter haalde de mensen het vel niet over de oren.

* * *

De stads- en breukmeester dr. Van Niel uit Den Haag, zou een jongen onderzoeken die op Indië wilde gaan varen, maar deze was te zwak van gezicht. Het zou wel loslopen, aldus dr. Van Niel: 'Zijn ogen waren wel verzwakt, maar het zou in de warmte beteren'. Een tweede geval bij die dr. Niel betrof een jongen van wie vermoed werd, dat hij een breuk had. Dr. Niel werd geconsulteerd, maar die was van een andere mening: de jongen leed aan 'verkoudheid in de ingewanden en was wel in staat om naar zee te gaan en dienst te doen'.

* * *

Een meisjes dat scheef groeide, moest een 'ijzeren keurslijf' gaan dragen. Of het geholpen heeft, weten we niet, want ze verliet al kort daarna het weeshuis. De chirurgijn Haver uit Leiden werd in 1796 door de Regenten op het matje geroepen; ze waren ontevreden over zijn behandeling van een meisje dat haar benen had gebrand. Hij stoorde zich er weinig aan, en de behandeling werd aan een andere dokter opgedragen.

* * *

Sectie op de lijken van overledenen werd niet toegestaan. Het is niet duidelijk of de regenten zelf er voor of tegen waren, maar het verzoek van dr. Kooij en Chirurgijn De Vos, die dachten uit dit onderzoek nog wat te kunnen leren, werd afgewezen 'omdat de naaste vrienden van den overledene het verzoek niet wilden inwilligen'.

* * *

Bestrijding van hoofdzeer vooral onder kleine kinderen, had veel aandacht. Voor het 'cureren en heel houden van een jongenshoofd' werd in 1677 vijf ducats betaald. De behandeling werd gewoonlijk aan vrouwen opgedragen, die betiteld worden als 'zeere hoofden juffrouwen'. Men had overal een naam voor: kinderen, die aan dit euvel leden worden soms 'lazarus'-kinderen genoemd. In 1765 werd een kapster, Jannetje van Dijk, aangesteld om het haar van de meisjes te kammen en op te breien. In 1802 werd een mannelijke deskundige op dit gebied in dienst genomen; hij zou de uitslag op de hoofden van de kinderen genezen voor f 25,- per kind, met pleisters; het zal dus wel een pijnlijke historie geweest zijn. Het lukte hem blijkbaar niet altijd, want de bepaling wordt erbij gemaakt dat er 'geen penning' voor betaald zou behoeven te worden, als zou blijken dat de patiënten niet 'in de grond' zouden genezen zijn.

* * *

Er zou natuurlijk nog veel meer over de ziektebehandeling te vertellen zijn, maar we zetten nu maar een punt achter dit hoofdstuk met de mededeling van een vrij recent geval. De wat oudere lezers van deze verhalen herinneren zich nog wel de 'alastrim'-epidemie van 1929, een lichte soort pokken, niet ernstig, maar toch lastig. De epidemie ging ook het weeshuis niet voorbij. De regenten besloten alle bewoners van het weeshuis te laten herinenten. Zoals gezegd, stoppen we nu met dit hoofdstuk; de volgende week een ander aspect van de weezorg in vroeger tijden.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS. (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (18).

De laatste weken hebben we kennis kunnen nemen van de 'regels van het huis', waarin werd vastgelegd wat wél en wat niet mocht, en welke straffen er volgden op de 'stoutigheden' van uiteenlopende aard, bedreven door de weeskinderen. Als het om lichte straffen ging, kwam de rotting van de binnenvader er aan te pas, en zware overtredingen werden gevolgd door een navenante straf, in het kader van die tijd als gewoon beschouwd, maar die ons wat onmenselijk in de oren klinken. Wat denkt u van een week op water en brood in het gat, zeg maar in de cel, zonder licht, of veertien dagen met het 'blok' aan het been, en hoe zwaarder de overtreding, hoe zwaarder het blok. Dit soort straffen kan natuurlijk op geen enkele manier goedgepraat worden, maar het hoorde nu eenmaal bij de opvoe-

ding van die dagen, en er stonden toch ook wel een aantal goede dingen tegenover. We lazen iets over de voeding, voor die tijd redelijk goed, soms ook niet al te best, maar daar speelden de financiën een woordje mee. Dan was er de ziekenverzorging, en daar werd goede aandacht aan besteed, en de aantekeningen hierover laten ons zien dat de regenten hun taak en verantwoordelijkheid terdege beseften.

Waar we het nog niet over gehad hebben, dat is het onderwijs, en het is duidelijk, dat bij een weeshuisbevolking, die in leeftijd varieerde van laten we zeggen nul tot omstreeks twintig jaar, er altijd een groep kinderen was in de leerplichtige leeftijd, zo van zes tot twaalf jaar. Over de eerste halve eeuw van het bestaan van het weeshuis lezen we jammer genoeg niet veel in de notulen.

Er werd school gehouden in één van de lokaliteiten van het weeshuis en de schoolmeester behoorde bij het inwonend personeel. In 1742 was de betrekking van onderwijzer vacant, en u kunt vast niet raden, wie die vacante plaats ging bezetten. Het klinkt ook onwaarschijnlijk, maar toch is het zo: de inwonende schoenmaker Dirk Joosten Meyvogel wordt tevens tot onderwijzer benoemd. Als schoenmaker had hij een salaris van 90 gulden; zijn toelage als onderwijzer bedroeg dertig gulden. Het was wel een verzwarende van zijn taak, want behalve aan de schoenmakerij moest hij nu ook zijn aandacht geven aan het onderwijs van de lieve jeugd, en dat onderwijs bestond uit het leren lezen, schrijven en rekenen en bovendien moest hij nog onderricht geven in de Christelijk Gereformeerde religie. Het ging een paar jaar goed, tot 1748. Toen kwam er een andere schoolmeester, Klaas Buytelaar. Ook was er een 'catechiseevrouw', die op Dinsdagmiddag catechisatie kwam geven. De gewone schooluren waren van 9 tot 1 uur en van 2 tot 4 uur. Het is natuurlijk onmogelijk, in kort bestek de hele geschiedenis van het onderwijs in de weeshuis-schoolwereld te schetsen. Maar er zijn toch altijd, evenals dat bij de ziekenzorg het geval was, een aantal dingen die eruit springen. Een kleine bloemlezing hieruit is wel op zijn plaats. In 1758 nam schoolmeester Leendert Hooghart op zich, voor 25 gulden een jongeman in te wijden in de 'stuurmanskunst', de helft als vooruitbetaling, en de rest na beëindiging van de 'cursus'. De jongeman moest zich verbinden 'Sijn geloofsbelijdenis te Leeren'; Als hij dat niet deed, en ook overigens zijn best niet genoeg deed – als hij bij het verlaten van het huys niet volleerd is, zo staat er in de notulen, moest hij de helft van de kosten betalen. De opvolger van Hooghart verdiende 80 gulden salaris plus 6 gulden toelage. Er zijn geen klachten over hem, hij gaf goed onderwijs, en gedroeg zich netjes, totdat hij door de schoenmaker Oldenzeel en de binnenmoeder Wed. Haringman er op betrap werd – hij woonde niet in het weeshuis – dat hij in zijn broek drie turven mee probeerde te nemen. Bittere armoede had hem in de strenge winter daartoe gebracht, maar hij had er erg veel spijt van en 'presenteert het gestolene te betalen' en de strenge regenten vonden, dat dat dan maar streng gestraft moest worden. Hij had zijn werk gedaan, zijn loon inhouden ging dus moeilijk, maar zijn toelage van 6 gulden – en dat was voor die tijd toch heel wat – kreeg hij niet. En een jaar tevoren had ook al een strop gehad: de schoolmeester was toen 7 weken ziek geweest, aanleiding om hem tien gulden op zijn salaris te korten. En van ziekengelduitkering had men toen nog nooit gehoord.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (19). Een volledige beschrijving van alle gebeurtenissen en voorvallen in het weeshuis zou een heel boekdeel vullen; dat is wel duidelijk geworden toen in juni 1917 de heer M. M. Keukenmeester, vele jaren regent van het Weeshuis de geschiedenis er van te boek stelde, en de periode vanaf 1675 tot de tweede helft van de vorige eeuw beschreef; de heer S. Blom, eveneens vele jaren regent completeerde het werk van de heer Keukenmeester in 1937, en verzorgde een heruitgave van het boek van Keukenmeester, op een aantal punten belangrijk uitgebreid, en bijgewerkt tot het laatstgenoemde jaar 1937.

Een aantal bijzonderheden uit de eerste eeuwen van het bestaan van het weeshuis hebt u reeds kunnen lezen in de voorafgaande nummers van de Zondagsbode, en er zullen er haar ik hoop nog een aantal kunnen volgen. In deze publicaties alle bijzonderheden volledig te beschrijven zou een onmogelijke zaak zijn. Diverse aspecten van de wezenverzorging in de afgelopen eeuwen zijn reeds de revue gepasseerd. Waarschijnlijk hebt u zich al eens afgevraagd, waarom deze stukjes u gepresenteerd worden onder de titel 'Uit de Kerkhistorie van Maassluis', want als u zegt, dat u van een relatie Kerk-weeshuis tot nu toe maar weinig hebt kunnen bespeuren, dan hebt u gelijk. Maar hebt u geen vrees, want dat komt beslist nog, alleen moeten we dan aangeland zijn in het jaar 1862. Toen heeft het verband weeshuis/kerk pas echt gestalte gekregen, en als het zo ver is, wordt u dat allemaal uitvoerig uit de doeken gedaan.

Voorlopig blijven we ons nog maar bezighouden met het reilen en zeilen van het weeshuis in de eerste paar eeuwen van zijn bestaan. En omdat het dikwijls gaat over op zichzelf staande feiten en gebeurtenissen, die geen aaneengesloten verhaal vormen, maar die wel een duidelijk licht werpen op toestanden en maatregelen, waarvan wij nu zouden zeggen: hoe is het in vredesnaam mogelijk, dat b.v. straffen als de reeds genoemde

toen konden worden toegepast. De verklaring daarvoor is dacht ik alleen te vinden in de algemeen erkende opvattingen van een paar eeuwen geleden; wat men deed, vond men zelf heel normaal, en ook nog in het belang van de bevolking van het weeshuis. Orde en tucht moest er zijn, en... gehandhaafd worden.

* * *

Dat de zorg van regenten – en van de binnenvader en -moeder – zich uitstreckte tot zeer vele en velerlei zaken, blijkt wel uit de bloemlezing van feiten en voorvallen, die ik u de eerstkomende weken zou willen opdissen.

* * *

In 1764 was er in het weeshuis een zekere Pietertje Franken Mezoeter, de 'innocent' was, laten we maar zeggen geestelijk gehandicapt. Ze bezorgde het bestuur veel moeite en last. In april 1764 ging ze 's morgens vroeg het huis uit, nada! ze 's nachts uit de zakken van de andere kinderen geld had gekaapt. Ze werd teruggehaald, kreeg een week eenzame opsluiting in het 'gat', en daarna nog acht dagen huisarrest. Twee jaar later ging het weer mis. Op tien juli 1766 verlaat ze 's nachts om drie uur het weeshuis, door over de muur te klimmen. Haar lijfgoed nam ze mee. Ze werd door de binnenvader uit de trekschuit gehaald, die 's morgens half zes zou afvaren naar Delft. Ze gaf toe, dat ze naar Scheveningen had willen gaan, maar dat was 'op een boze ingeving geweest'. Natuurlijk werd ze door Regenten onder handen genomen over haar 'stoutigheid'. Van die 'ingeving' geloofden deze niet veel; twee jaar geleden was het ook al gebeurd, en straf moest er komen. Ze werd voor de keus gesteld: voorlopig in het 'gat' op water en brood, of onmiddellijk op straat gezet te worden 'zoals zij sting en ging'. Ze koos het laatste, en moest toen maken, dat ze binnen een kwartier het weeshuis uit was; haar lijfgoed kreeg ze mee. Geheel zich onttrekken deed het bestuur niet; als ze er om vroeg zou ze na veertien dagen een verschoning krijgen, en in overleg met de diaconie zou ze uitbesteed worden voor 28 stuivers in de week. Maar nog was het einde van de ellende er niet, maar dat bewaren we tot de volgende week.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

Het weeshuis der Hervormden (20). Ja, zo ging het met Pietertje Franken Mezoeter in 1766, de 'innocente' ofwel onnozele, laten we maar zeggen geestelijk niet helemaal in orde. Weggelopen, voor de tweede keer al, en toen maar à la minute uit het weeshuis. Wel, om eerlijk te zijn, met een beetje nazorg van de zijde van de Regenten, één verschoning en uitbesteed voor 28 stuivers in de week, door tussenkomst van de diakonie. Maar helaas, het ging niet, al na drie maanden had ze het in haar pension verkorven, en de diakonen vonden dat ze maar terug moest naar het weeshuis. Geen sprake van, zeiden de Regenten, of we 'moesten daartoe noodsaakt worden door het Hoff', door de rechtbank dus in onze taal. Een jaar of acht later is haar wangedrag zo erg, dat kerkeraad en diakonie zich eigenlijk verlegen voelden aan Regenten te verzoeken, haar een paar dagen in het 'gat' te sluiten. O nee, zeiden deze, ze is het huis uit en 'voor altoos' aan de diakonie overgegeven, en bovendien is het weeshuis wel een 'plaats tot tuchtiging van de wezen als dat nodig is, maar het is geenszins een gevangenhuis'. Uit een aantekening blijkt, dat ze in 1791 in het St. Jorisgesticht in Delft verbleef; in de kosten daarvan werd wel door Regenten bijgedragen. En hiermee sluiten we het verhaal van Pietertje, de ondeugende Pietertje, zouden we geneigd zijn te zeggen, simulante misschien, want een advocaat, geen dokter dus,

had eens verklaard dat Pietertje eigenlijk helemaal niet 'innocent' was en best kon werken, als ze maar wilde. Als ze werkelijk simuleerde, dan heeft ze dat zo'n kleine dertig jaar volgehouden. Toch wel een prestatie!

* * *

Hoe kleinigheden soms heel wat opschudding kunnen veroorzaken.

Op 13 oktober 1764 had Krijntje Willebroek – opzettelijk of per ongeluk – op een nieuwe band voor een rok getrapt. De huisnaaister kwaad, gaf Krijntje een reprimande. De kibbelpartij liep uit op handtastelijkheden, en Krijntje zou gestraft worden wegens geweldpleging tegen de naaister. Maar ze was blijkbaar niet op haar mondje gevallen; ze maakte zo'n geweld, dat het buiten hoorbaar was. De mensen, die op de Noordvliet voorbij gingen, bleven staan en het werd een hele oploop, en het gerucht – geruchten zijn vervelende dingen – ging, dat er een moord was gepleegd. De straoefening van Krijntje ging intussen door, maar toen de vader in tegenwoordigheid van de regenten haar het 'blok' aanbond, ging ze nog heviger tekeer, en het werd zo erg, dat het saamgescchoolde publiek dreigde de vader uit het huis te halen. Nou, zo ver is het dan niet gekomen; van lieverlee keerde de rust terug; het bleef nog wel een poosje drijven, maar de samenscholing begon te verlopen, en de rust op de Noordvliet keerde terug.

* * *

Een ernstige overtreding hadden in november 1798 drie meisjes begaan. Ze hadden een 'rendez-vous'-huis bezocht. Daar werden ze door 'jongelingen' getraceerd op sterke drank, en tenslotte werden ze in beschonken toestand thuisgebracht. Daar kregen ze de nodige strafpredikatie, met een waarschuwing voor de gevolgen, die zo iets kon hebben. Voorlichting in 1798! Natuurlijk volgde er straf: zes weken het blok aan het been, een huisarrest tot Pasen 1799. Ja, en zoals dat dan wel meer gaat: de goeden moesten met de kwaden lijden, want naar aanleiding van dit voorval werd besloten, dat de kinderen van november tot februari 's avonds niet mochten uitgaan; dat werd beperkt tot donderdagmiddag van drie tot vijf uur, en 's zondags tussen de kerktijden één à anderhalf uur. Ook werd besloten, dat de kinderen voortaan 's zondags ook de avondkerkdienst moesten bijwonen, en dat betekende dus 's zondags driemaal naar de kerk. Er werd toen namelijk op zondag driemaal kerk gehouden. De kwaaddoensters zullen door de anderen wel niet met vriendelijke ogen aangekeken zijn. Met Kerstmis en Nieuwjaar was het iets soepeler; dan behoeften ze maar twee keer naar de kerk. De goeden moesten dus, zoals gezegd, met de kwaden lijden, maar ook voor de vader en de moeder was het een verzwarende, want die moesten nu dus ook driemaal naar de kerk. De wezen gingen namelijk altijd onder geleide van de vader en de moeder naar de kerk; de jongens met de vader in de jongensbanken, de meisjes met de moeder in de meisjesbanken.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

het weeshuis der hervormden (21)

Wel, wel, dat zal me een tumult gegeven hebben op 6 april 1871! Brand in het Weeshuis. En het was nogal ernstig ook, want toen het signaal 'brand meester' gegeven was, bleek het gebouw grotendeels in de as gelegd te zijn, met het grootste deel van de inventaris. Gelukkig waren er geen persoonlijke ongevallen, maar de materiële schade was zeer aanzienlijk. De brand had in hoofdzaak gewoed aan de achterzijde van het gebouw; de aan de straat gelegen regentenkamer was er nogal gunstig afgekomen, en dank zij deze omstandigheid waren de daar aanwezige schilderijen van Govert van Wijn en Pieter Jansz. van Embden en het daar opgeborgen archief bewaard gebleven. Het in de hal hangende schilderij van de eerste regenten van het weeshuis was helaas ernstig beschadigd, maar is naderhand door de goede zorgen van de Maassluisse kunstschilder C. W. Smith knap gerestaureerd. Overigens was praktisch het gehele ameublement verloren gegaan, en alle aanwezige kleding en het beddegoed was een prooi van de

vlammen geworden. Het grootste probleem was natuurlijk wel het onderbrengen van de weesmeisjes en weesjongens, op dat moment ruim dertig. De eerste gedachte was, de jongens uit te besteden bij particulieren, en de meisjes zouden zo lang als nodig was, bij de regentessen in huis worden genomen. Dat laatste was gauw geregeld, maar bij de jongens wilde het blijkbaar niet zo erg vlotten. Het uitbesteden ging niet door, maar er werd met de diaconie een regeling getroffen, dat de jongens voorlopig opgenomen zouden worden in het, naast het weeshuis gelegen 'Hervormde Diaconie Oude mannen en vrouwen gesticht'. Een hele mond vol, maar de officiële naam was toen – en ook nog jaren daarna – nu eenmaal zo. Dat 'naast het weeshuis gelegen' is niet helemaal juist, want u moet zich de situatie van 1871 zo voorstellen, dat naast het weeshuis het huis stond waar in het begin van de eeuw de schoenmaker Brijs woonde, en waar nu de winkel van Paalvast is. De panden waar nu het Reisbureau Prins, de opticien, en de bakkerij van de Boode zijn, waren er toen nog niet, die dateren pas van de eeuwwisseling, en in plaats daarvan stonden er drie oude panden, en in de twee daarvan aan de kant van het weeshuis was dan dat 'oudemannen- en vrouwenhuis' gevestigd. Die verdwenen, om het verhaal compleet te maken, omstreeks 1900 om plaats te maken voor de tegenwoordige bebouwing, en het 'gesticht', zoals het in de wandeling genoemd werd, verhuisde naar een nieuw pand aan de Veerstraat, waar nu het Centrum voor Maatschappelijke dienstverlening is. Zo, nu kunt u zich de situatie ter plaatse in 1871 wel voorstellen. De weesjongens, die eerst bij particulieren uitbestede zouden worden, verhuisden dus, zoals gezegd, naar het 'Oude mannenhuis'. Daarvoor betaalde het weeshuis f 3,50 per week per persoon 'waarvoor zij zullen genieten kost, inwoning, bewassing, naaien en stoppen van de kleren, nieuwe kleding uitgezonderd'. Duidelijke afspraak dus wel.

* * *

Zo, de wezen waren dus bezorgd, en op het bestuur rustte de taak zo snel mogelijk over te gaan tot de herbouw van het afgebrande, uit 1675 daterende pand. En er zit wel vaart achter ook. Reeds op 9 juni 1871 wordt de bouw van het nieuwe tehuis aanbesteed; 7 inschrijvers, de laagste f 14590,- aan wie het werk gegund wordt. De eerste steen wordt gelegd op 11 juli 1871, dus even drie maanden na de brand. Met de bouw van het nieuwe pand gaat een klein jaar heen; de inwijding gebeurt met enige plechtigheid op 6 juni 1872. Het verslag daarvan wordt het verhaal voor de volgende week.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXIV)

Het weeshuis der hervormden (22)

Het was alles nogal vlot verlopen met de bouw van het nieuwe weeshuis. 6 April 1871 grotendeels in de as gelegd, aanbesteding voor het nieuwe gebouw op 9 juni 1871, en de eerste steen voor de nieuwbouw gelegd op 11 juli 1871. De bewoners van het weeshuis konden vrij gemakkelijk elders ondergebracht worden, zoals ik al vertelde de meisjes bij de Regentessen en de jongens in het vlakbij liggende 'oude mannen- en vrouwen-gesticht'. Het zal voor al die oude mannen en vrouwen een vreemde gewaarwording geweest zijn, die invasie van de weesjongens. Blijkbaar kon oud en jong zich goed met elkaar verstaan, want we lezen in de notulen niets van enige moeilijkheid. Ze boften wel, die 'oude mannen en vrouwen', want ze mochten op 21 januari 1872 aanzitten aan de feestmaaltijd ter herinnering aan Govert van Wijn, die volgens zijn testamentaire beschikking elk jaar op zijn sterfdag, 21 januari, gezamenlijk met Regenten, Regentessen en wezen gehouden moest worden. Anders werd die maaltijd gehouden in het weeshuis, maar het nieuwe gebouw was nog in aanbouw, vandaar dat de feestmaaltijd in 1872 gehouden werd in het oude mannen- en vrouwenhuis, en de bewoners daarvan waren ditmaal mede gast aan tafel. Rare manier, zult u misschien zeggen, een feestmaaltijd op iemands sterfdag, maar het was de uitdrukkelijke wil van Govert van Wijn geweest, vastgelegd in zijn testament, dat dit gebeuren zou. Over het extra menu voor die dag heb ik u al eens iets verteld, en daar profiteerden ditmaal ook de oudjes van.

De bouw van het nieuwe weeshuis schoot lekker op, en op 6 juni 1872, dus precies één jaar en twee maanden na de brand, was het zover, dat de inwijding kon plaats vinden. En het werd een feestelijke opening. Natuurlijk waren de Regenten en de Regentessen, alsmede de Commissie voor het wees-

huis aanwezig, en de architect en de bouwer. De wezen, die gedurende precies veertien maanden hun tehuis hadden moeten missen, waren eveneens gearriveerd, en stonden geschaard in de vestibule om de genodigden te ontvangen. Voor een verslag van de feestelijke opening laten we de heer Blom, schrijver van 'Het Weeshuis der Hervormden te Maassluis' aan het woord:

'De voorzitter-regent opent de vergadering, en spreekt een kort woord, waarin hij namens zijn mede-regenten en de regentessen alle lof toebrengt aan de ontwerper van het plan voor dit gebouw, de heer Vrijhof, en aan de bouwer voor de richtige uitvoering ervan. Daarna begeeft de vergadering zich naar één der zalen, bestemd voor het verblijf der wezen Ds. Van Baerle houdt alsnu een godsdienstige toespraak, afgewisseld door zang, en sluit met gebed, waarna men weder naar de vergaderzaal terugkeert, en aldaar nog eenigen tijd bijeenblijft onder het gebruik van eenige ververschingen. Ook voor de weezen is deze dag tot een feestdag bestemd. Zij worden onthaald op koffie met koek. Des middags eten zij bruine boonen met gebraden vleesch. Na den maaltijd doen zij een wandeling door de gemeente, vergezeld door den Binnenvader, waarna hun vergund wordt uit te gaan tot des avonds acht uur, wachtende hun dan de chocolademelk met krentenbrood.'

Allemaal een beetje feestelijk dus, al zouden we het nu misschien een beetje anders doen. Op zo'n feestdag zou er wellicht ook wat anders te bedenken zijn geweest dan bruine bonen. Maar elke tijd heeft nu eenmaal zijn eigen opvattingen en inzichten. En zo was, een klein jaar na de eerste steenlegging op 11 juli 1871 een einde gekomen aan de dakloze periode. Typisch is het, dat op de marmereen plaat, die in de vestibule is ingemetseld, niet het toch heel belangrijke feit van de her-ingebruikneming van het gebouw is vereeuwigd, maar wel de datum van de eerste steenlegging op 11 juli 1871. Het opschrift op de marmereen plaat luidt:

*'De eerste steen gelegd door de heeren
S. Versteeg
J. Zaneveld
M. Dirkzwager gzn.
J. R. van Drimmelen*

*En de dames
S. C. Vollenhoven Van Daalen geb. Vaillant
N. Poortman geb. De Lange
M. Dirkzwager geb. De Ronde
V. Overman geb. Van Vuuren
Regenten en Regentessen van dit gesticht.*

11 juli 1871

En hiermede was dan ook deze periode in de geschiedenis van het weeshuis afgesloten. Maar de toekomst had nog veel meer veranderingen in petto. Daarover later.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (23)

De Binnenvaders en -moeders. De hoofdfunctionarissen voor de dagelijkse gang van zaken in het weeshuis, die de leiding moesten geven aan een toch altijd vrij grote groep van weeskinderen, in leeftijd variërend van zeer jong tot circa twintig jaar en van beiderlei kunne, waren de binnenvader en de binnenmoeder, die als echtpaar in dienst waren van het weeshuisbestuur. In het algemeen kan men zeggen, dat het bestuur niet ongelukkig is geweest bij de keuze van de mensen, die met de dagelijkse leiding belast waren. Toch leert de historie, dat ze meestal niet zó lang in dienst bleven. Van jubilea wegens langdurige dienst komen we vrijwel geen berichten tegen; als ze vertrokken, dan was verbetering van positie meestal de achtergrond.

Algemene regel was, dat alleen echtparen zonder kinderen in aanmerking kwamen. Men was blijkbaar bang, dat er onderscheid gemaakt zou worden tussen de eigen kinderen en de wezen. Toch kwam het wel een enkele keer voor; in 1714 werden als binnenvader en -moeder

benoemd Job Robbregtse van Way en zijn vrouw; ze hadden één dochter, en die mochten ze meebrengen. In 1796 gebeurde het nog een keer. Izaak van Bodegom en Krijntje van den Akker hadden gesolliciteerd en waren benoemd; ze hadden twee kinderen, een jongen en een meisje. Het meisje mochten ze meebrengen, voor de jongen moest elders onderdak worden gezocht. Als een binnenvader of -moeder overleed, ontstond er een wat moeilijke situatie. Dan mocht als regel de overblijvende nog enige tijd in dienst blijven. Het gebeurde wel, dat gedurende die overgangperiode de overblijvende een tweede huwelijk kon aangaan. Als de nieuwe man of vrouw bij de regenten in de smaak viel, konden zij zich als regel wel met dat nieuwe huwelijk verenigen, dan werd meestal de huwelijkscandidate benoemd in de functie van de overledene.

In 1765 deed zich een geval voor, dat iets anders afliep. Op 26 augustus van dat jaar overleed de binnenvader Haringman. De weduwe bleef als moeder in dienst, en de inwonende schoenmaker, Abraham Oldenzeel, werd belast met het tijdelijk 'vaderschap'. Men was de weduwe blijkbaar nogal welgezind; haar werd namelijk medegedeeld, dat zij tot 1768 in dienst kon blijven. Maar ja, ze was blijkbaar nogal een aantrekkelijk vrouwspersoon, en een zekere heer Boute voelde wel wat voor toenadering. Op 4 april 1767 kwam de weduwe Haringman zeer bescheiden in de vergadering van Regenten bekend maken, dat een zekere 'Boute om haar uit vrijen was gekomen, en nu was haar vraag, of dat met goedvinden van de heren regenten zou wezen, om dezelve aan te houden en hem dan tot Binnenvader te benoemen'. Maar de regenten voelden voor zo'n toezegging vooraf niet zo veel; zij 'moest haar genoegen maar doen en de regenten konden haar daarin niet raden'. Boute zag er verder blijkbaar weinig heil in, en een nieuwe huwelijkscandidate meldde zich aan. Op 27 februari 1768 declareert Moeder Haringman haar aanstaande huwelijk met Jacob Breggen, zonder hem echter voor Binnenvader aan te bevelen. Van zo'n groot gezelschap ineens de 'vader' te worden, lokte hem blijkbaar niet aan. Toen kon moeder Haringman ook moeilijk blijven; tegen 1 mei 1768 vroeg, en kreeg zij haar ontslag.

Haar opvolgers, het echtpaar Van den Bos, bleven in dienst tot 1776. Uit een advertentie in de Rotterdamsche Courant van juni 1776 komen we wat aan de weet over de 'arbeidsvoorwaarden'. Tractement: 200 gulden; voor extra diensten 10 gulden per jaar, vrij kost en inwoning, gehuwd en zonder kinderen, ledematen van de Gereformeerde Kerken en voorzien met een attestatie van goed gedrag. Jan de Witt en Antje Bakkers werden de nieuwe vader en moeder.

Ik vertelde daarstraks al, dat in 1714 Jan Robbregtse en zijn vrouw werden benoemd, en bij wijze van uitzondering hun dochter mochten meebrengen. Maar het echtpaar toonde weinig erkentelijkheid voor die gunst: het bleken onbeschaafde, brutale en verkwistende lieden te zijn, waarmee het bestuur telkens overhoop lag. Zij veroorloofden zich de vrijheid bezoekers op wafelen te tracteren, en er een heel hoenderpark op na te houden. Dat moest natuurlijk op de duur botsingen geven. Hoe dat tenslotte op ontslag uitliep, en de herrie die daarmee gepaard ging, komt volgende week aan de orde.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (24)

De Binnenvaders en -moeders. Ja, het zag er zo aardig uit in het begin, bij de benoeming van Jan Robbregtse en zijn vrouw als binnenvader en -moeder in 1714. En de Regenten waren hen nog bijzonder ter wille ook, want ze mochten, in tegenstelling tot de vrijwel altijd gevolgde gewoonte, hun dochter meebrengen, zodat het gezin Robbregtse compleet kon blijven. Maar ze ontptopten zich al gauw als minder prettige mensen. Ze gingen lijnrecht in tegen de voorschriften van het bestuur. Ze waren verkwistend en brutaal, onbeschaafd, en er waren telkens schermutselingen. Ze kregen nogal eens bezoek van bekenden, en daar baktén ze dan extra wafels voor. In de tuin hadden ze, zonder hier voor toestemming te vragen, een hoenderpark ingericht. Ze werden op het matje geroepen, en kregen de boodschap dat dat getraceert uit moest zijn, en dat ze een wat zuiniger huishouding moesten voeren. De vrouwelijke bestuursleden brachten hen die boodschap over, maar er volgde alleen maar een brutale reactie, zo erg, dat de Regenten zelf er aan te pas moesten komen. Het hielp weinig, want die kregen ook de wind van voren. 'Jullie komen hier alleen maar om te spioneren', zeiden Robbregtse en zijn vrouw, en toen de bestuursleden even apart gingen staan om de zaak te bepraten, kregen ze van Robbregtse z'n vrouw te horen, dat ze niet met elkaar moesten gaan staan smoezen, maar hardop moesten praten, en dat alles op zo'n vinnige toon en gepaard met zulke dreigende gebaren, dat er voor het bestuur niets anders overbleef,

dan het echtpaar te ontslaan, hetgeen dan ook prompt gebeurde.

Maar er waren ook wel vriendelijker mensen. In 1783 was het echtpaar Barthout Rink en Grietje Buuk benoemd als vader en moeder op het gebruikelijk salaris van tweehonderd gulden per jaar. Loonrondes waren in die jaren nog onbekende dingen, want u zult zich misschien uit vorige verhalen herinneren, dat dat salaris ook al gold bij de oprichting van het weeshuis in 1675. Nu is die opmerking over loonrondes niet helemaal eerlijk, want al bleef dan het geldbedrag hetzelfde, in het salaris was ook begrepen volledige kost en inwoning, en de kosten daarvan zullen in die jaren toch wel wat naar boven zijn gegaan. Maar ja, tweehonderd gulden per jaar in geld, maakt toch een wat povere indruk, en er waren wel plaatsen, die beter betaalden. Dat bleek toen vader Rink in 1785, dus toen twee jaar in dienst, in de vergadering van Regenten kwam om hen mede te delen, dat hij gesolliciteerd had naar een overeenkomstige betrekking in Utrecht, en daar was het salaris in geld maar even het dubbele van Maassluis, namelijk vierhonderd gulden per jaar. Zou er – en u begrijpt het al – hieraan wat te doen zijn? De regenten gingen in 'vergadering met gesloten deuren' om de zaak te bespreken, want ze wilden vader Rink als het kon toch graag houden. 'Na deliberatie besluiten Regenten om, ware het mogelijk, de gemelde vrienden (dat waren dan Rink en zijn vrouw; ze stonden er blijkbaar goed op) te bewegen, om in hun post in Maassluis te blijven fungeren en hun een aanbod te doen, om haar jaarlijks traktement met honderd gulden te vermeerderen.' Dat was toch wel een hele stap: vijftig procent meer salaris in geld. Tegenwoordig zouden partijen dan gaan onderhandelen. In de praktijk gaat het dan zo dat je allebei wat toegeeft. Maar onderhandelen kwam hier niet in het geding, vader Rink en zijn vrouw waren blijkbaar geen mensen om het onderste uit de kan te willen hebben; dat blijkt wel uit het resultaat. Vader Rink neemt diep getroffen dit genereuze aanbod vijf dagen in beraad, en deelt na afloop daarvan mede 'dat hij en zijn vrouw zich om de meer dan gemeene (gewone) attentie en belangens, die Regenten in hunne perzoone stelde, in den post zullen blijven fungeren'. De sfeer was toch wel gemoedelijker dan tegenwoordig, als je zo af en toe eens courantenberichten leest. In ieder geval was het vacature-gevaar voorlopig afgewend; het echtpaar Rink-Bruuk bleef daarna nog ongeveer negen jaar in dienst, en vertrok in 1794 naar een weeshuis in Rotterdam. Om welke reden, is er deze keer niet bij vermeld. Tot de volgende week,

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (25). Na het vertrek naar Rotterdam van het echtpaar Rink-Bruuk, waarover ik u vorige week vertelde kwam het echtpaar Van den Broek-Knol in functie, maar dat was een korte vreugd, want een klein jaar later, in oktober 1795, overleed de heer Van den Broek reeds; zoals gebruikelijk bleef zijn weduwe voorlopig de huishouding voeren. Maar zonder hulp ging dat natuurlijk niet, en die werd gevonden bij de uitwonende schoolmeester Overmans. Dat was overigens een druk bezette man: hij was, zoals gezegd weeshuis-schoolmeester, daarbij was hij koster van de Grote Kerk, en bovendien had hij nog een maatschappelijk beroep, hij was namelijk kaaskoper. Veel tijd had hij dus niet, maar onder bepaalde voorwaarden wilde hij het beroep, dat de regenten op hem deden om als tijdelijk 'vader' op te treden, toch niet afwijzen. Het kon allemaal wel geregeld worden: als hij door zijn andere werkzaamheden niet in het weeshuis kon zijn, mocht hij één der kinderen, die hij daarvoor geschikt achtte, toezicht laten houden, voorts zou één der oudere wezen, Van Velsen geheten, die ook ondermeester was op de armenkinderschool en spinschool, 's

nachts de 'vader'-functie waarnemen; hij had dat bij voorkomende gelegenheden al meer gedaan. Maar schoolmeester Overmans moest voor dat meerdere werk wel betaald worden, en aangezien de weduwe-binnenmoeder Van den Broek nu toch minder werk te doen had, werd haar voorgeschreven van haar salaris vijftig gulden aan de schoolmeester te betalen. Maar het liep toch blijkbaar niet, zoals de regenten graag wilden, want de weduwe Van den Broek werd aangezegd, dat zij er op moest rekenen het weeshuis op 1 mei 1796 te verlaten. Alweer een vacature dus. Er werden vier advertenties geplaatst, maar dat was eigenlijk om de schijn van partijdigheid te vermijden, want binnenskamers was al bekostigd, dat een vroegere wees, de heer I. van Bodegom, die intussen getrouwd was met Krijntje van den Akker, naar de vacante betrekking van binnenvader zou solliciteren, en benoemd zou worden. Hij wilde blijkbaar erg graag, want hij ging er al gauw mee accoord, dat de salarisverhoging van 100 gulden, die een paar jaar tevoren was vastgesteld, met het oog op de ongunstige toestand van de kas weer ingetrokken zou worden. In het begin was men nogal tevreden over hem, want na een jaar kreeg hij een toelage van vijftig gulden, die weer een jaar later werd omgezet in salaris, zodat dat toen f 250,- bedroeg. De installatie van het echtpaar Van Bodegom-van den Akker ging met nogal enige plechtigheden gepaard. In de eetzaal hadden zich de regenten en regentessen aan de rechterzijde van de tafel opgesteld, en aan de linkerzijde stonden de weeskinderen geschaard. Datum van de installatie was 26 april 1796, 's middags drie uur, en de president-regent hield een toespraak waarin hij de hoop uitsprak dat het echtpaar door Gods genade en geest mochten worden ondersteund en bekwaam gemaakt ter vervulling van al die grote plichten die nu van hen gevorderd zouden worden. De welvaart van de wezen kwam blijkbaar op de tweede plaats, want volgens president Van der Valk, moest de welvaart van het huis hun grootste zorg uitmaken, en matigheid en zuinigheid zonder gierigheid waren de voornaamste huisplichten, die zij te betrachten hadden. En zo ging het nog een hele tijd door, waarna de heer Van Bodegom het woord kreeg, die dit alles met dankzegging en wederkerig zegenbede over regenten en regentessen beantwoordde. Hij hield ook nog een 'korte en teederhartige aanspraak aan de kinderen onder afbedding van Gods dierbare zeegen', en toen mochten de kinderen, die van de president-regent al te horen hadden gekregen, dat zij met 'onderdaanigheid, liefde en gehoorzaamheid deze nieuwe vader en moeder moesten eerbiedigen en beminnen, hen nimmer bedroeven, veel minder vertoornen en hun wijze lessen ter verbetering moesten aannemen'. Mooie woorden allemaal, waaraan de kinderen nog wel eens teruggedacht zullen hebben, toen de man een twintig jaar later oneervol werd ontslagen, omdat zijn beheer bijzonder veel te wensen overliet, en hij herhaaldelijk wegens dronkenschap op het matje moest worden geroepen. En dat gaf natuurlijk weer de nodige problemen ten aanzien van de opvolging.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (26). Het spreekt wel vanzelf, dat bij een zo uitgebreide huishouding zoals het weeshuis die als regel te zien gaf, er wel vaste regels moesten zijn om alles in goede banen te leiden, en dan zowel regels voor de wezen, als voor de binnenvaders en -moeders en het inwonende personeel, zoals de schoolmeesters, de geneesheren, de schoenmakers, de naaisters en wat al meer.

In een instructie van 1794 beveelt het bestuur de binnenvader en -moeder 'de kinderen met een goed leven voor te gaan, haar goede discipline en beleefdheids te leeren alsmede haar te leeren lezen en schrijven en des morgens en des middags school te houden als de schoolmeester absent is'. De etenstijden waren ook precies geregeld: 's morgens acht uur ontbijt, 's middags twaalf uur middageten en de avondmaaltijd 's avonds om acht uur. Dat was wel een hele ruk, zo van 's middags twaalf uur af, zeker voor de jongste kinderen. Maar daar werd dan ook een uitzondering voor gemaakt, de kinderen beneden zes jaar aten 's avonds om zes uur. Direct daarop, om zeven uur, gingen deze naar bed. De binnenvader en -moeder waren niet vrij in de vaststelling van het menu: de regentessen bepaalden wekelijks het dagmenu voor de komende week.

De meisjes leerden naaien en wat daarbij hoort, en de jongens gingen meestal, als ze de leeftijd hadden, naar zee. Al naar gelang van de reis, die ze gingen maken kregen ze uit het weeshuis mee: voor een beugreis 5 pond boter, een halve kaas en 6 pond stroop, voor een kolreis – die wat langer duurde – acht pond boter, een halve kaas en acht pond stroop, voor een haringreis acht pond boter, deelkaas en acht pond stroop. Wat nou het verschil was tussen deelkaas en gewone kaas heb ik niet kunnen achterhalen. Eén functionaris op de haring- en andere vissersschepen was blijkbaar een 'spillooper', waarschijnlijk iemand die de spil moest bedienen voor het lossen van vrachten uit het ruim, en dat was zeker zwaarder werk dan het gewone, want die kreeg behalve acht pond boter nog een kwart kaas, deelkaas en maar even zestien pond stroop, nou daar kon hij in ieder geval heel wat brood mee besmeren. Het werk veroorzaakte blijkbaar ook extra slijtage aan de schoenen, want hij kreeg ook nog mee een paar 'spillooperschoenen'.

De zeevarende kinderen – ja, het waren inderdaad nog kinderen – moesten wel zuinig met hun plunje omgaan, want als er iets vernieuwd moest worden moesten ze het oude kledingstuk laten zien, en als ze dat niet konden, moesten ze het nieuwe zelf betalen.

* * *

Ja, het zijn allemaal zo kleine trekjes uit de aantekeningen in de notulen, maar ze geven wel een goede kijk op de manier, waarop men vroeger alles aanpakte. Roken was taboe, dus werd in 1679 bepaald dat 'de kinderen in het huis niet en vermoogen eenig taback te suygen'. Helemaal duidelijk is dat voorschrift niet, want een paar regels verder staat in de instructie voor de binnenvader dat 'niemand van de kinderen op straat tabak zal mogen rooken'.

* * *

Je kunt moeilijk aannemen, dat de kinderen met hun vingers het middageten maar moesten zien binnen te krijgen, maar in ieder geval kregen ze pas in 1764 een stalen vork, met de mededeling erbij, dat ze zelf die vork onder hun berusting moesten houden. De zeevarende jongens waren verantwoordelijk voor de kannen, waarin ze stroop meekregen als ze naar zee gingen, en ze moesten ook zelf zorgen voor de messen, die ze van het huis meekregen.

* * *

In de kerk moest de vader met de kinderen op de galerij zitten, maar o, die regententijd! Niet hollen om de kerk uit te komen, nee, de vader mocht de galerij niet verlaten, voordat de Regeringsbank leeg was en de meeste mensen de kerk uit waren! En als ze dan weer thuis waren, moest de vader nog zorgen voor een soort 'nabetrachting', voordat de kinderen hun Zondagse wandeling door het dorp mochten gaan maken. Hoe dat ging, en ook met de catechisaties, horen we de volgende week.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

Even een kleine noot vooraf: terwijl ik dit verhaal zit te schrijven, op 18 maart, kijk ik op mijn horloge. Het is middag, half vier, en dat wil zeggen, dat het op dit moment, vrijwel op de minuut af, veertig jaar geleden is dat Maassluis, en met haar onze Grote Kerk, getroffen werd door de zwaarste ramp uit onze plaatselijke geschiedenis: het bombardement in 1943. Ik heb in vorige verhalen u al laten zien, wat dat voor de Hervormde gemeente betekend heeft, en ga dat dus nu niet weer doen. Maar daar aan een enkel woord te herinneren, is toch wel op zijn plaats. Bij dit sinistere jubileum. En om te constateren: wat vliegt de tijd! En nu maar weer naar:

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (27). Aan het slot van het verhaal van de vorige week vertelde ik u, dat de weesvader met de kinderen de weesbanken pas mocht verlaten als de regeringsbank leeg was, en de meeste mensen uit de kerk waren. Ja, veronderstel maar eens, dat die kinderen de grote mensen in de weg liepen. Dat kon toch zomaar niet!

Thuis gekomen was de taak van de weesvader nog niet

afgelopen.

'Thuis gekomen, moeten de kinderen zichzelf in de school vervoegen, ordentelijk aan de tafel gaan zitten en zal den Binnenvader alsdan verpligt zijn een gebed te doen en een à twee vaerzen uit de psalmen te zingen eer en alvorens deselve uyt het huys gaan.'

Dat laatste sloeg dan op de Zondagse wandeling, die de wezen mochten maken na de kerkdienst. In de week zo maar buiten lopen was er niet bij, ook dan was er voor de jongens en meisjes, die naar de catechisatie moesten, toezicht van de vader aanwezig. Luister maar: 'De Binnenvader zal in de week met de kinderen, die catechizeeren naar de kerk meegaan, en bezorgen, dat deselve zig zeedig langs de straat houden, en als er in het school gecatechizeerd wordt present bij moeten zijn en ook wel in agt nemen, dat alle de kinderen, zoowel land- als zeevaarende de catechizatie in het school telkens bijwoonen en zorg draagen, dat dezelve des dinsdags op 't gezette uur zijn voortgang heeft'.

Het was wel een hele taak, die de weesvader in dit opzicht op de schouders had. Aanwezig zijn bij de catechisaties; toch niet zo erg, zouden wij zeggen, maar het was niet naar de zin van de catechiserende predikant. In 1786 kwam er een conflict tussen de weesvader en de toenmalige predikant ds. Moll; hij was eind november 1785 hier gekomen van Voorst, en was dus nog niet zo lang hier. In apri 1786 had hij aangeboden donderdagsmorgens van elf tot twaalf uur in het weeshuis catechisatie te komen geven 'over het boekje genaamd Ledeboer'. Dat was waarschijnlijk het door ds. Abr. Ledeboer geschreven boekje 'Eenvoudig onderwijs in de voornaamste waarheden, welke de Hervormde Kerk naar den Woorde Godts belijdt en verdedigt'. Over het catechiseren in het Weeshuis is nog wel wat meer te vertellen, maar dat komt later nog. Nou, de Regenten vonden dat prachtig, en ds. Moll begon er mee; na zijn eerste les deelde hij aan de Regenten mede 'wel voldaan te zijn', maar hij verzocht tegelijkertijd, in het vervolg hierbij niemand toe te laten, geen vader, naaivrouw, of wie ook. Daar moest men toch eerst nog wel even praten. Dat nam wat tijd, en intussen bleef de weesvader het al langer bestaande voorschrift, om bij de les aanwezig te zijn opvolgen. Dat gaf ruzie tussen hem en ds. Moll: de vader hield zich aan de bestaande opdracht, en ds. Moll berichtte aan de Regenten: 'geen dwarskijker bij de catechisatie, of ik houd er mee op'. Het werd nu langzamerhand een prestigekwestie, temeer omdat er mensen in de gemeente waren, die vonden dat ze zich hiermede moesten bemoeien. De weesvader had blijkbaar vrienden en kennissen opgetrommeld, die bij de regenten hun beklag indienden over ds. Moll, en de zaak werd behandeld in de regentenvergadering van 20 oktober 1787: 'Regenten geïnformeerd zijnde, dat enige fatsoenlijke lieden zich ergeren, dat ds. Moll geen suppoosten wilde permitteren bij de catechisatie door Z. Eerw. hebben gedelibereert en geresolveert ds. Moll op 't vriendelijkste hiervan te onderhouden, waartoe gekozen zijn de Regenten Verwoert en Sonneveld.'

Het waren blijkbaar wel invloedrijke mensen, die 'fatsoenlijke lieden' die zich hadden beklaagd, want, wat anders niet zo gauw gebeurde, de regenten gingen door de knieën. Wat daarop weer volgde hoort u volgende week.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (28). Zoals we de vorige week gezien hebben, boterde het niet erg tussen de Regenten en ds. Moll, die aangeboden had, donderdagsmorgens een uur catechisatieles te geven uit 'het boekje genaamd Ledeboer'. Toen hij dat de eerste keer gedaan had, deelde hij aan Regenten mede 'wel voldaan te zijn', maar toch niet liever te hebben, dat de weesvader of een andere toezichthouder daarbij tegenwoordig was. Dat gaf al wat wrijving tussen ds. Moll en de weesvader, die overigens alleen maar zijn instructies opvolgde, en dus bleef komen. Conflictstof genoeg, en aanleiding voor ds. Moll om te zeggen: geen dwarskijker bij de catechisatie, of ik houd er mee op. Vrienden van de vader gingen er zich ook mee bemoeien. Ze gingen zich beklagen bij de Regenten, en die vonden ook, dat ds. Moll wel wat ver ging, en ze zouden eens met hem gaan praten, om zich wat soepeler op te stellen; de vader deed tenslotte alleen maar wat hem opgedragen was. Maar het kwam allemaal anders uit: 'de gecommiteerde regenten Verwoert en Sonneveld rapporteren met ds. Moll in het vriendelijke gesproken te hebben, doch Z. Eerw. was niet te persuaderen (overtuigen, t.m.), en wilde de catechisatie maar liever opschorten tot nader gelegenheid'. En wat dacht u? De Regenten kozen de zijde van ds. Moll, na bespreking gaven ze hem toch eigenlijk wel gelijk, en ze gelastten de weesvader bij die lessen afwezig te zijn en verder ook niemand daarbij toe te laten. Hoe de weesvader die beslissing heeft opgenomen, staat niet in de notulen vermeld, maar zo'n geval maakt de verstandhouding er niet prettiger op.

* * *

Ja, allerlei zaken werden in de instructie voor de weesvader en -moeder nauwkeurig geregeld, en we voelen ons helemaal teruggezet in een voorbij gegane eeuw als we in Artikel 28 van die instructie lezen: 'den binnenvader zal de kinderen ordonneren, en zoveel in hem is, zorg dragen, dat wanneer zij de Regenten of andere fatsoenlijke burgers op straat ontmoeten, dezelve beleefdlijk zullen groeten'. Het lijkt de vroegere groetplicht bij soldaten wel. Je ziet het in gedachten al voor je, dat groeten door de weesjongens en weesmeisjes als ze op straat een regent of regentes tegenkwamen. Je zou zeggen, dat ging dan nog, maar dat groeten van 'fatsoenlijke burgers' op straat was natuurlijk wat moeilijker, want hoe kon je als kind nu beoordelen, of iemand die je tegenkwam 'fatsoenlijk' was? Alle tijden door heb je mensen gehad, die zich fatsoenlijk voordeden, maar het in werkelijkheid helemaal niet waren. En dat zie je niet aan de buitenkant.

* * *

In de beginjaren van deze eeuw – maar dat is dan ook alweer zo'n kleine tachtig jaar geleden – was het nog gewoonte dat op Nieuwjaarsdag de wezen de regenten en regentessen gelukkig nieuwjaar gingen wensen. Dat ging dan zo. De jongens en meisjes werden vóór het weeshuis opgesteld, en gingen dan in gesloten colonne onder leiding van de weesvader naar de adressen, waar de bestuursleden woonden. Deze kwamen dan naar buiten, en namen de goede wensen van de weesvader in ontvangst terwijl de kinderen ter plaatse bleven staan, en naar mij wel eens is verteld door vroegere wezen, gebeurde het soms, dat de kinderen mochten binnenkomen en getraceerd werden. Ja, zo ging dat toen nog.

* * *

Ten opzichte van de werkzaamheden van de weesvader was alles zeer nauwkeurig geregeld. Hij moest zorgen, alle sleutels onder zijn berusting te hebben, hij moest 's avonds de ronde doen, 'vizi gaan nemen', heet het, hij moest kijken of alle deuren gesloten waren, dat er nergens vuur of licht meer brandde; de toegang moest om 20.00 of 21.00 uur gesloten worden, en 's nachts moest de vader de sleutel van de voordeur op zijn slaapkamer binnen zijn bereik houden. Duidelijk voorschrift vóór de vader en de moeder, dat de kinderen rein en zindelijk gehouden moesten worden; als de zeevarende jongens van de reis thuishkwamen moesten ze onder toezicht van de vader of de moeder verschoond worden! Ja, dat hoorde ook onder weesvader en -moederschap.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (29).

In één van mijn vorige verhalen van november jl. vertelde ik u iets over de wijze waarop in 1734, toen Regent Soeteman was overleden, de begrafenis geregeld was, en welke rol de weesvader in zulke gevallen vervulde. In zijn instructie was het eigenlijk niet duidelijk omschreven, wat zijn taak was. In het algemeen was de zaak als volgt geregeld: de weesvader was verplicht bij de begrafenis van inwonenden, als die tenminste voor rekening van het weeshuis was, als 'bidder' of wel begrafenisbedienaar te fungeren; dat was ook het geval als de wezen bij de ter aarde bestelling van een regent of regentes mededingen naar het kerkhof. In de notulen van 14 mei 1805 vinden we het verslag van zo'n plechtigheid naar aanleiding van het overlijden van een weesmeisje. De vader regelde dan de stoet; met de rouwmantel omhangen liep hij voorop, dan volgden de inwonende functionarissen van het weeshuis, namelijk de schoolmeester, de schoenmaker, de kleermaker. Dan volgde de lijk-kist, die werd gedragen, daarachter liepen de regenten, familie van de overledene, als die er was, vrienden, burens, de timmerman, de metselaar, en helemaal achteraan – ze hoorden er toch ook wel bij – de weeskinderen. Voor vrouwelijk personeel was het niet de gewoonte, mee te gaan naar de begraafplaats, en van aanwezigheid van een predikant lees je ook niets.

Als dan de plechtigheid afgelopen was, keerde men in dezelfde volgorde terug; dan werden de

'vrienden' – wie daar nu precies mee bedoeld worden is niet helemaal duidelijk – verzocht op een pijp tabak in het weeshuis, en de dragers werden allemaal uitgenodigd voor een 'doodmaal', waarvan het menu bestond uit rijstemelpap met suiker en kaneel. Uit de gegevens in de rekeningboeken blijkt, dat de totale kosten van zo'n begrafenis vijftiendertig à veertig gulden beliepen.

Het optreden van de weesvader als 'doodbidder' was geen vaste regel; als de familie van de overledene dat wenste, kon zij gebruik maken van de diensten van een andere bidder, op haar kosten natuurlijk. In dat geval liep de vader dus niet voorop maar aan het eind van de stoet, achter de wezen. Dat dienstdoen door de vader als doodbidder ontmoette wel eens bezwaren bij hem. In 1837 was in dienst getreden als weesvader de schoolmeester J. F. Brinkman. In 1846 voelde hij er niet voor als 'bidder' te fungeren bij de begrafenis van een 'innocente', zeg maar een geestelijk gehandicapte. Om de een of andere reden had hij hier tegen blijkbaar bezwaren; op 24 oktober 1846 verzoekt hij eerbiedig aan regenten, niet als bidder te behoeven te fungeren. Dat gebeurde toen ook niet, maar op 2 maart 1847 besluiten de regenten toch maar, hem op te dragen voortaan de begrafenis te regelen, en voorop in de stoet te gaan naar het kerkhof. Hij handhaafde zijn bezwaren, met de motivering, dat het niet in zijn instructie stond. De regenten wezen deze bezwaren af onder verwijzing naar het slotartikel van zijn instructie: 'Regenten behouden zich de macht voor om deze vorenstaande artikelen te veranderen, vermeerderen, verminderen naar hun genoegen en welgevallen'. Ja, in zo'n geval komt er van inspraak niet veel terecht. Overigens bekommerde men zich een eeuw geleden daar nog niet zoveel om. Toch zal er hierover tussen de regenten en de vader wel wat afgepraat zijn, en wilde men hem wel ter wille zijn, want, zoals later blijkt 'verschoonden regenten hem van deze taak'. Er waren nog wel meer dingen, die vader Brinkman wel graag veranderd zou zien, en hij gebruikte daarbij allerlei handigheidjes. Zo was het gewoonte, dat de wezen met de vader en de moeder en de suppoosten in de keuken het middagmaal gebruikten. Van die regeling wilde vader Brinkman wel af. Zijn vrouw was niet erg sterk, en die omstandigheid buitte vader Brinkman wel uit. Hij begon met zijn vrouw het middagmaal te gebruiken in zijn eigen kamer. Dat was niet naar de zin van de regenten en ze onderhielden hem daarover. Hoe hij tenslotte zijn zin kreeg, weliswaar maar gedeeltelijk, wordt het verhaal van de volgende week.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

Het weeshuis der Hervormden (30). Binnenvader/Schoolmeester Jan Frederik Brinkman, die op 31 maart 1837 in functie trad, had natuurlijk wel de gebruikelijke instructies gekregen van het Bestuur, maar hij vond toch dat een aantal dingen wel vatbaar waren voor verandering. Zo was het, zoals ik u al vertelde, de gewoonte, dat de wezen, met de vader en de moeder en de suppoosten in de keuken het middagmaal gebruikten. Vader Brinkman voelde daar niet voor. Om nu meteen naar het bestuur te stappen, en te zeggen, dat hij dit liever niet deed, daar zag hij weinig heil in, en hij probeerde het dus maar langs een omweg. Nu wilde het geval, dat zijn vrouw niet erg sterk was, en dat gebruikte hij als voorwendsel om met zijn vrouw in hun eigen kamer te eten. De regenten hoorden dit, en ze onderhielden hem er over. Zijn verweer was, dat zijn vrouw zwak van gestel was, de zware spijzen niet kon verdragen en in de keuken te veel last had van koude tocht. En ja, om nu Brinkman zo maar direct zijn zin te geven, daar voelden de regenten toch ook niet veel voor, hoewel ze sommige argumenten wel konden billijken. Toch vonden ze, dat hun instructie van gezamenlijk eten, wel een goede kant had. Het hele weeshuis was eigenlijk één groot gezin: de vader en de moeder, de wezen, het inwonende personeel, de naaisters en de breivrouw, ze hoorden allemaal

bij elkaar, en er werd niet met eten begonnen voordat iedereen gezeten was. En die gedachte van saamhorigheid was toch niet zo kwaad, alleen, zo overwogen ze, moet dat nu beslist in zo'n koude en tochtige keuken gebeuren. Ze gingen eens uitvoerig praten met Brinkman en zijn vrouw, en vonden eigenlijk een heel eenvoudige oplossing, waarover alle partijen het eens werden: toezicht moest er blijven, dat vonden vader en moeder Brinkman dan toch ook wel, maar de maaltijd van het gezamenlijke grote gezin zou niet meer in de koude keuken, maar in de grote kamer gehouden worden. Zo was die moeilijkheid tenminste opgelost. Maar vader Brinkman had nog meer verlangens. Regel was, dat de wezen 's zondags driemaal naar de kerk moesten. Er waren nu eenmaal drie diensten op zondag, en waarom zouden de wezen dan niet gaan. Maar Brinkman wees er op dat in de winter, als de kinderen, ook kleine kinderen, naar de kerk moesten, het toch wel gevaarlijk was de brede trappen in het donker op en af te klimmen bij het bezoeken van de avonddienst. Bovendien zei Brinkman, die zich niet voor één gat liet vangen, dat hij zo hier en daar eens geïnformeerd had, dat hem geen enkele andere plaats bekend was waar die regeling van driemaal naar de kerk gaan, ook bestond. Ja, in hun hart moesten de regenten hem eigenlijk gelijk geven, en dus: niet meer naar de avonddienst. Afgezien van kleine schermutselingen verliep het beheer van Brinkman, die zich in die tijd toch wel had doen kennen als een hooghartige, 'kittelorige' man, redelijk, maar in 1841 was er steeds ruzie, en de bom barstte in de vorm van een brief, waarin Brinkman de regenten nu eens goed duidelijk maakte wat voor grieven hij allemaal had. Hij schreef: 'Mijne vrouw en ik hebben zich onvermoeid, om door leer en voorbeeld een verstandige, zedelijke en – wat meer zegt – Godsdienstige opvoeding te geven. En nu plagen regenten ons, door op de spijzen te knibbelen, wat dubbel smartelijk valt, daar het Weeshuis deszelfs interest op verre na niet verteert. Toch wordt ons verzoek om een toelage van 70 cents per week voor vleesch geweigerd en ons verboden éénmaal in de week visch te eten, hoewel wij daarentegen afstand willen doen van 8 vaten bier (voor persoonlijk gebruik). Zulks werd niet geduld, nochtans verdragen, terwijl wij uit eigen beurs aankochten, wat er tot een burgerlijke leefwijze, waaraan wij gewoon zijn, behoort.'

Dat was nogal wat, maar de grootste grief was, dat regenten hun prestige ondermijnden door aan de kinderen gunsten toe te staan en vrijheden te veroorloven, welke tegen het huisreglement streden en waarin de vader en de moeder niet waren gekend. En dit was alles nog maar de helft van zijn brief; de andere helft, niet minder duidelijk, komt volgende week.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

Het weeshuis der Hervormden (31). Ja, die vader Brinkman had heel wat noten op zijn zang, zullen de toenmalige regenten wel gevonden hebben. En goed beschouwd had hij op bepaalde punten wel gelijk. Dat zijn verzoek om een wekelijkse toelage voor vlees van zeventig cent niet werd ingewilligd, hoewel aan een van zijn voorgangers, zelfs in een financieel ongunstige tijd was toegestaan om drie pond vlees per week te gebruiken, was natuurlijk wel wat vervelend maar dat was dan nog niet het ergste niet. Het meeste voelden vader en moeder Brinkman zich gegriefd, dat hun prestige ondermijnd werd, doordat de regenten aan de kinderen vrijheden toestonden, die tegen het huisreglement streden en waarin vader en moeder helemaal niet waren gekend. In het eerste deel van zijn brief, die ik vorige week aanhaalde, had hij zich al over verschillende dingen beklagd, maar dan gaat hij op zijn bekende gezwollen toon verder:

'De aangedane belediging is zo bloedend voor ons eergevoel, dat wij er tot hier toe over zuchtten en ons overkropt gemoed wel eens lucht gaven aan vrienden. Het is te voorzien, dat wij geen gezag, geen schaduw van achting zullen behouden. Is het dus Heeren Regenten ernst, om deze handelwijze te blijven volgen en gedurig ons gezag te beperken, dan treden wij volgens ons plan met october a.s. het laatst halfjaar van onze bediening in. Dit zijn wij verplicht, om den wil van het weeshuis en deszelfs bewoners en aan onze eigene personen. Indien Regenten onze eer willen herstellen en wij het blijven verdienen, dan zullen wij gaarne onze functiën op den ouden voet blijven bekleeden. Niemand zal ons in het tegenover gestelde geval, hoe donker alsnog de toekomst voor ons moge wezen, ons besluit kunnen wraken, maar ons toestemmen, dat wij nu nog met eer onzen werkring kunnen neerleggen, daar wij denzelfden later wellicht met schande zouden moeten ontwijken.'

Nou, die vader Brinkman schijnt toch wel een pothe te hebben kunnen breken bij de regenten, want ze gaven hem zijn zin weer en het echtpaar bleef in functie. Toch waren er voortdurend haken en ogen. Een paar jaar later kwam er een nieuw conflict. De vader – ook schoolmeester – had op een middag slechts vijf jonge kinderen in zijn klas, maar in het schoollokaal waren al een stuk of wat oudere jongens, die niet meer op school gingen, en aan wie, als er geen school was, dit lokaal als verblijfplaats was aangewezen. Vader Brinkman stuurde de jongens weg. Dat gaf weer trammelant met de regenten; het liep deze keer bijzonder hoog; het gevolg was dat de vader ontslag vroeg, en... dat kreeg hij prompt. Maar kort daarna kreeg vader Brinkman er toch spijt van, dat hij die ontslaaanvraag had ingediend. Nog eens gepraat met de regenten, en het slot van de historie was voor de zoveelste maal, dat de regenten hun hand over het hart streken, en vader Brinkman lieten blijven, maar wel met de uitdrukkelijke boodschap, dat hij nu toch werkelijk in het vervolg de instructies, die hij kreeg, moest opvolgen. In de 27 jaar, dat vader en moeder Brinkman in functie waren, gaf dat, zoals u gezien hebt, nogal eens moeilijkheden. We krijgen de indruk, dat hij de wezen een warm hart toedroeg; regenten vonden dat dat wel eens te ver ging, en dan kreeg je de moeilijkheden weer. In 1853 was het een bitter koude winter. Op zondagochtend 21 december was het avondmaalsbediening. Dan duurde de dienst, ook al door het voorlezen van het oude, lange avondmaalsformulier, en een groot aantal tafels, wel erg lang. En de wezen maar zitten in hun banken, in de kou – de verwarming van de kerk kunt u vergeten, want die was er toen nog niet – en dat vond vader Brinkman aanleiding genoeg, om aan regenten te vragen, met de kinderen bij de avondsmaalsbediening na afloop van de eerste tafel de kerk te mogen verlaten. Maar hij kreeg nul op het rekest; de wezen moesten de hele dienst meemaken. Nog een paar instructies, die vader Brinkman kreeg: Hij moest de achterkamer als zijn 'duurzame' woonkamer inrichten. Waarom? Dan

kon hij vanuit zijn kamer de kinderen beter in de gaten houden. Hij moest ook zorgen, dat de kinderen tijdig opstonden, zodat de meisjes en jongens die in een betrekking waren, op tijd bij hun bazen waren. En, een herhaling van wat hem vroeger al eens was opgedragen: Hij moest de jongens meerdere beleefdheid op straat jegens 'den fatsoenlijken stand' inprenten. Alsof de 'fatsoenlijke stand' een ander gezicht hadden dan gewone mensen. Maar in 1864 kwam, na het overlijden van zijn vrouw, aan het regiem van 'Vader Brinkman' een einde. Volgende week iets over zijn opvolgers.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (32). Ja, aan alles komt een eind, en zo was het ook met het zevenentwintig jarig bewind van vader en moeder Brinkman, en uit die periode heb ik u verschillende dingen verteld, die een goed beeld geven over het reilen en zeilen van een zo uitgebreide en veelomvattende huishouding als het weeshuis. De advertenties, die geplaatst werden in verschillende bladen, zoals in de Haarlemse Courant van 30 januari en 2 februari 1864, en in de Nieuwe Rotterdamse Courant van 31 januari en 3 februari 1864 lichten ons uitvoerig in over de 'arbeidsvoorwaarden' die voor zo'n betrekking als vader en moeder van een weeshuis golden:

'Regenten van het Weeshuis der Hervormden te Maassluis berigten, dat de betrekking van Binnenvader en -Moeder in dat gesticht met 1 mei 1864 zal komen te vaceren. Alleen echtgenooten zonder kinderen, Protestantsche, beiden tusschen 35 en 42 jaaren oud en lidmaten der Hervormde Gemeente, kunnen in aanmerking komen voor deze betrekking, waaraan een jaarwedde verbonden is van f 200,-, benevens vrije Inwooning, Kost, Bewassing, Vuur, Licht en Geneeskundige en Heelkundige hulp. Die hiernaar verlangen te dingen, worden verzocht zich in persoon en voorzien van de noodige Bescheiden, te vervoegen voor de vergadering van Regenten en Regentessen op 9, 16, of 23 Februari 1864 des middags tusschen twaalf en twee uur in het Gesticht'.

Er was belangstelling genoeg voor de functie, want op 11 maart 1864 werd er een advertentie geplaatst, luidende:

'Door Regenten van het Weeshuis der Hervormden te Maassluis wordt kennis gegeven aan de menigvuldige sollicitanten naar de vacerende betrekking van Binnen-Vader en Moeder in gemeld gesticht, dat op heden in die vacature is voorzien .

Tegen 3 mei 1864 (de vertrekdatum van Brinkman) werd namelijk aangesteld het echtpaar Willen van der Eyk en Johanna Sophia den Hengst, die echter maar ruim drie jaar in functie bleven. Wat wrijving tussen Regenten en Van Eyk was er ook al gauw: in september 1865 moesten ze alweer op het matje geroepen worden om klachten aan te horen over 'het misbruiken van vleesch'. Na hun vertrek op 1 november 1867 kwam in dienst het echtpaar Marten Wiggert Teunis Visser en Arendje Nieuwstraten, die tot 1 mei 1871 in dienst bleven. Bij hun voorgangers Van der Eyk-den Hengst speelde nog een andere omstandigheid mee. Hij was blijkbaar nogal erg zwaar op de hand, want op 25 juli 1867 wordt hem ontslag aangezegd om zijn geprononceerde orthodoxe richting in het godsdienstige, maar dat was niet de enige reden, want het echtpaar werd ook verweten, dat ze te weinig lust hadden om de kindeen aangenaam bezig te houden, en de binnenmoeder kreeg te horen, dat haar onverdraagzaamheid met ondergeschikten ook een reden was voor hun ontslag.

Dat ontslag van Van der Eyk op 25 juli 1867 is blijkbaar later toch weer ingetrokken want in 1869 en 1870 zijn er weer herhaaldelijk moeilijkheden in hoofdzaak over het vele gebruik van suiker, thee, aardappelen en zeep. De wezen schijnen in die tijd ook nogal opstandig te zijn geweest, regelmatig lezen we van strenge straffen zoals eenzame opsluiting, en beperking van het menu tot water en brood. En 'het blok aan het been' was ook nogal eens in gebruik. .

* * *

Over de relatie regenten/binnenvaders en -moeders en de weeskinderen zou natuurlijk nog wel meer te zeggen zijn, maar daar stoppen we nu maar even mee. Een volgende keer gaan we eens een kijkje nemen in de tijd van de patriotten en de prinsgezinden, die ook aan het weeshuis niet ongemerkt voorbij ging. Daarover dus de volgende week.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (33). Nu een aantal binnenvaders en -moeders de revue gepasseerd zijn, met een verhaal wat er al zo onder hun regiem is gebeurd, wordt het tijd ons eens te gaan bezighouden met de vraag op welke wijze en langs welke wegen het weeshuis de 'status' van kerkelijke instelling heeft gekregen. Het verhaal hierover kunt u dus in de komende weken wel tegemoet zien, maar eigenlijk moeten we u eerst wel wat vertellen over de verhouding van het weeshuisbestuur tot de burgerlijke overheid. Dat die overheid geen rechtstreekse bemoeienis heeft gehad met de oprichting van het weeshuis is u wel duidelijk geworden uit de geschiedenis van de loterij in de jaren

1672/1674; uit de opbrengst daarvan is het weeshuis gesticht. Nu wil dat ook weer niet zeggen, dat de overheid in het geheel geen rol speelde; er waren nu eenmaal in die tijden weinig dingen waarin de burgerlijke overheid géén rol speelde. Een paar voorbeelden: voor het houden van de loterij was vergunning nodig van de Staten van Holland, en Schout en Schepenen, eigenlijk dus het gemeentebestuur, benoemde de eerste regenten of bestuursleden. De 'keur' of verordening waarnaar de regenten zich hadden te gedragen, werd vastgesteld door het College van Schout en Schepenen, en behoefde verder de goedkeuring van de Ambachtsheer van Maassluis. Zoals u ziet, verbindingslijnen genoeg tussen weeshuis en burgerlijke overheid. Toestemming van de overheid was ook nodig voor de elk jaar 'met open beurze' te houden collecte langs de huizen tot versterking van de financiën. Die collecte bestond al, toen het weeshuis er nog niet was; er werd wel de hand mee gelicht; ondanks de 'open Beurze'. Er zaten namelijk nogal eens dingen in, die er niet inhoorden, en dat was voor de voorgangers van de regenten, in 1672 nog Weersarmmeesters geheten, aanleiding om in plaats van die open beurs zilveren schalen te laten maken, open schaalcollecte dus. Dus kon je tenminste zien, wat de mensen gaven. In de schalen werd gegraveerd de aanleiding tot het gebruik ervan: 'omdat sy in die sackjens gaven sooveel duiten, ja, lussen en haken'. Nou, duiten, dat was tenminste nog wat, maar die andere dingen doen je herinneren aan wat er vroeger, ook nog in mijn diaken- of kerkvoogdijtijd in de collectezaken werd aange troffen, zoals knopen, pepermunten en zuurtjes. Niets nieuws dus onder de zon.

Ja, op de genoemde, en ook nog op andere terreinen waren er telkens aanrakingspunten tussen kerk en overheid. Dat kwam ook tot uiting in het laatste kwart van de 18e eeuw, de periode van de patriotten en prinsgezinden, zoals we ze in onze schoolgeschiedenisboekjes aangeduid vinden. Aan de geschillen tussen deze twee partijen, die ons volk verdeeld hielden zullen we hier niet uitwijden, maar alleen vermelden, dat de prinsgezinde partij eind oktober 1787 de macht weer stevig in handen kreeg, en allerlei verordeningen en voorschriften uit de voorafgegane roerige tijd buiten werking stelde, en nieuwe decreten uitvaardigde, die, om bij ons onderwerp te blijven, ook het weeshuis betroffen. Toen het nieuwe bewind, gesteund door Engeland en Pruisen, stevig in het zadel zat, en Prins Willem V als Stadhouder weer aan de macht gekomen was, kwam er een nieuwe grondwet tot stand ingevolge de Resolutie van 15 februari 1788, en kregen alle ambtenaren – en als zodanig werden ook de Regenten van het Weeshuis beschouwd – opdracht de eed af te leggen op deze nieuwe grondwet. Maar daar voelden de regenten niet zo veel voor, en ze wonnen eerst advies in bij de advocaat Schepman in Den Haag. Doch deze kon hen niets anders mededelen, dan dat inderdaad de grondwet voorschreef, dat alle bezoldigde, of niet bezoldigde, publieke bedieningen waarnemende personen beëdigd moesten worden. Zelfs stovenzetsters in de kerk, voegde hij er nog bij. Te'ontkomen was er dus niet aan, en de regenten waren dus wel genoodzaakt aan het grondwettelijk voorschrift te voldoen, en de volgende eed af te leggen:

'Wij beloven en zweeren getrouw te zullen zijn aan de consitutie en regeeringsvorm van den Lande van Holland en West Friesland bestaande in de Hoogste en Souveraine Overheid van H. Ed. Grootmogende Heeren Staaten van denzelven Lande met het Erfstadhouder-Gouverneur-Capitein- en Admiraalschap Generaal erfelijk in het Doorlugtig Huis van Oranje zoodanig als hetzelve in H. Ed. Groot Mog. Resolutie van den Jare 1747 is opgedragen en bij den tegenwoordigen Heer Erfstadhouder in de jare 1766 is aanvaard'.

Ja, het zal de heren regenten wel niet lekker gezeten hebben; zonder meer trouw te zweren aan de burgerlijke overheid. De mogelijkheid van geen baas in eigen huis meer te zijn, dat was nogal wat voor de heren uit die tijd. Gelukkig hadden ze er nog geen weet van, wat hen een jaar of zeven later te wachten zou staan.

Tot de volgende week.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (34). De vraag, of het weeshuis nu eigenlijk een kerkelijke of niet-kerkelijke instelling was, is in de loop van de jaren nogal eens onderwerp van gesprek geweest. Uit alle voorgaande verhalen zal het u wel bijgebleven zijn, dat bij de oprichting van het weeshuis in 1675, er geen officiële band met de kerk was. Het weeshuis was uit noodzaak geboren, zou men kunnen zeggen, met het oog op het grote aantal wezen dat er toen in Maassluis was. Verantwoordelijk voor de wezenzorg was het toenmalige 'College van Weesarmeesters', door de burgerlijke autoriteiten in die functie benoemd, en 'rekenplichtig' aan die autoriteiten. Zij organiseerden ook de loterij, waarvan wij in den brede hebben verteld, en uit de opbrengst van die loterij werd het weeshuis gebouwd. Die weesarmeesters waren oorspronkelijk belast met de zorg voor alle wezen, kerkelijk of niet. Nu liep het met het aantal niet-kerkelijken nogal los. Maassluis was in die jaren zeer kerks, en we kunnen rustig zeggen, dat het over en overgrote deel van de Maassluisers Gereformeerd was (is Hervormd; de doleantie van 1886 was toen nog niet in zicht).

Geen uitgesproken kerkelijke instelling dus. Het gemeentebestuur (College van Schout en Schepenen) benoemde die weesarmeesters en controleerde de financiën. Dat wil nu ook weer niet zeggen, dat er hier en daar niet bepaalde aanrakingspunten met de kerk waren. De diaconie betaalde soms mee aan de verzorgingskosten van de wezen; gevallen van 'onechte' kinderen, waarvan er af en toe nogal wat in Maassluis rondliepen, gaven herhaaldelijk aanleiding tot besprekingen met de kerkeraad, als die kinderen door het overlijden van de moeder wees werden, halve wees althans, want de vader was er nog wel, al hield hij zich koest. Dan waren er de 'innocente' en 'onnoozele' wezen, laten we het maar vertalen met geestelijk gehandicapt, en ga zo maar door. Aanrakingspunten met de kerk dus wel dikwijls, maar een zuiver kerkelijke instelling, nee, dat was het beslist niet.

In het midden van de vorige eeuw kwam daar verandering in, althans men begon er eens over te praten, of dat nu wel de meest gewenste toestand was. In de notulen van de Regentenvergaderingen duikt de vraag telkens weer op. Als illustratie volgt hier een stukje uit de notulen van een vergadering van 15 mei 1862, in de nogal breedsprakige stijl uit die dagen.

'De Secretaris, terugkomende op zijn meermalen gemaakte bezwaren, dat bij de stichting van het weeshuis niet blijkt, dat het alleen voor protestantsche kinderen zoude daargesteld zijn, zo stelt hij voor, tot zekerheid voor het vervolg de verantwoording der regenten aan een commissie uit de Hervormde kerkeraad te doen, inplaats van zooals jaarlijks geschiedt aan een commissie uit het stedelijk bestuur. Na vele woordenwisselingen verzoekt de secretaris voorlezing te doen der statuten van het weeshuis te Schiedam. Daar hebben dezelfde

bezwaren bestaan, en die zijn door Regenten opgeheven. Na voorlezing daarvan werd opnieuw geïnsisteerd op gelijke zekerheid en na menigvuldige discussiën wordt met eenparige stemmen besloten, aan het voorstel gevolg te geven, en wordt den secretaris opgedragen het noodige met den Kerkeraad en het Stedelijk Bestuur te beraamen, teneinde den zekersten maatregel daar te stellen tot bevestiging en bewijs, dat het weeshuis een Protestantsch gesticht is'.

Nu dan, de knuppel lag in het hoenderhok, en nu moest de secretaris van het College van Regenten maar trachten de burgerlijke overheid er van te overtuigen, dat het Regenten-standpunt juist was. De secretaris begon zijn brief met er op te wijzen, dat weliswaar het Octrooi van 1679, zijnde in feite de eerste 'grondwet' van het weeshuis met de daaraan verbonden bevoegdheden van het Stedelijk Bestuur nog bestond, maar dat de Regenten toch van mening waren, dat dat Octrooi door een nieuw reglement zou moeten worden vervangen 'dewijl de meeste van de daarin vervatte bepalingen vanzelve hun kracht hebben verloren, uit hoofde van het langdurig tijdsverloop sedert de daarstelling van het Octrooi'. Ja, allemaal aardig gezegd, maar je kunt bepaalde voorschriften en regelingen nu eenmaal niet alleen opzij zetten omdat ze oud zijn. Maar ze hadden het wel handig bekeken, die Regenten uit 1862, en ze zetten het Gemeentebestuur eigenlijk voor het blok. Op welke manier, dat wordt het verhaal van de volgende week.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

Het weeshuis der hervormden (35)

Ja, die pogingen van de Regenten om het weeshuis onder kerkelijk verband te brengen, was in 1862 heus niet zo maar uit de lucht komen vallen. De notulen zeggen het ook duidelijk: de secretaris komt terug op zijn meermaalen gemaakte bezwaren, dat bij de stichting van het weeshuis niet voldoende duidelijk is vastgelegd, dat het zou gaan om een protestantse instelling. De band met de burgerlijke overheid: benoeming van regenten en controle op de financiële administratie, was er nog steeds, en 'na vele deliveratiën' kwam men eenparig tot het besluit, dat die situatie nu maar eens moest veranderen en dat die bevoegdheden van het Gemeentebestuur moesten overgaan op de kerkeraad van de Hervormde gemeente. Alleen de motivering klinkt een beetje vreemd: het octrooi van 1679 met de wijziging van 1732, verleend door het College van Schout en Schepenen was nu al zó oud, dat het maar afgeschafte moest worden; door gewijzigde omstandigheden konden verschillende bepalingen toch al niet meer toegepast worden. Iets afschaffen, alleen omdat het al zo oud is, is natuurlijk een kromme redenering. Bleef nog over de vraag, welke instantie een nieuw reglement zou moeten vaststellen, als tenminste het gemeentebestuur de suggestie van de regenten zou overnemen. Bij een nieuwe regeling zou immers de burgerlijke overheid bepaalde bevoegdheden, zoals het benoemen van regenten en de controle op de financiën, uit handen moeten geven. Maar de regenten woen wel bij voorbaat eventuele bezwaren van de zijde van de burgerlijke gemeente weg. En ze deden dat nog op een slimme manier ook. In 1854 was namelijk de nieuwe Armenwet van kracht geworden, op grond waarvan in alle gemeenten een lijst moest worden aangelegd van de daar bestaande instellingen van weldadigheid, met een te maken splitsing tussen 'burgerlijke' en 'godsdienstige' inrichtingen. Welnu, zo zeggen de regenten klaar en duidelijk in hun brief van 28 mei 1862 met betrekking tot die lijst van weldadigheidsinstellingen: 'Het Burgerlijk Bestuur dezen Gemeente toch heeft ons weeshuis gebracht in de klasse B van Artikel 2 der Armenwet, en dus hetzelfde als een godsdienstige inrichting beschouwt, zoodat naar ons oordeel geen toezigt door het Burgerlijk Bestuur op het Weeshuis kan worden uitgeoefend'.

Daar was maar weinig tegen in te brengen. Maar dan moest er natuurlijk wel een andere vorm van toezicht voor in de plaats komen, want een bepaalde controle moest er toch wel zijn. En gezien de aanduiding 'Godsdienstige Inrichting' kwam daarvoor vanzelf in aanmerking de Kerkeraad van de Hervormde gemeente: 'Wij vermeenen dus, dat reeds vroeger door het Burgerlijk Bestuur zelf is uitgemaakt, dat het toezigt op ons Weeshuis thuis hoort bij de Algemeenen Kerkeraad der Hervormde Gemeente alhier, en hebben de eer Ued. mitsdien kennis te geven, dat zij zich tot dat College zullen wenden, om gezamenlijk een nieuw reglement daar te stellen.' Dus: 'Gemeentebestuur, wel bedankt voor al uw bemoeienissen gedurende die vele jaren, maar we houden het voortaan maar in eigen kring'. Toch was er nog een kleine hindernis te nemen; een aangelegenheid als deze behoefde natuurlijk de goedkeuring van de Gemeenteraad en die kreeg kennis van de zaak door de schriftelijke kennisgeving van Regenten aan de gemeente over de nieuwe situatie. Een van de gemeenteraadsleden sputterde wat tegen; de voorzitter van de gemeenteraad stelde namelijk voor de meergenoemde brief van Regenten van het Weeshuis voor kennisgeving aan te nemen, het geen daarop neerkomt, dat de zaak als afgehandeld werd beschouwd, en daar kon één van de gemeenteraadsleden niet direct mee accoord gaan, namelijk de heer Dirkzwager, die 'het wenselijk acht, dat ook het Burgerlijk Bestuur invloed blijft uitoefenen op de keuze van de regenten, daar, wanneer het geheel onder kerkelijk bestuur komt, de invloed der geestelijkheid in de gevolgen op zoodanig gesticht nadeelig zoude kunnen werken'. Ja, je kunt maar nooit weten, zal de heer Dirkzwager gedacht hebben. Maar hij stond helemaal alleen. 'Wordt opgemerkt, dat het één van beide is, óf een burgerlijke, óf een kerkelijke instelling; wanneer het kerkelijk is, dan komt geen inmenging van het burgerlijk bestuur te pas. De heer Dirkzwager niet ondersteund wordende, is deze brief met algemeene stemmen voor kennisgeving aangenomen.' En dat laatste was dan de brief van Regenten, waarmee zij van de verandering kennisgaven. Nu moesten dan de nieuwe statuten van het 'Weeshuis der Hervormden' ontworpen worden en de verhouding kerk-weeshuis gereld worden. Dat wordt voor vandaag te veel, dus: volgende week!

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (36). De regeling, waarbij op basis van de verordening van 1679 aan de burgerlijke overheid de bevoegdheid was toegekend tot het benoemen van regenten van het weeshuis, was zoals we gezien hebben, krachtens het besluit van de Gemeenteraad van juli 1862 opgeheven, en dat hield tevens in, dat de burgerlijke gemeente ook geen zeggenschap meer had in het financiële beheer en de vaststelling van de jaarrekening van het weeshuis. Na de invoering van de Armenwet van 1854 had de gemeente al uitgesproken van mening te zijn, dat het weeshuis een 'Godsdienstige inrigting' was, en op de lijst van weldadige instellingen geplaatst. Zo was er aan de bijna tweehonderd jaar bestaan hebbende controle en toezicht van de gemeentelijke overheid over het weeshuis een einde gekomen, en was 'bestuur' en 'beheer' van het Weeshuis der Hervormden binnen de kerkelijke sfeer gebracht. En dat was nu juist, waar het bestuur – het College van Regenten en Regentessen – heen wilde, ze hadden het in de vergadering van 15 april 1862 duidelijk uitgesproken: 'wordt den secretaris opgedragen het noodige met den kerkeraad en het stedelijk bestuur te beramen, teneinde den zekersten maatregel daar te stellen tot bevestiging en bewijs, dat het Weeshuis een Protestants gesticht is'. En voor dat 'protestants' kunnen we ook lezen: 'hervormd', en dan worden de benamingen hervormd en gereformeerd door elkaar gebruikt. Dat gaf ook niet, want het waren twee benamingen voor één zaak; toen nog. 1886 Met zijn consequenties voor de begrippen hervormd en gereformeerd was nog niet in het geding. De doleantie zou ook haar gevolgen hebben voor het weeshuis, maar dat horen we nog wel. Logisch gevolg van het verbreken van de band tussen burgerlijke overheid en weeshuisbestuur was het vervallen van de 'keur', de verordening van 1679 met de wijziging van 1732, en er moest een nieuw 'statuut' worden opgesteld. We moeten bij dit alles natuurlijk wel bedenken, dat dat 'in de kerkelijke sfeer brengen' niet betekende, dat het weeshuisbestuur een soort kerkeraadscommissie, zoals bijvoorbeeld de Zendingscommissie en de Jeugd raad – als die er is – zou worden. Het College van Regenten en Regentessen bleef als bestuursorgaan verantwoordelijk voor de gang van zaken in het weeshuis, en de band met de Hervormde Kerk, en het door deze uit te oefenen toezicht ging krachtens de gezamenlijk opgestelde statuten niet verder dan de instelling van een Commissie van Toezicht bestaande uit een predikant, een ouderling, een diaken, een kerkvoogd en een notabel. Deze commissie ging dan uit een door de regenten opgesteld dubbeltal een regent of regentes benoemen en moest verder de jaarrekening van het afgelopen jaar, en de begroting voor het komende jaar, die werden opgesteld door het bestuur, goedkeuren. Als er verschil van inzicht was, moest dat uitgepraat worden in een gecombineerde vergadering van het bestuur met de commissie van toezicht, die weer niet bevoegd was de ingediende voordracht van bestuursandidaten, of in de posten van be-

groting en rekening eigenmachtig veranderingen aan te brengen. Zo ging een commissie, bestaande uit ds. Vollenhoven van Dalen, M. Dirkzwager, kerkeraadslid en J. Steur, secretaris van het weeshuisbestuur aan de gang om aan de hand van bovengenoemde punten nieuwe statuten klaar te maken. Dat ging allemaal erg vlot, noch bij de Algemene Kerkeraad, noch bij het College van Kerkvoogden en notabelen noch bij het weeshuisbestuur zelf had men bezwaren tegen de voorgestelde nieuwe statuten, en zo heeft de Commissie van Toezicht, bestaande uit ds. Vollenhoven van Daalen, ouderling A. van der Gaauw, diaken M. Dirkzwager Gzn, kerkvoogd A. E. Kapteyn en G. Dirkzwager, notabel zich in haar vergadering van 22 december 1862 geconstitueerd om per 1 januari 1863 haar 'betrekking' te aanvaarden. Een jaar of vijftien gaat er voorbij, zonder dat er van noemenswaardige moeilijkheden sprake is, maar dan komen we terecht in de periode van de doleantie, en daar lagen wel wat moeilijkheden in het verschiet. Wie het boekje van ds. Veltenaar 'De Doleantie te Maassluis en elders een tijdelijke breuk' gelezen heeft weet wel, dat dit een zeer moeilijke periode in onze Maassluisse kerkelijke historie is geweest. Dat bewaren we dan voor de volgende week.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (37). Zo was dan op 1 januari 1863 de commissie van Toezicht voor het weeshuis in functie getreden, en daarmee had het bestuur van het Weeshuis, zijnde het college van Regenten en Regentessen, zich – overigens vrijwillig – onder kerkelijk toezicht gesteld, en was er van enige zeggenschap vanwege de burgerlijke overheid geen sprake meer. Aan een situatie als sinds 1679 had bestaan was daarmee een eind gekomen. Dat toezicht was nu ook weer niet zó knellend: benoeming van bestuursleden uit een door het bestuur opgemaakt dubbeltal door een commissie van vertegenwoordigers van de verschillende kerkelijke colleges: predikant, ouderling, diaken, kerkvoogd en notabel, en daardoor vastlegging van het feit, dat het weeshuis een 'protestantse' inrichting was, hetgeen overigens volgens het bestuur al direct bij de oprichting in 1675 de bedoeling was geweest. En als tweede punt: goedkeuring van de handelingen van het bestuur op financieel terrein, namelijk goedkeuring van begroting en jaarrekening door die 'kerkelijke' commissie, in plaats van door de burgerlijke overheid. Wel, dat ging een hele tijd goed zo. Natuurlijk waren er wel eens wat kleine strubbelingen; in bepaalde gevallen had de commissie liever een andere kandidaat voorgedragen gezien, en in een ander geval weer had de commissie wel graag in de begroting een bijdrage opgenomen willen zien aan kerkvoogdij of diakonie, om deze op die manier tot 'hulp en steun' te zijn. Dat laatste gebeurde wel enkele malen in de vorm van een verstrekte lening, een transactie, die overigens op volstrekt zakelijke basis werd afgesloten. Nee, van ernstige meningsverschillen was er in een periode van een jaar of veertien geen

sprake. Maar zo zou het niet blijven. De donkere wolken van de doleantie-troebelen begonnen zich aan de kim te vertonen. Het is niet de bedoeling, hier de situatie, die tot deze voor de kerk zo moeilijke periode – ook voor de Maassluisse Hervormde Kerk – leidde uitvoerig te beschrijven. We houden ons maar bij de historie van het weeshuis, waar we nu mee bezig zijn. Het begon in december 1886 naar aanleiding van de toezegging aan de commissie – waarvan toen ds. Woudstra voorzitter was – van een dubbeltal voor de benoeming van een regent. Antwoord van de commissie: 'dat uit het dubbeltal voor regent onze commissie vooralsnog niet kan besluiten een keuze te doen, aangezien ze in het onzekere verkeert, welke de persoonlijke godsdienstige zienswijze zonder twijfel ook van invloed op de opvoeding der weezen kan zijn. Gaarne zou zij daarom dienaangaande door u worden voorgelicht'. Nou, die opmerking viel niet zo erg goed bij het college van Regenten. Dat blijkt wel uit het antwoord: 'wat de gevraagde voorlichting betreft, dient tot antwoord dat de op het dubbeltal voor regent aangeboden personen, leden der Ned. Herv. Gemeente zijn, niet gecensureerd of ook geen oonteerd vonnis te hunnen laste hebben'. De voorgestelden voldoen aan alle redelijkerwijs te stellen eisen, dus: 'Redenen waarom wij Ued. vriendelijk doch dringend verzoeken, om uit de door ons aangeboden voordacht zo spoedig mogelijk keuze te doen, aangezien volgens artikel 3 de benoemde den eersten januari zijn betrekking moet aanvaarden', en als postscriptum: 'Wat Ued. vraag betreft over de godsdienstige zienswijze, moeten wij Ued. ten antwoord geven dat wij ons voorbehouden in den tegenwoordigen tijd daarop eenig antwoord te geven, als rekenende dit ook niet als onze roeping'. Reactie van de commissie van toezicht aan Regenten: 'U geeft antwoord op vragen, die wij niet gesteld hebben. Als wij die gegevens hadden willen hebben, zouden wij ons wel tot de Kerkeraad of de burgerlijke rechter gewend hebben. En verder: wij kunnen geen vrijheid vinden een keuze te doen uit uw dubbeltal. En daar is het bestuur het natuurlijk weer niet mee eens. Artikel 15 van de statuten zegt duidelijk: 'Indien de commissie bezwaar mogt maken, om uit dat dubbeltal een keuze te doen geeft zij daarvan binnen een maand na de ontvangst schriftelijk kennis aan het collegie van Regenten en Regentessen, met vermelding der redenen. Wel, zo zegt het bestuur, die redenen ontbreken, wij blijven dus bij ons dubbeltal, en dringen aan op spoedig antwoord. U ziet het: de conversatie is aan het verharden. Tot volgende week.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXIV) HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (38)

De commissie van Toezicht had geweigerd uit het door de Regenten ingediende dubbeltal een keuze te maken. De reactie van de regenten was, dat het reglement voorschreef dat in zo'n geval aangegeven moest worden, om welke redenen de keuze niet kon plaatsvinden. Dat verlangden de regenten dus alsnog, en ze dienden opnieuw het dubbeltal in, bestaande uit de heren N. M. Keukenmeester en S. Versteeg. En graag een beetje spoedig antwoord, want de nieuw benoemde had eigenlijk al op 1 januari 1887 zijn functie moeten aanvaarden. De afgetreden en niet herkiesbaar zijnde regent M. Dirkzwager was dan wel bereid om, zolang zijn opvolger niet was aangewezen de vergaderingen van het bestuur te blijven bijwonen, maar dat kon niet anders dan een tijdelijke oplossing zijn. De brief van regenten was gedateerd 6 januari 1887, en het antwoord kwam op 30 januari 1887 in de vorm van een brief van de voorzitter van de Commissie van Toezicht, ds. Woudstra:

'Door deze deel ik u mede, dat ik als lid van de Commissie voor het Weeshuis volgens het reglement ben afgetreden. In onze vergadering van de kerkeraad heeft niemand zich beschikbaar durven stellen, om als lid der Commissie op te treden. Gewetensbezwaren weerhouden hen om deze betrekking te aanvaarden. Voorts breng ik mede te uwer kennis, dat ook de heren P. Brouwer, en W. F. F. de Bruyn als leden der Commissie bedankt hebben. Reden waarom ik dit schrijven alleen onderteekten.

Met achting, Uw dw. d. T. H. Woudstra'

De overige twee leden van de commissie A. Luyendijk en L. van der Endt J. zn., die in de commissie zitting hadden resp. als benoemd uit de kerkvoogden en uit de Notabelen voelden de gewetensbezwaren niet, en bleven aan als Commissielid, maar dat betekende wel, dat zij met hun tweeën de hele commissie vormden. Dat gaf natuurlijk een probleem, en het College van regenten zagen geen andere mogelijkheid, dan de kwestie voor te leggen aan een hogere kerkelijke instantie, namelijk het Classicaal Bestuur van Schiedam. Bij monde van diens scriba, ds. de Wilde werd evenwel aan Regenten medegedeeld, dat het Classicaal Bestuur meende, gezien de speciale relatie Commissie van Toezicht/College van Regenten van het Weeshuis, dat dit geen aangelegenheid was, waarin het Classicaal Bestuur een uitspraak zou

moeten doen, en hij ried de regenten aan juridisch advies in te winnen bij mr. Knottenbelt, advocaat te Rotterdam. Omgeven door veel juridische argumenten gaf deze als zijn mening te kennen, dat de twee overgebleven leden van de Commissie van Toezicht, gezien de bewoording van de statuten, volledig bevoegd waren, een nieuwe regent te kiezen. Maar ja, die twee vonden het toch wel een hele verantwoordelijkheid, en wilden dat nog wel even aanzien. Een van de twee, de heer Luyendijk, had zich intussen als commissielid ook teruggetrokken, Toen bleef er dus maar één over, de heer L. v. d. Endt Jzn., en die voelde er uiteraard niet veel voor, alles maar op z'n eentje te doen. Welnu, zo zeide mr. Knottenbelt, als dan de commissie niet meer bestaat, in feite geen gezag meer uitoefent, dan is er sprake van een noodgeval. Het 'besturen' moet in ieder geval doorgaan, en als noodmaatregel is dan aanvaardbaar, dat het College van Regenten zich zelf aanvult. Nu, dat heeft men toch maar niet gedaan, want zonder te zeggen, dat de weeshuiskwestie niet van belang was, moet toch wel gesteld worden, dat wat in die jaren in Maassluis op het kerkelijk erf gebeurde veel ernstiger was, en uitermate diep insneed in het kerkelijk leven van Maassluis. Steeds groter wordende tegenstellingen bij de verschillende groeperingen in de Hervormde Kerk, de sterke aanhang van de 'dolerenden' tegenover de 'synodalen' steeds verdere polarisatie, de ontzetting uit de bediening op 14 maart 1887 van ds. T. H. Woudstra, proces voor de rechtbank over wie de wettige 'Hervormde Gemeente' van Maassluis was en in verband daarmee de sluiting van de Grote Kerk, waarbij de 'dolerenden' in het ongelijk werden gesteld en de Grote Kerk en andere kerkelijke bezittingen toegewezen werden aan de bestaande Hervormde Gemeente, de 'uittocht' van de dolerenden, al deze zaken hebben toen een duidelijke scheiding gebracht in kerkelijk Maassluis, en toen na afloop van de 'proces'-periode een nieuwe Hervormde Kerkeraad en nieuwe kerkvoogden en notabelen in functie traden was ook voor het weeshuis de moeilijkheid opgelost en stond aan de vorming van een nieuwe 'Commissie van Toezicht' niets meer in de weg. Volgende week nog wat interessante, losse bijzonderheden uit de geschiedenis van het weeshuis.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (39). Vandaag zouden we dan zo maar wat losse aantekeningen oppikken uit de weeshuishistorie, aardige, maar misschien soms ook minder aardige, en dat is dan precies als in het gewone dagelijkse leven, waarin aardige en minder aardige dingen elkaar regelmatig afwisselen. Het is misschien niet allemaal in de juiste chronologische volgorde, maar dat doet er nu eigenlijk minder toe.

Ooit gedacht, dat het weeshuis wel eens voor een 'logement' zou worden aangezien? Of voor een herberg? Nou, in het begin van de 18e eeuw gebeurde het blijkbaar nogal eens; dat blijkt uit de notulen van de vergadering van 25 mei 1715: 'Dewijl volgens het berigt van vader van Way vele burgers, kooplieden en predikanten (!) van diverse plaetze hier in huys om een kannetje bier of om een soopje brandewijn of eenige andere drank te koop vragen, denkende dat dit weeshuys een herberg is omdat het op het veer staat, so hebben wij heden geresolveert te laeten maken een knege en een meysje van hout in weeskinderen gewaet om die saemme op de luifel tot een teeken van een weeshuys te setten'. Een soort houten uithangbord dus. Dat kwam allemaal omdat het Weeshuis op de Noordvliet stond, waar ook de trekschuit van Delft haar ligplaats had. De passagiers van die trekschuit zagen dan waarschijnlijk het Weeshuis voor een logement of herberg aan, en dachten: Kom, laten we daar wat gaan drinken. Dat gaf dan blijkbaar wel eens wat last, en vandaar dat uithangbord, dat overigens al spoedig daarna vervangen werd door een vrij grote steen met het opschrift 'T-Wees-Huys'. Na de brand van 1871 vond men het blijkbaar niet nodig, die steen weer in de gevel te zetten; hij is toen verhuisd naar de Lange Boonestraat, en ingemetseld boven de toegangspoort naar de tuin van het weeshuis. Eenige functie had die steen daar natuurlijk niet, en hij is later geplaatst in de tuin van het Gemeentemuseum op de Zuiddijk, waar u hem kunt gaan bekijken als u dat wilt. Het is, behalve dan de schilderijen, waar we het vroeger al over hadden, het enige tastbare overblijfsel van het in 1675 gebouwde en in 1871 afgebrande gebouw.

Het weeshuis moest wel overal geld vandaan zien te krijgen om de huishouding rond te krijgen, allerlei bronnen werden daarvoor aangeboord. Enkele voorbeelden: in sommige herbergen en bij winkeliers waren bussen geplaatst. Van de inhoud daarvan kreeg het weeshuis, samen met andere instellingen een gedeelte, zoals de diaconie, de Heilige Geest-Armmeeesters (burgerlijk armbestuur); het aandeel van het weeshuis is gedurende lange tijd vastgesteld geweest op 5/16 deel van de inhoud. Bij allerlei gelegenheden ontving het weeshuis giften, zoals b.v. bij de verkoop van de eerste gevangen zalm, dat bedroeg in de regel tussen de zes en negen gulden. Als je tegenwoordig over verse zalm hoort praten, denk je aan zeer hoge prijzen. Vroeger was dat anders; er werd door de Maassluizers veel zalm gevangen, en u knippert waarschijnlijk een beetje met uw ogen, als u hoort, dat sommige dienstboden zich alleen

wilden verhuren op voorwaarde, dat ze niet meer dan drie keer per week zalm zouden behoeven te eten! Onvoorstelbaar in de huidige situatie. Als de eerste hoekers en buizen van de haringvangst thuis kwamen, dan was een gedeelte van de opbrengst voor weeshuis en diaconie, evenzo als de visvangst eens een keer overvloedig was geweest.

Tegenwoordig is dat zo de gewoonte niet meer, maar als je vroeger, om nu maar bij het weeshuis te blijven, te laat of niet op een vastgestelde vergadering verscheen, dan kostte je dat boete. En dat werd allemaal in de notulen vastgelegd. Zo b.v. weten we nu, dat in de regentenvergadering van 9 jan. 1677 de heer Hugo Poortugael 'ap-sent' was, en dat kostte hem een boete van 6 stuivers, of wel een schelling, en dat was voor die tijd nu niet zo'n gering bedrag. De gebruikelijke vergadering van regenten was zaterdagmiddag vijf uur; boeken en bescheiden waren opgeborgen in een kast met twee verschillende sloten; bij afwezigheid van één van de twee sleutel-dragers zes stuivers boete; als men dan toch voor half zes verscheen of de sleutel liet brengen, werd de boete verlaagd tot drie stuivers. Een goed middel om afwezigheid uit de vergadering af te leren; zou misschien ook wat voor onze tijd wezen?

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (40). Je krijgt zo de indruk, dat het er in het algemeen nogal streng naar toe ging in het Weeshuis, niet alleen voor de bewoners zelf, maar ja, met zo'n groot gezin was daar moeilijk aan te ontkomen. Aan het slot van ons vorig verhaal bleek dat die strengheid er toch ook wel was voor het bestuur, voor de regenten persoonlijk dus. Zes stuivers boete als je 'apsent' was, en als je een van de twee sleutelbewaarders was, en bij afwezigheid de sleutel niet tijdig liet brengen, kwamen er nog eens drie stuivers bij. De regel waren er nu eenmaal, en dat moest men bij verzuim maar voelen. Bij de wezen kwamen de strafmaatregelen dikwijls hard aan; ik heb er u al eens iets van verteld: bij ernstige delicten eenzame opsluiting in het hok, op een menu van water en brood, of bij wijze van alternatieve straf een week of twee weken rondlopen met het blok aan het been. Streng was het regiem, maar toch ook rechtvaardig, op overtreding volgde nu eenmaal de vastgestelde straf, maar als er aanleiding was voor extra zorg, zoals bij ziekte, werd die extra zorg ook gegeven. Als de huisdokter het nodig vond, werd de behandeling door een specialist overgenomen, ook al was dat een vrij dure geschiedenis. Alleen, en dat is nu weer zo'n trekje, dat ons inzicht geeft in de opvattingen van enkele eeuwen geleden; onechte kinderen kregen in bepaald opzicht een andere behandeling dan de 'echte' kinderen. Daarmee hing dan weer samen het voorschrift dat er bestond, dat de wezen een bepaald onderscheidingsteken moesten dragen, namelijk een biesje in de vorm van een V. Gebruikelijk was, dat het biesje vastgenaaid werd op de rechtermouw of schouder. Maar wat was nu het geval met kinderen, die als 'onecht' geboren waren? Die moesten het onderscheidingsteken op hun linkermouw dragen, zodat hun status als onecht kind ook op straat voor iedereen zichtbaar was. Trouwens, de kerk deed daar zelf ook een beetje aan mee. 'Gewone' kinderen werden in gewone kerkdiensten in de Grote Kerk gedoopt. Niet also met onechte kinderen. Die werden, u zou het niet behoeven te geloven, als de kerkeeraadsresolutiën het niet uitdrukkelijk vermeldden, in een speciale dienst op vrijdagavond in de Kleine Kerk gedoopt. In 1706 was dat zelfs met drie onechte wezen tegelijk het geval. Dat was trouwens hetzelfde jaar, waarvan we de aantekeningen vonden, dat er toen dertig onechte kinderen in Maassluis waren. Ja, dat gebeurde zo nogal eens. Ongehuwde moeder bij de geboorte van het kind gestorven, vader onbekend, althans onvindbaar, en het Weeshuis kreeg dan die kinderen, behalve in de weinige gevallen, dat de familie er zich over ontfermde, thuis gestuurd.

Niet leuk, wel discriminerend natuurlijk, het voorschrift van dat biesje op de linkerschouder. Je liep er als weeskind toch maar lelijk mee voor schut. Een tekenend verhaal is dat van een 'jongeling' Jan Willemse den Beuling, ook een 'onechte'. Dat biesje was hem een doorn in het oog, en hij had zich zowaar verstout het biesje naar de rechterplaats te verplaatsen. Maar o wee, de Regenten merkten het op en ze waren hevig verontwaardigd. Het was tegen de wet, de wet van het weeshuis wel te verstaan, en ze riepen hem op het matje. Ze waren doof voor zijn smeekbeden: hij had zich altijd goed gedragen, hij kon er zelf toch niets aan doen, dat hij 'onecht' was, en hij smeekte inderdaad, om nu hij de jongelingsleeftijd had bereikt, en misschien door zijn werk meer met mensen in aanraking kwam, zeer ootmoedig, met de andere jongens gelijkgesteld te worden. Het woord discriminatie bestond toen nog niet, maar het begrip wel degelijk. Hoe het zij, hij kon smeken zoveel hij wilde, het baatte niet, hij werd voor zijn eigengereid gedrag streng berispt en... het biesje moest weer naar de linkerschouder.

Toch kwam er een eind aan die zichtbare onderscheiding tussen 'echt' en 'onecht', en wel dankzij de revolutie van 1795. Toen werden we immers allemaal 'burgers en

burgeressen' met allemaal gelijke rechten? Hoe dat voor elkaar kwam, vertel ik u volgende week.

UIT DE KERKELIJKE HISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (41).

Ja, dat hoorde er in vroeger tijden nu eenmaal bij, dat uniform van de weesjongens en de weesmeisjes. De kleding van de meisjes viel daarbij het meeste op, en dat was geen speciale Maassluisse aangelegenheid, in andere plaatsen was dat ook zo. Als u bij voorbeeld wel eens afbeeldingen hebt gezien van de 'bevolking' van het Rotterdamse en het Amsterdamse 'Burgerweeshuis' dan weet u hoe vooral de meisjes uitgemonsterd waren. En het typische is, dat om maar bij Maassluis te blijven, die kleding gedurende een paar eeuwen wel wat aangepast werd, maar feitelijk in hoofdzaak toch ongewijzigd is gebleven. Dat is duidelijk te zien op de afbeelding van een glazen bokaal uit 1774. Toen was de Schout, tevens secretaris van Maassluis, de heer Samuel Prijn Jzn. zo vriendelijk deze bokaal aan het weeshuis te schenken: 'Op den 1 december 1774 is dit glas aan regenten van 't Weeshuys present gedaan door S. Prijn Jzn., Schout en Secretaris van Maassluys', en daarin was gegraveerd de afbeelding van een weesjongen en een weesmeisje, dragende het wapen van Maassluis. Als je dan die afbeelding van het weesmeisje ziet – misschien kan de drukker er een foto van plaatsen – en u vergelijkt de kleding met die van weesmeisjes uit later jaren, zoals die enige malen in het gemeentemuseum zijn tentoongesteld geweest, dan ziet u bij de meisjes in grote lijnen niet veel verschil. De kleding van de jongens was in de loop der jaren wel mee-veranderd al was het verschil met 'gewone' jongens toch altijd nog wel zichtbaar. En dan was er nog altijd dat nare onderscheidingsteken, dat op de linkermouw of schouder moest zitten als het om onechte kinderen ging in tegenstelling tot de 'echte' kinderen, waar het op de rechterschouder zat, en ik stopte de vorige week met de mededeling dat de revolutie van 1795 daaraan een eind maakte. U weet het uitgangspunt: geen rangen en standen meer, allemaal gelijk, allemaal burgers en burgeressen van de republiek. Het was natuurlijk een bekend verschijnsel in Maassluis, dat witte biesjes of die witte letter V op de linkerschouder in plaats van op de rechter, maar de nieuwe machthebbers vonden dat ze dat niet langer konden tolereren, en het werd zelfs een municipaliteits (gemeenteraads) kwestie. Nou, dit paste gewoonweg niet in het systeem van de revolutie, en dus, weg er mee, en dat zou men de burgers-regenten – heren-regenten waren het immers niet meer – dan wel aan het verstand brengen, en zo zien we op 10 October 1795 twee leden van het nieuwe plaatselijke bewind de vergadering van het College van Regenten binnenstappen, die te kennen gaven dat 'bij hen ter tafel was gekomen het verzoek dat de onegte kinderen, die in het Weeshuys waren, evenals de egte kinderen het biesje op de rechterschouder mochten dragen, welk verzoek bij Regenten is aangenomen om nader daarover te delibereren'. Ja, ze zullen wel gevoeld hebben, die Regenten, dat er op de duur aan het verzoek niet te ontkomen zou zijn, maar om nu zo maar direct toe te geven, vonden ze nu ook weer niet nodig. Dus: eerst nog eens even met elkaar bepraten. Ze maakten ook zo'n erge haast niet, want op het verzoek van 10 October 1795 antwoordden ze pas op 30 januari 1796, dus ruim drie maanden later. En dit was het besluit:.... 'is diensvolgens geresolveerd, de onegte kinderen van nu af en voortaan, evenals de egte legaal te doen teekenen op de rechterschouder, tenminste zoo lange als Regenten op billijke gronden off om andere gewigtige reedenen wierden overtuygd off genoodzaakt van deeze genomene resolutie te moeten afwijken'. U ziet het, toch nog weer even een slag om de arm houden. Maar intussen gebeurde het, uiteraard tot genoegen van de 'onegten'. Toch moesten er ook nog een paar andere dingen

'gelijkgeschakeld' worden; daar gaan we volgende week mee verder.

T. Mastenbroek

Inscriptie op de glazen bokaal van 1774 met afbeeldingen van een weesjongen en een weesmeisje in de toenmalige kleding, met het wapen van Maassluis.

UIT DE KERKELIJKE HISTORIE VAN MAAS-SLUIJ (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (42). Zo, die nare historie met dat weeskind-biesje links of rechts was dan gelukkig uit de wereld dank zij de ruimere (?) opvattingen van de machthebbers, die na de revolutie van 1795 het heft in handen hadden. Het was van de zijde van de regenten met nog wel wat reserve gebeurd, maar dat hun besluit ooit nog weer eens ingetrokken zou worden was eigenlijk niet te verwachten, want dat zou een stap terug betekenen op de 'weg van de revolutie', van de vrijheid, gelijkheid en broederschap van alle burgers. Het regententijdperk was voorbij, een humaner geest was doorgedrongen, waarin geen plaats was voor discriminatie van 'onechte' kinderen. Geen standsverschil meer, allemaal gelijk en eensgezind dansen rondom de vrijheidsboom. Die boom bleek al gauw weinig wortel te schieten in de Nederlandse bodem, maar voorlopig werden er nog allerlei verordeningen uitgevaardigd om aan de al of niet vermeende misstanden onder het oude regiem een einde te maken. Wat de 'onechten' betreft was er behalve het onderscheidings-teken nog iets waaraan velen – terecht – zich ergerden. Ik heb u een vorige keer al verteld over het dopen van onechte kinderen, dat dat niet gebeurde in een normale godsdienstoefening op Zondag in de Grote Kerk, maar in een aparte dienst op Vrijdagavond in de Kleine Kerk. Je kunt er lang of kort over praten, en aanvoeren, dat zoiets toen als de gewoonste zaak van de wereld werd beschouwd, maar in de verlichte geesten van de revolutiemakers paste dat nu eenmaal niet, en op dat punt zijn we nog geneigd om ze gelijk te geven ook. Dus: voortaan dopen in gewone kerkdiensten, gelijktijdig met 'gewone' dopelingen.

* * *

Bij het verlaten van het weeshuis kregen de wezen een 'uitzet' mee: alleen – en daar heb je de discriminatie weer – 'onechten' kregen maar een halve uitzet. Het zal de dames-lezeressen van deze verhalen wellicht interesseren te horen, waaruit zo'n halve uitzet voor de meisjes die het weeshuis verlieten, dan bestond. Welnu: 1 zwarte mantel, 1 rode rok, 1 blauw schortkleed, 1 couleur de sarge en 1 wollen sloof, 1 borstrok met sarge mouwen, 6 hemden, 1 stamijnmanteltje (stamijn is een soort grove stof), 6 mopmutsen, 1 kerkboekje (op verzoek hiervoor in de plaats 1 gulden), 4 knoplappen, 4 zakneusdoeken, 4 halsneusdoeken, 1 paar muilen, 1 paar klompen en 1 paar kousen. Voor 'gewone' wezen werd dat verdubbeld. En de jongens? Ja, dat lag nogal verschillend. Normaal was, dat de jongens naar zee gingen, hetzij dat ze ter haringvangst megingen, of IJslandreizen maakten, hetzij dat ze op een van de schepen van de Oostindische Compagnie gingen varen, en soms een jaar of langer wegbleven. Zo kennen we uit de resolutieboeken het verhaal van een zekere Frans Cornelis van der Waal, die graag naar Indië wilde; de 'keuringsarts', Docter van Niel uit Den Haag vond hem ongeschikt voor visserman wegens zwak gezichtsvermogen. Maar aanmonsteren op een van de schepen van de O.I. Compagnie, dat gaf geen problemen, vond de dokter. Alleen moest hem dan nog wel de nodige kennis op zeevaarkundig gebied bijgebracht worden, maar dat gaf geen moeilijkheden, want daar zou schoolmeester van Tholl wel voor zorgen: hij nam op zich van der Waal tijdig klaar te stomen voor de vaart naar Indië. Maar u zult er van staan kijken, wat voor een uitrusting die jongeman meekreeg. Zet u maar schrap: 1 blauw duffeltje met lakensche broek, 1 bruin duffeltje met bruine broek, 1 bruine nopjesbroek, 1 sargeboogsbaatje, 4 gestreepte baatjes, 8 onderbroeken, 2 boezeroenen, 6 blauwe dobbelstenen hemden, 4 wit katoenen hemden, 12 witte of bonte stropjes, 6 neusdoeken, 2 broeken van zeildoek, 2 bol- en 2 scheerhoedne, 7 paar katoenen en wollen kousen, 2 paar IJslandse kousen, 1 paar laarzen en 3 paar schoenen, 2 slaapmutsen, een doosje met naaien stopgereedschap, 2 paar tinnen schoengespens, een hangmat, matras, kussen en deken, blikjes met koffie, thee en specerijen, 1/616 boter, 1 komijne kaas, een stuk rookvlees, 3 tweeponds zoetekoeken, een blikken keteltje, en dan voorts nog eet- en drink- en rookgerei, waarbij een tondeldoos, schaar, zak- en pennemes, inkt, pennen, papier, zeekaarten, graadstok en graadboekje

en passers. Dat was dat, hij ging in ieder geval niet met lege handen de grote vaart op. Volgende week verder.

UIT DE KERKELIJKE HISTORIE VAN MAAS-SLUIS (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (43). Voor vandaag zo maar eens wat losse graantjes, gepikt uit de hoeveelheid van grotere en kleinere gebeurtenissen uit de Weeshuishistorie. Gewone dingen, zoals die in elk huisgezin af en toe wel voorkomen, maar ook meer principiële dingen als het ging om de verhouding tot de overheid en kerkelijke colleges.

In een van de vorige verhalen hebben we wel eens iets verteld over de speciale banken, die de wezen in de kerk hadden. Die waren er al voor dat in 1732 het orgel gebouwd werd in de westelijke kruisarm van de kerk, maar die moesten in verband met dat orgel natuurlijk verdwijnen. Korte tijd na de ingebruikneming van het orgel vroegen de Regenten of het niet mogelijk was nieuwe weesbanken te laten maken op dezelfde plaats als de oude. Dat gebeurde, en dat zijn dan de banken, zoals wij ze nog gekend hebben tot de restauratie van 1943/1947 vanwege het bombardement. Bij de restauratie zijn de weesbanken niet teruggekomen; er waren in het weeshuis geen of zo weinig wezen, dat afzonderlijke banken niet meer nodig waren.

Maar niet alleen de wezen, ook de Regenten hadden hun eigen bank, zoals ook het College van de Visserij, het Gemeentebestuur, er was een bank voor 'afgaande' ouderlingen en diakenen. Dat waren ambtsdragers, die hun zittingstijd hadden volgemaakt, of zich niet herkiesbaar hadden gesteld en dergelijke redenen. Al die speciale banken waren de zogenaamde 'banken van distinctie', van onderscheiding dus, en dat was nu ook weer zo wat, dat de 'burgers-representanten' van het volk na de revolutie van 1795 maar moeilijk konden verteren. Distinctie? Onderscheiding? In andere dan de gebruikelijke zin was dat eigenlijk anti-revolutionair, er was toch geen onderscheid meer, en allemaal waren we gelijk. Ze hadden in overleg met de kerkbestuurders wel een goede plek uitgezocht voor de 'regentenbank', dat was namelijk de bank ter zijde van het orgel, waar nu de scheepjes op staan. Dan zaten ze vlak bij de weesbanken, en konden en passant een oogje houden op de jongens en meisjes in de weesbanken, hoewel dat in eerste instantie natuurlijk de taak was van de weesvader of -moeder. 8 Juni 1795 maakten de 'representanten van het volk', het landsbestuur dus, bekend, dat er 'geen bancken van distinctie' mochten zijn in de kerken, en die banken nu maar moesten worden verhuurd, ten bate van de kerk, aan de gemeenteleden. Ik heb u daarover al iets verteld toen we het hadden over het interieur van de Grote Kerk. Het klopt wel niet helemaal, want die 'regentenbank' was door het weeshuis zelf betaald, en ook de kussens en de bijbels waren in feite eigendom van het weeshuis. Maar dat waren van die kleinigheden, waarmee bij een revolutie geen rekening wordt gehouden.

Tekenen van onderscheiding? Ze waren er ook op ander terrein; denk alleen maar aan het witte biesje op de rechter- of linkermouw, al naar gelang van 'echt' of 'onecht'. Maar daar had zoals we de vorige week zagen, de revolutie al een eind aan gemaakt. En met het moderniseren van de kleding van de wezen, die op de duur toch ging doorbreken, verdween te langens leste ook deze

'onderscheiding'. In een bestuursvergadering in de dertiger jaren van deze eeuw vroeg een van de regenten of, gezien de gewijzigde opvattingen, het biesje of het V-teken eigenlijk nog wel reden van bestaan had, nu er toch verschillende kledingstukken waren, die dat merk niet meer droegen. Met algemene stemmen besloot men toen tot algehele afschaffing. En daarmee verviel het laatste duidelijk zichtbare teken van onderscheid tussen wezen in het weeshuis en 'gewone kinderen'. Tot zo ver deze keer. Volgende keer halen we nog een paar kenmerkende zaken uit de weeshuishistorie naar voren.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (44).

Sprokkelingen uit het archief: *Pest-epidemie*.

In 1666 was het weeshuis er nog niet, maar de gebeurtenissen in Maassluis in dat jaar hebben wel mede de stoot gegeven tot de oprichting ervan. 1666 Was namelijk een pestjaar, in de letterlijke betekenis van het woord. Maassluis had er in hevige mate van te lijden. In normale jaren varieerde het aantal wezen – die toen, zoals ik u al eens vertelde, uitbesteed werden bij gezinnen die hiervoor de kleinste vergoeding vroegen – zo tussen de dertig en veertig. Maar de pestepidemie in 1666 eiste zo

veel slachtoffers, dat in dat jaar het aantal wezen bijna de honderd bereikte; dat ging aan de toenmalige weesmeesters natuurlijk handen vol geld kosten, en het is mede een van de zwaarwegende argumenten geweest om van de hoge overheid de toestemming te vragen tot het houden van een landelijke loterij, uit de baten waarvan in 1675 het weeshuis kon worden gesticht.

Een 'Doodenbeurs' in 1770

Die naam gaf men destijds aan wat wij een begrafenisfonds zouden noemen, en daar kregen de regenten van het weeshuis in het begin van de 18e eeuw ook al mee te maken. Het was de gewoonte dat de nalatenschappen van gestorven ouders, wier kinderen in het weeshuis kwamen, aan het weeshuis ten goede kwamen. Die 'boedels' moesten dan voor zo ver mogelijk dienen voor betaling van het verblijf en de opvoeding van de wezen, als tenminste de diaconie, wegens vroeger verleende ondersteuning geen aanspraak maakte op een deel van de boedel. De voogden van twee wezen, voor wie opname in het weeshuis was gevraagd, vroegen in 1705 aan de regenten 'wanneer het mocht blijken, dat de boedel ontoereikend zou zijn voor het onderhoud van de kinderen, of zij dan het lijk van de moeder toch op dezelfde wijze mochten laten begraven als dat destijds met de vader was gebeurd, namelijk met Bidden en Klokluiden.' De familie stelde blijkbaar prijs op een nette begrafenis, net 'zo als het lijk van de vader ter aarde was besteld'. Nou dat kon dan wel, vond de president-regent, en wel 'omdat de weduwe zich in een doodenbeurs (begrafenisfonds) had laten aantekenen voor 170 gulden. De begrafenis zou wel minder kosten, dochten de regenten, en dan kon uit het overschot het 'bidden' en 'klokluiden' wel betaald worden. En hiermee was dus aan het vriendelijk verzoek van de voogden voldaan.

'Collecte met open beurse'

Het octrooi van 1679 gaf aan de regenten het recht, eenmaal per jaar een 'huis aan huis collecte' te houden ten bate van het weeshuis. De regeling daarvan gebeurde altijd op een min of meer plechtige wijze. Zodra de regenten de datum voor die collecte hadden vastgesteld, werd de predikant, die op de zondag er vóór zou preken, door twee van de regenten uitgenodigd, die collecte van de preekstoel af te kondigen in de ochtend-godsdiensstoefening, doch als er die ochtend, bijvoorbeeld in een vacaturebeurt, een proponent zou voorgaan, dan zou de eigen predikant het in de middag-godsdiensstoefening doen. Dat had men blijkbaar liever. In 1736 kon onze eigen dominé Francken de collecte afkondigen en aanbevelen: 'Bij regenten geresolveert omme op aanstaand maandag den 4en deser haar ordynare jaarlickse collecten langs desen dorpen te doen en synde gecommitteerd Vader de Hoest en Vader de Jong omme ds. Francken, wiens morgenbeurt het is, onsen prediker, te verzoeken van aan de gemeente te recommandeere de milddadige handopening voor de weesarmen'. Nadat de collecte gehouden was, werden er weer twee regenten afgevaardigd om de dominé dank te gaan betuigen voor de aanbeveling, en Zijn Eerw. te verzoeken de opbrengst bekend te willen maken. Overigens waren de 'Open beurzen', waarvan in het octrooi gesproken wordt, in 1672 al vervangen door 'oopen schalen', 'omdat ze in de saken gaven zoveel lussen ogen en haken'. Op de open schalen kon je tenminste zien, wat de mensen gaven. De opbrengst liep steeds terug: in het begin was de jaarlijkse opbrengst door elkaar driehonderd gulden; in 1783 was het al gedaald tot drie en negentig gulden, in 1796 twee en vijftig gulden. Een poosje probeerde men het nog met een wekelijkse collecte, maar men is er tenslotte maar helemaal mee opgehouden. Tot over veertien dagen.

T. Mastenbroek

P.S. Verandert u in de vorige Zondagsbode in de derde alinea 8 juni 1975 even in 1795? Bedankt!

**UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS
(XXIV)**

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (45)

Typische gewoonte eigenlijk, om iemands sterfdag te vieren met een feestje. Al zouden de regenten van het weeshuis het niet uit zichzelf gedaan hebben, ze moesten wel, zoals ik vroeger al eens vermeld heb, want Govert van Wijn had in zijn testament de bepaling gemaakt, dat op zijn sterfdag — die later 21 januari 1738 geworden is — de wezen moesten getraceerd worden, en de regenten konden er niet onder uit, want het was één van de bepalingen voor de toekenning van het belangrijke legaat ten bate o.a van het weeshuis. Het menu voor die 'feestdag' heb ik u vroeger al eens meegedeeld. Govert van Wijn noemde in zijn testament het bedrag dat voor dit doel besteed mocht worden, namelijk f 75,—.

Van een andere feestviering lezen we bij de herdenking van de honderdste sterfdag van Pieter Jansz. van Embden, wiens naam voortleeft in de van Embdenstraat. Hij overleed op 18 december 1669, en ook hij vermaakte in zijn testament een belangrijk bedrag, waarvan ook nu nog het weeshuis profijt trekt. Hij was geen Maassluizer van afkomst; dat blijkt uit het onderschrift van zijn geschilderd portret:

'Dit's Pieter d' Embdenaar

Met zijne vrouw verzeld

En 't eenig troetelkind.

's Mans mildheid werd geprezen

Van veel behoeftigen en ouderlooze weezen:

So lang men op Maassluis zijn boedelvrugten teld'.

Nu zijn wezen als regel ouderloos, dus die toevoeging 'ouderlooze' zal wel bedoeld zijn om aan het vers een beter ritme te geven. Maar goed, zijn verdiensten voor het weeshuis door middel van zijn legaat waren wel zo belangrijk, dat de Regenten het passend vonden zijn sterfdag van 100 jaar vroeger, in 1769 te vieren met een tractatie van de wezen, bestaande uit een stui-vers wittebrood bij het ontbijt (wittebrood was anders taboe in het weeshuis), zalm bij het middagmaal met rijstebrij, en bij het avondmaal kreeg ieder kind dan nog vier 'stavik' en drie 'scheurbollen'. Ik heb nog niet kunnen achterhalen wat 'stavik' en 'scheurbollen' voor gerechten waren, waarschijnlijk een bepaald soort kleine broodjes. Het was in ieder geval een welkome afwisseling of aanvulling van het gebruikelijke menu.

Evenals Van Wijn mag hij onder de 'weldoeners' van Maassluis gerekend worden, zowel voor wat het weeshuis, als wat de kerk betreft. Ik vertelde vroeger al, dat hij in zijn testament een bedrag van driehonderd gulden vermaakte had aan de kerkvoogdij, om daarvoor te laten maken één grote en vier kleine zilveren borden ten gebruike bij de viering van het Heilig Avondmaal. En deze zilveren schotels zijn nog tot op de dag van vandaag in gebruik bij elke avondmaalsviering in de Grote Kerk.

Ik zal de drukker vragen of het mogelijk is bij dit artikel een plaatje op te nemen van het schilderij waarop Van Embden met 'zijne vrouw en 't eenig troetelkind' staan afgebeeld. En dan krijgen we weer een vakantie-week voor de Zondagsbode, dus: goede vakantie, en tot over 14 dagen.

T. Mastenbroek

Pieter Jansz. van Embden met 'vrouw en troetelkind'.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXIV). HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (46).

Op het lesrooster van de 'Weeshuisschool' nam het vak Godsdienstonderwijs een belangrijke plaats in. De binnenvader moest er voor zorgen, dat de kinderen de catechisatie bezochten, en als vaststaand werd aangenomen, dat de wezen voor hun vertrek uit het weeshuis hun geloofsbelijdenis aflegden. Als naar de mening van de binnenvader en de regenten het volgen van het onderwijs en het in zich opnemen van het geleerde te wensen overliet, dan liet het bestuur dat niet over zijn kant gaan nalatigen werden bestraft, zelfs met het inhouden van een gedeelte van de uitzet bij het verlaten van het weeshuis. Dat was nogal een krasse maatregel, en ze werd zelfs wel eens

toegepast niet alleen bij onwilligen, maar ook bij 'innocenten', en in dit geval werden daarmee ook werkelijk zwakzinnigen bedoeld. Van deze geestelijk gehandicapten werd namelijk ook verlangd, dat zij belijdenis van hun geloof zouden afleggen. Dat gaf wel eens bijzondere moeilijkheden, zoals in het volgende geval.

De binnenvader Rinck maakte in 1787 de regenten er op attent, dat een kort tevoren in het weeshuis opgenomen 14 jarige jongen, Pieter H., wiens moeder - hij was een 'onechte' - was overleden, niet gedoopt was. Dat moest dus eigenlijk nog wel gebeuren. De vader en de schoolmeester waren bereid als 'doopouders' te fungeren, maar er was wel een kleine moeilijkheid, namelijk met de derde vraag uit het doopformulier 'of gij niet belooft en voor u neemt dit kind, als het tot zijn verstand zal gekomen zijn, waarvan hij vader of getuige is, in de voorsejde leer nae u vermogen te onderwijzen of te doen ende te helpen onderwijzen'. Ja, om dat nu als regent en lid van een steeds wisselend college te gaan beloven, vond men toch wel een beetje moeilijk, en ze zouden daarom hierover graag eerst eens met de predikanten praten. Die wisten er zo direct ook geen oplossing voor, dus, een hoger college opgezocht en de kwestie voorgelegd aan de Classicale vergadering van Delft. In een eerste gesprek hieover kwam er nog geen oplossing, eerst in een volgende vergadering werden ze het erover eens, en in november 1788 kon de Maassluise dominé van Waenen berichten: 'dat het doopen kon doorgaan mits de jongeling tevoren enigermate in de grondwaardigheden van den godsdienst zal zijn onderwezen, en genoegzame kundigheden zal hebben verkregen, desaan gaande hem eenige vragen zullen worden gesteld' en de weesvader en de regent zouden dan de volgende vraag bevestigend moeten beantwoorden: '... of gij lieden niet belooft en voor u neemt dit kind, waarvan gij lieden in ulieder ambtsbediening in de betrekking van vader of getuige staat, gedurende dien tijd in de voorsejde leer nae ulieder vermogen te onderwijzen ofte te doen ende te helpen onderwijzen'. Het College van Regenten vond, dat de in de aangepaste vorm gestelde vraag wel bevestigend kon worden beantwoord en wilden de plechtigheid volgens dit voorschrift wel laten plaatshebben. Ze vonden het blijkbaar wel een belangrijk geval; bij de doopdienst zouden zij plaats nemen in hun eigen bank. Maar het was nog niet zo ver, eerst moest de 'jongeling nog onderwezen worden, en genoegzame kundigheden hebben verkregen'. Maar daar zat juist de knoop, want die 'kundigheden' kon hij zich maar niet eigen maken. Hij was blijkbaar te onnozel om hem af te richten op de beantwoording van de te stellen vragen. En de doop ging dus niet door. Maar het misje zou nog een behoorlijke staart krijgen; daar vertel ik u volgende week wat over.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXIV).

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (47)

Ja, het was jammer dat ondanks de aanpassing van de doopvragen, de doop van de 'innocente' Pieter H. niet kon doorgaan. Want aan de voorafgaande voorwaarden, dat de 'jongeling eerst nog moest onderwezen worden om genoegzame kundigheden te verkrijgen' werd wat het onderwijs betreft wel voldaan, maar het 'verkrijgen van de kundigheden' was er niet bij. Het was onmogelijk hem iets bij te brengen; hij was om in onze termen te spreken in zodanige mate dement, dat niets, maar dan ook niets tot hem doordrong. Jammer, maar het was niet anders. Het leven ging door, ook zonder Pieters' doop. Hij had de leeftijd, en dus moest hij gaan werken. Het viel niet mee, een baas voor hem te vinden, maar eindelijk lukte het toch: de schoenmakersbaas A. de Looper wilde hem wel hebben. Helaas, het duurde niet lang: al gauw liet de Looper weten, dat hij hem niet langer kon gebruiken, met de boodschap aan Heren Regenten er bij, dat er niets van hem terecht te brengen was; hij was eenvoudig te dom. Een andere baas: de schoolmeester Overmans, tevens kaaskoper, stelde toen voor, hem op zijn kaaszolder te nemen om de kazen te keren, en bij een ander hielp hij netten breien. Hij kon alleen het allereenvoudigste werk doen, en daar werd hij dan ook naar betaald: jaarsalaris afwisselend 20, 23 en 32 gulden. Die 20 gulden was nog het voordeligste want dat was zijn loon voor drie dagen in de week werken bij Meester Overmans, al bleef dan twintig gulden in een jaar een miserabel klein beetje. En dan, ineens zo maar, lezen we in 1796, dat Pieter zijn geloofsbelijdenis had afgelegd! Hoe dat mogelijk was geweest? De Kerkeraad moet dan toch wel zeer lage eisen gesteld hebben; een zinnig antwoord op de gebruikelijke vragen was toch wel niet te verwachten. En dan de doop? Het hele geval zat ds. Fortuin * niet lekker. Pieter had bij hem belijdenis gedaan, en op dat moment was er blijkbaar

over het al of niet gedoopt zijn niet gesproken. Maar op de een of andere manier was dat toch aan het licht gekomen, en dat had bij ds. Fortuin nogal wat gemoedsbezwaren opgeroepen. Ds. Fortuin had inmiddels een beroep naar Amsterdam aangenomen, en toen hij er achter was gekomen, dat Pieter ongedoopt was, wilde hij dat toch voor zijn vertrek naar Amsterdam graag geregeld zien; 'hij wenschte gaarne het Heilig Bondszege! des doops aan deeze jongeling te bedienen'. De Regenten wilden dat ook wel graag, en zo zien we het gebeuren, dat Pieter in de eerstvolgende woensdagavondbeurt — hij was tenslotte, al was hij dan zo ongeveer dertig jaar, een 'onechte' — werd gedoopt. Het voordeel van deze late doop was, dat nu het formulier voor de doop van volwassenen kon worden gebruikt, al zal de patient zelf er wel niet veel van begrepen hebben. Maar ds. Fortuin zal wel blij geweest zijn, dat de zaak nu formeel geregeld was, en dat Z. Eerw. ontlast van de druk op zijn geweten, van meegewerkt te hebben aan een belijdenis zonder doop, rustig de overstap van Maassluis naar Amsterdam kon maken.

* * *

We hebben het al gezegd: aan de godsdienstige opvoeding van de wezen lieten de Regenten zich veel gelegen liggen. Nog wat meer bijzonderheden hierover bewaren we tot de volgende week.

T. Mastenbroek

*Ds Fortuin kwam in 1790 van Sliedrecht naar Maassluis en vertrok in 1796 naar Amsterdam.

**UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV).
HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (48).**

De verhalen van de twee voorbije weken lieten ons zien, dat het godsdienstonderwijs aan de wezen wel zeer de belangstelling had van het College van Regenten. Catechisatielessen werden dikwijls gegeven door de predikanten. Er waren natuurlijk wel eens strubbelingen. Er waren 'binnenvaders' – de weesvaders dus – die er op stonden, bij dat godsdienstonderwijs door de dominees aanwezig te zijn, en er waren ook predikanten, die dit niet nodig vonden, en die de weesvaders zo'n beetje als pottenkijkers bechouwden. Maar in het algemeen kunnen we zeggen, dat de regenten er een open oog voor hadden, dat het 'onderwijs in de Christelijke Religie' alle aandacht kreeg die het verdiende. Van de catechisatie van een uur per week door de predikanten kon je niet zeggen, vonden de regenten dat daarmee niet genoegzaam voldaan werd aan de eis van een christelijke opvoeding, en daarom werd in 1726 een godsdienstonderwijzeres aangesteld tegen een beloning van 48 stuivers per leerling per jaar; daarvoor moest zij de meisjes van 15 á 16 jaar ook onderwijzen in de Twaalf Artikelen des Geloofs als een voorbereiding ten behoeve van haar belijdenis. De wat oudere jongens gingen bij de predikant op belijdeniscatechisatie. Die beloning van 48 stuivers per leerling per jaar was in de gevallen dat er toevallig weinig leerlingen waren, wel aan de karige kant, en de regeling werd in 1733 vervangen door een salaris van 20 gulden per jaar. Tegen datzelfde salaris werd in 1748 een 'leervrouw' in dienst genomen 'tot onderwijs in de Gereformeerde gronden van de godsdienst der kinderen'. Dat bleef zo tot 1765, toen Jozef Schoonenbergh tot chatechiseermeester werd benoemd op een jaarwedge van vijftig gulden. Hij bleef in dienst tot 1778, toen het bestuur weer terugkeerde naar een 'leervrouw', namelijk Jannetje Paalvast, weduwe van Jan van de Kuyn; het tractement bleef hetzelfde, zegge en schrijve dus één gulden per week en haar opdracht luidde 'de kinderen te onderwijzen in de Christelijk gereformeerde waarheden'. De Regenten stonden er zeer op, dat de wezen, als ze het weeshuis gingen verlaten, belijdenis des geloofs hadden afgelegd. Er waren nogal eens tegenstrevers, die daar weinig voor voelden, en in 1779 uitten de Regenten de klacht 'dat het tot groote ergenis HEd. gebleken was dat de catechisatie door velen schandelijk werd verzuimd, zij genoten onverbeterlijk onderwijs, en werden altijd, ook als zij werk hadden, in de gelegenheid gesteld, daarvan gebruik te maken. Het mocht dan ook niet meer voorkomen, dat een wees het gesticht verliet, zonder als lidmaat te zijn aangenomen', en dan komen de strafbepalingen: 'bij nalatigheid zou bij het uitzet worden onthouden aan de landknechts (werkende jongens) hun zwarte zarsy rok en broek, aan de zeejongens (vissers) een nieuwe bak want en aan de meisjes hun zwarte rassemarotte japon'. (Als iemand mij kan vertellen, wat 'zarsy': en 'rassemarotte' voor stoffen zijn, dan houd ik mij aanbevelen.) Of tengevolge van dit dreigement de catechisaties beter bezocht werden, blijft duister. Het godsdienstonderwijs door een catechiseermeester of een leerjuffrouw werd omstreeks 1785 afgeschaft. Begin 1798 wilde men er toch maar weer mee beginnen; besloten wordt in de vergadering van 27 januari 1798 'den oudsten predikant – Paulus Wilhelmus Brouwer – voor te stellen of zijn eerw. zoude gelieven goed te vinden om deze lastpost (!) van onderwijs (godsdienstonderwijs) op zich te nemen, nu de catechiseervrouw overleden is'. Ds. Brouwer wil wel in het Weeshuis les komen geven, maar dan moest dag en uur wel te zijner 'convenientie' worden overgelaten, en hij wilde dan liever, dat er geen anderen bij waren, de vader niet en de schoolmeester ook niet. Dat was, zei ds. Brouwer, ook de opvatting van zijn collega's. In de Regentenvergadering van 13 februari 1798 werd besloten dit verzoek in te willigen. 'Men wilde daarin den predikant gaarne plaisieren.' Deze keer tot zover, volgende week gaan we weer verder.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXIV) HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (49).

We hebben nu al een paar keer iets verteld over het godsdienstonderwijs aan de kinderen uit het weeshuis, en daaruit hebben we wel kunnen opmaken, dat de regenten de godsdienstige opvoeding van de aan hun zorgen toevertrouwde wezen hoog in het vaandel hadden gschreven. Deze week het res-tant van dit verhaal over de 'opvoeding in de Christelijke Hervormde Religie', met als afsluiting daarvan het afleggen van de geloofsbelijdenis, als de wezen de leeftijd hadden bereikt, dat ze het weeshuis konden verlaten, met in het vooruitzicht gestelde straf als dat niet gebeurde. En die straf bestond dan uit het inhouden van een deel van de uitzet, die elke wees, jongen of meisje, meekreeg bij het verlaten van het weeshuis. We zijn verleden week gestopt op het ogenblik, dat Dominé Brouwer had meegedeeld dat hij wel catechisatieles in het weeshuis wilde geven, maar hij er be-zwaar tegen had, dat daar de weesvader of één van de regen-ten aanwezig was, de dominé zag dat blijkbaar als een soort controle op zijn werk en dat wilde hij niet. En, zoals ds. Brouwer zei, zijn collega's predikanten dachten er net zo over. De regenten vonden het blijkbaar nou niet zo'n be-langrijk punt; ze wilden hem dat 'plaisier' wel doen, en zo waren er bij de catechisaties van ds. Brouwer geen pottekij-kers aanwezig. Toch bleef het niet lang goed gaan; een jaar later, al in 1799 werd er bij de regenten over geklaagd, dat ds. Brouwer nogal nalatig was in het geven van godsdienst-les. Vriendelijk verzochten de regenten hem de lessen gere-geld te geven, maar dat vriendelijke verzoek haalde niets uit. Er volgde een tweede 'allervriendelijkst' verzoek aan ds. Brouwer om de huiscatechisaties maar te staken, en de regenten hadden maar tegelijkertijd in de vacature voorzien door de benoeming van Maartje Robbrechtsdr.-de Vos als catechiseervrouw in het weeshuis. Ds. Brouwer was dus maar kort in functie geweest, en het was van zijn kant blijk-baar niet eens zo erg van harte gegaan, want, zo lezen we in de notulen: 'Ds. Brouwer verklaart met de keuze ingenom-en te zijn.' Hij verklaart zich zelfs bereid 'eenige malen 's jaars de kinderen te onderzoeken over hun gemaakte vorder-ingen', dus om ze een soort examen af te nemen, om te zien of er van het onderwijs iets was blijven hangen. Maartje de Vos heeft dit werk jarenlang gedaan op een jaarsalaris van vijftig gulden, of wel een gulden per week! Het les-materiaal werd haar voorgeschreven: 'de groote en in jaaren toegenomen kinderen moesten onderwezen worden met ge-bruikmaking van het 'vraagboek van Hellenbroek' (volledi-ge titel: Voorbeeld der goddelijke waarheden voor eenvoudi-gen, die zich bereiden tot geloofsbelijdenis); de kleinere kinderen ('de kleine aankomelingen werden ze genoemd) moesten de Heidelbergse Catechismus leren, en juffrouw de Vos kreeg bij de aanvaarding van haar bediening de er-stige aanbeveling mee 'de kinderen te onderwijzen en te stichten met voorbeeldige en nuttige lessen en in alle opzich-ten met een godzaligen wandel'. En de toezegging, die ds.

Brouwer had weten te verkrijgen dat de weesvader of een regent niet bij de lessen aanwezig zouden zijn, trokken de regenten bij de benoeming van Maartje de Vos weer in: de weesvader moest er bij zijn, maar inplaats van een regent zou de schoolmeester een oogje in het zeil houden. Bij een slechte toestand van de weeshuiskas werd een opvallende vacature wel eens niet vervuld, zo blijkbaar ook met Maartje de Vos; toen die stopte met haar werkzaamheden, kwam er geen nieuwe 'catechiseervrouw', maar gingen de wezen in de kerk ter catechisatie. In 1834 begon op verzoek van de regenten ds. Slotemaker er weer mee, want, zo dachten de regenten; bij godsdienstonderwijs in het weeshuis zouden de wezen de lessen toch regelmatig bijwonen dan wanneer ze naar de kerk moesten. De laatste methode werkte waar-schijnlijk ook het spijbelen wel in de hand. Ik dacht deze week klaar te komen met het godsdienstonderwijs, maar dat lukt niet; er blijven nog een paar interessante punten over, waarmee ik dan de volgende week dit onderdeel van het 'kerkewerk' wil besluiten.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIS (XXIV)

HET WEESHUIS DER HERVORMDEN (50). Voor vandaag dus het beloofde restantje van het verhaal over het godsdienstonderwijs aan de kinderen in het Weeshuis. De gehele geschiedenis door kunnen we constateren, dat dit onderwijs door het weeshuisbestuur, regenten en regentesen dus als een belangrijk deel van de opvoeding werd beschouwd en dat er deswege veel aandacht aan werd besteed. En of dat nu gebeurde door catechiseermeesters, catechiseervrouwen of wel als onderdeel van de taak van de inwonende schoolmeester, alles wijst er op, dat de regenten veel waarde hechtten aan het 'onderwijs in de Christelijke Religie'. Nu eens werd dat onderwijs gegeven in een van de lokalen van het weeshuis zelf, soms door een van de predikanten, en dikwijls gingen de jongens en de meisjes naar de catechisatie, die door de predikanten in de kerk werd gegeven. Dat was dan meestal in de gevallen, dat de schatkist bedenkelijk leeg begon te worden, zodat er geen geld beschikbaar was om een 'eigen' catecheet te benoemen. Dat was o.a. het geval in 1834 toen aan ds. Slotemaker (hier predikant van 1829 tot 1839) gevraagd werd de catechisaties in het weeshuis te komen geven. Hij wilde wel, en de regenten vonden, dat een kleine vergoeding toch wel op haar plaats was, en gaven hem een beloning van dertig gulden. Dat de lessen gegeven werden in het weeshuis had nog een bepaalde achtergrond: er werd bij de catechisaties in de kerk nogal eens gespijbed, en dat hoopte men met de nieuwe maatregel tegen te gaan. Dat geven van godsdienstonderwijs was er ook op gericht, te voldoen aan de als vanzelfsprekend aangenomen gewoonte, dat de wezen na het bereiken van de daarvoor vastgestelde leeftijd het weeshuis pas verlieten, als ze belijdenis des geloofs hadden afgelegd. Ik vertelde de vorige keer al van de strafmaatregel, als dat niet gebeurde: het kostte de wezen hun halve uitzet, die ze meekregen bij het verlaten van het weeshuis. Maar ja, de 'leerlingen' waren er soms nog niet klaar voor om belijdenis te doen. Zo was er in 1838 een meisje, dat de leeftijd had om het weeshuis te verlaten, maar om de een of andere reden, die niet genoemd wordt, geen belijdenis kon doen, dus: als straf maar een halve uitzet. Ds. Slotemaker probeerde nog de zaak te regelen door voor te stellen, haar nu de halve uitzet te geven, en als ze dan een half jaar later belijdenis zou doen, haar alsnog de rest van de uitzet te geven. Maar hij had geen succes; de regenten weigerden van de bestaande gewoonte af te wijken, en dus: geen belijdenis, dan maar een halve uitzet, en daarmee was de kous af. In de 18e eeuw was het hier en elders gebruik, dat de kinderen uit het weeshuis bij het behandelen van de catechismus in de kerk, op de vragen moesten antwoorden. Dat lukte blijkbaar soms niet, en dat was voor ds. van Waenen aanleiding, er bij de regenten op aan te dringen, dat het antwoorden op de vragen gebeurde door de weesvader van Bodegom. Regenten vonden het goed, en hij mocht Zondagsmiddags in de Kleine kerk de vragen beantwoorden, zolang de regenten het tenminste goedvonden. In 1845 waren er wat moeilijkheden. Ds. Kuypers was in 1841 vertrokken, en ds. Bosch was toen het godsdienstonderwijs gaan waarnemen, maar in 1845 wilde hij hier mee ophouden. Het bestuur vroeg aan de weduwe Helm geboren Maasland, dit onderwijs te geven, maar die had bezwaren, omdat zij geen examen als 'onderwijzeresse in den godsdienst' gedaan had. Ds. Vollehoven van Daalen

zag kans om via een speciale goedkeuring van de kerkeraad en de Classis Rotterdam een oplossing te bereiken, waardoor zij toch in functie kon treden. Het al meer genoemde salaris van dertig gulden in een jaar blijft alsmat ongewijzigd; voor het tweede halfjaar 1845 'verdiende' zij 15 gulden, en voor de volgende jaren – zij bleef tot 1872 in dienst – bedroeg de beloning dertig gulden per jaar. Het instituut van inwonende catechiseervrouwen of catechiseermeesters verdween van lieverlee, en de wezen gingen, net als 'gewone' kinderen naar de catechisaties, die door de predikanten in de kerk werden gegeven. Wat er aan één onderdeel van de wezenopvoeding, en dan in het bijzonder de godsdienstige opvoeding, zo allemaal vastzat hebben we uit de vroegere verhalen kunnen zien. Volgende keer weer over wat anders.

UIT DE KERKHISTORIE VAN MAASSLUIJ (XXXVI).

STICHTING 'HET WEESHUIS DER HERVORMDEN, genaamd 'Govert van Wijnstichting'. Officieel, zoals de inschrijving luidt in het Stichtingenregister bij de Kamer van Koophandel, maar in het dagelijks gebruik gewoon 'het Govert van Wijnhuis', aan de Noordvliet nummer 19 in Maassluis. Hoort dat dan eigenlijk wel thuis in de serie verhalen: Uit de Kerkhistorie van Maassluis?

Ja, toch wel, want het heeft wel wat met de kerk te maken. Dat had het al. Officieel sinds de vorige eeuw, toen de toenmalige Regenten en Regentessen (deze titel hadden die mensen toen nog) zich als 'instelling van weldadigheid' vrijwillig onder kerkelijk toezicht stelden, maar onofficieel bestonden die aanrakingspunten al sinds 1675, het stichtingsjaar van het weeshuis. Een instelling van eerbiedwaardige ouderdom

dus. Enfin, als u historische bijdragen in deze rubriek de laatste jaren gelezen hebt, dan weet u er eigenlijk alles van.

Om niet in herhaling te vallen, maar toch ter opfrissing van het geheugen gaan we even terug naar het begin van de vijftiger jaren van deze eeuw, toen het weeshuis zijn functie niet meer vervullen kon, eenvoudig omdat er geen wezen waren, die voor opname in het tehuis in aanmerking kwamen. En daar stond het gebouw, ongebruikt. Met de overheid werd toen een overeenkomst gesloten, als resultaat waarvan het gebouw zou ingericht worden als 'Tehuis voor werkende jongens', onderdak biedend aan jongens, die onder toezicht van de voogdijraad stonden of die om enige reden met de kinderrechtcr in aanraking waren gekomen. Na een nog al ingrijpende verbouwing werd het gebouw weer 'bevolkt', en op 23 november 1955 werd het in een 'Wijdingsdienst' in de Grote Kerk, waar spraken ds. E. Emmen, Secretaris Generaal van de Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk en ds. K. O. Finkensieper, President Directeur van de Helderlinggestichten en voorzitter van de Nederlandse Hervormde Kinderzorgbond in gebruik genomen.

Het gebouw had dus weer een functie, maar na een aantal jaren bleek helaas het gebouw niet meer te voldoen aan de eisen zoals die aan tehuizen als dit ten behoeve van subsidieverkrijging gesteld gingen worden, en dat was het einde van het 'Tehuis voor werkende jongens'.

Gedurende een aantal jaren stond het gebouw leeg, maar het streven bleef er op gericht, het gebouw dienstbaar te maken, in de eerste plaats aan kerkelijk jeugdwerk, uitgaande van de Maassluisse Hervormde Gemeente. Voordat zich op financieel terrein een mogelijkheid hiertoe opende, was het bestuur reeds in contact gekomen met de afdeling Maassluis van Youth for Christ die in het gebouw een bijbel- en leetuurwinkel opende, alsmede een koffiebar op de zaterdagavond. Er bleef contact met de Centrale Kerkeraad van de Hervormde Gemeente met betrekking tot het Hervormd jeugdwerk. In nauw overleg werd een plan opgesteld, om de beschikbare ruimten zo goed mogelijk tot hun recht te doen komen, en eind 1983 kon de verbouwing beginnen, en die, nadat er nogal wat tegenslagen overwonnen moesten worden, nu haar beslag gekregen heeft. Op zaterdag 8 september werd het gebouw officieel in gebruik genomen en konden tevens belangstellenden het gebouw komen bezichtigen. Alleen maar woorden van lof voor de inrichting, en al degenen die hieraan hun krachten hebben gewijd. De voorzitter van het bestuur, de heer D. Pons benadrukte, dat de stichting een Hervormde instelling is, waarbij niet gedacht moet worden, dat het bestuur een soort kerkeraad-commissie is. Het 'toezicht' vanwege de kerk bestaat hierin, dat een commissie uit de kerkelijke colleges - een predikant, een ouderling, een diaken, een kerkvoogd en een wijkkerkvoogd - de bestuursleden benoemt en de begroting en rekening en verantwoording goedkeurt. En hier hebt u dan tevens de verklaring voor het feit, dat dit verhaal toch wel een beetje tot de 'kerkhistorie' van Maassluis behoort. Het Gemeentebestuur in de persoon van de heer Van der Knaap, en de voorzitter van Youth for Christ de heer Boer spraken hun blijdschap over het totstandgekomen en hun beste wensen uit. En nu maar hopen dat het gebouw lange jaren het jeugdwerk van onze Hervormde Gemeente moge dienen.